

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO INNOVATSION TA’LIM VA TIBBIYOT
UNIVERSITETI**

RADJABOVA SANOBAR DAVRONOVNA

**TALABALARDA TA'LIMGA NISBATAN
SINERGIYA XULQINI
SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-
PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI**

monografiya

**“Durdona” nashriyoti
Buxoro – 2025**

UO‘K 378.013.77

74.58

R 15

Radjabova, S.D.

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergiya xulqini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik determinantlari [Matn] / S.D. Radjabova.- Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy, 2025.- 156 b.

KBK 74.58

Mazkur monografiyada talabalarda ta'limga nisbatan sinergiya xulqini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik determinantlarining tahlili keltirilgan. Shuningdek, bugungi kunda talabalarda ta'limga nisbatan sinergiya xulqini shakllantirishda ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik determinantlarning rivojlanishida bilish jarayonlari, hissiy-irodaviy sifatlar, individual psixologik xususiyatlar ahamiyati ko'rsatilgan. Ushbu monografiya talabalar, professor-o'qituvchilar, psixologlar, pedagogolar, ilmiy tadqiqot olib boruvchi izlanuvchilar va shu soha mutaxassisleri uchun mo'ljallangan.

Taqrizchilar

Z.S. Elov - falsafa fanlari doktori, v.b. professor

F.F. Ganjiyev - psixologiya fanlari doktori, professor

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 28-avgustdagi 1-sonli yig'ilish qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.

ISBN 978-9910-10-451-0

MUNDARIJA

Kirish	4
I bob. Ta’limga nisbatan sinergetik xulqning nazariy-metodologik asoslari.....	6
1.1. Sinergetika va psixologiyada “sinergetik xulq” tushunchasining mazmuni	6
1.2. Talabalarda o‘qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatning shakllanishi	24
1.3. Sinergetik yondashuvning ijtimoiy-psixologik tamoyillari	42
Birinchi bob bo’yicha xulosalar	60
II bob. Talabalarda ta’limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik omillari.....	62
2.1. Oila, o‘qituvchi va tengdoshlarning ta’siri	62
2.2. Ta’lim muhitining sinergetik xulqqa ko‘rsatadigan ta’siri	81
2.3. Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar	96
Ikkinchi bob bo’yicha xulosalar	113
III bob. Talabalarda ta’limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirishning mexanizmlari va amaliy tavsiyalari	116
3.1. Sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar	116
3.2. Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar	127
3.3. Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari	135
Uchinchi bob xulosalar	146
Xulosa	148
Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.....	151

KIRISH

Sinergetik xulq talabalarning ta'limga bo'lgan munosabatini va o'qish faoliyatidagi faolligini belgilovchi muhim omildir. Ta'lim jarayonida sinergiya, ya'ni o'zaro aloqalar va hamkorlikning kuchayishi, talabalarni faollikka undaydi. Bu, o'z navbatida, talabalarning ta'limga nisbatan ijobiy qarashlarini shakllantiradi va o'rganishga bo'lgan istaklarini oshiradi. Sinergiya orqali talabalar o'zaro yordam, tajriba almashish va muammolarni birgalikda hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu tariqa, sinergiya xulqi nafaqat ta'lim sifatini, balki talabalar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni ham mustahkamlaydi.

Talabalarda sinergiya xulqini shakllantirishda ijtimoiy-psixologik omillar muhim o'rin tutadi. Oila, o'qituvchilar va do'stlar kabi ijtimoiy guruhlar talabalar xulqini shakllantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, talabalarning o'zini qanday anglashlari va o'zlariga bo'lgan ishonchi ham ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlariga yordam beradi. Ijtimoiy-madaniy omillar ham sinergiya xulqining rivojlanishiga turtki beradi, chunki har bir talaba o'zi yashayotgan jamiyatning qadriyatlariga asoslanib, o'quv faoliyatini tashkil etadi. Shu bilan birga, ijtimoiy guruhlarda muvaffaqiyatli o'rganish va jamoaviy ishlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan psixologik yondashuvlar talabalar o'rtasida sinergik munosabatlarni rivojlantiradi.

O'qituvchining pedagogik uslubi va o'quvchilarga bo'lgan yondashuvi sinergiya xulqini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. O'qituvchining talabalar bilan o'rnatadigan aloqasi, ularning o'zlarini erkin va ishonchli his qilishlarini ta'minlaydi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarning ta'limga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va jamoaviy ishlarga faol qatnashishlarini ta'minlaydi. O'qituvchining ijobiy psixologik ta'siri, talabalarni o'zlariga bo'lgan ishonchni kuchaytirib, ularning ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bu jarayon sinergiya xulqini shakllantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar va jamoaviy motivatsiya sinergiya xulqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bir-birini qo'llab-quvvatlash, o'zaro yordam va tajriba almashish talabalarda ijobiy ta'lim muhitini yaratadi. Bu jarayonlarda motivatsiya alohida

ahamiyatga ega, chunki talabalar o‘zaro yordamlashish va birgalikda muvaffaqiyatga erishish orqali yanada faol o‘rganishga undaydilar. Talabalar o‘rtasida kuchli aloqalar, ijtimoiy muhit va bir-biriga bo‘lgan ishonch sinergiya xulqini kuchaytiradi. Natijada, bu holat ta’limning sifatini va talabalar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi.

I BOB. TA'LIMGA NISBATAN SINERGETIK XULQNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

1.1. Sinergetika va psixologiyada “sinergetik xulq” tushunchasining mazmuni

Inson hayotidagi barcha jarayonlar o'zaro bog'langan murakkab tizim sifatida shakllanadi. Har qanday faoliyat, jumladan ta'lim olish jarayoni ham faqat alohida omillar emas, balki ularning o'zaro uyg'unlashuvi orqali samarali natijaga olib keladi. Sinergetika fanida aynan mana shu uyg'unlik, tartibsizlikdan tartibga o'tish holatlari chuqur o'rganiladi. Psixologiyada esa insonning o'zini tutishi, xatti-harakatlari va qaror qabul qilish jarayonlari sinergetik tamoyillar bilan bevosita bog'liq holda talqin qilinadi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida talabalarning ijtimoiy-psixologik xulqi, bilimga bo'lgan munosabati va o'zlashtirish darajasi ko'p omilli tizim sifatida shakllanadi. Bu tizimda ichki motivatsiya, tashqi muhit, psixologik tayyorgarlik va jamoaviy munosabatlar o'zaro aloqador tarzda harakat qiladi. Sinergetik xulq tushunchasi esa ana shu omillar uyg'unligining mahsuli sifatida namoyon bo'ladi. Bu tushuncha orqali inson faolligi faqat alohida reaksiya emas, balki kompleks tizimdagi o'zaro ta'sirlar natijasi sifatida qaraladi. Shunday qilib, sinergetika psixologiyada inson xulqini zamonaviy va tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa ayniqsa, talaba yoshidagi shaxslarning ta'limga munosabatini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Sinergetik xulqning mohiyati shundaki, bu atama orqali inson faoliyatining dinamik va o'zgaruvchan tabiati tushuntiriladi. Bunda inson faqat tashqi omillarga javob beruvchi passiv mavjudot sifatida emas, balki faol, moslashuvchan va rivoqlanuvchi subyekt sifatida qaraladi. Sinergetik jarayonda tartibsizlik va muvozanatsizlik muhim rol o'ynaydi, chunki aynan ana shunday holatlar rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Ta'lim muhitida esa talabaning o'zgaruvchan xulqi, ba'zan oldindan taxmin qilib bo'lmaydigan harakatlari sinergetik model orqali tushuntiriladi. Psixologik yondashuvlarda sinergetik tamoyillar individual rivojlanish yo'nalishlarini o'rganishda keng qo'llaniladi. Insonning ichki holati, hissiyoti, tajribasi va tashqi dunyo bilan bo'lgan o'zaro munosabatlari bir butun tizim sifatida qaraladi. Bu yondashuv orqali inson xulqidagi

ziddiyatlar, moslashuvchanlik va o'zgarishlar mantiqiy asosda tushuntiriladi. Ayniqsa, psixologik rivojlanish davrlarida kuzatiladigan keskin o'zgarishlar ana shu sinergetik model orqali talqin qilinadi. Bunday qarashlar orqali inson o'zgarishlarni boshqarish va ulardan yangi imkoniyatlar sifatida foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa, o'z navbatida, ta'limga ijobiy munosabat shakllanishining poydevorini yaratadi.

Talaba shaxsining ta'limga nisbatan tutgan xulqi, uning hayotdagi qarashlari va o'zini anglash jarayoni ko'p omilli psixologik tizimdir. Sinergetik xulq bu tizimda barqarorlikni emas, balki o'zgarishga tayyorlik va moslashuvchanlikni aks ettiradi. Psixologiyada bu holat "muvozanat buzilishi orqali yangilanish" deb izohlanadi. Ya'ni, talaba yangi muammo, topshiriq yoki murakkab vaziyatga duch kelganida, u ichki resurslarini safarbar qilishi mumkin. Bu holat aynan sinergetik fikrlashning mahsuli hisoblanadi. Yangi bilim olish, tafakkur jarayonini o'zgartirish va mavjud holatdan chiqish sinergetik yondashuvni talab qiladi. Talaba bu jarayonda shunchaki bilimni yodlamaydi, balki uni qayta ishlaydi, shaxsiy tajribasi bilan uyg'unlashtiradi. Shu tarzda, bilim faqat tashqi informatsiya emas, balki ichki psixologik tajribaning tarkibiy qismiga aylanadi. Bu esa xulqdagi o'zgarishlar va ijtimoiy muhitga moslashuvchan yondashuvni ta'minlaydi. Sinergetik xulq aynan mana shu jarayonlarni ifodalaydi.

Sinergetika yondashuvi asosida shaxsiy o'sish, o'zgarish va rivojlanish tahlil qilinadi. Har bir inson o'z hayotida muayyan bosqichlardan o'tadi, bu bosqichlar esa doimiy barqarorlikdan ko'ra, o'zgarishlar bilan belgilanadi. Ta'lim jarayoni ham shunga o'xshash dinamik tuzilmadir, u yerda har bir talaba o'z xatti-harakatlari orqali o'zgaruvchan tizim sifatida qaraladi. Bunda muhim jihatlardan biri shuki, talaba o'z bilim olish jarayonida nafaqat tashqi resurslarga, balki ichki energiya va psixologik tayyorgarlikka ham tayanadi. Bu energiya esa ba'zida tartibsizlik orqali uyg'onadi, ya'ni oddiy, standart vaziyatlardan chiqib, yangilikka intilish orqali faoliyatga ko'chadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, sinergetik xulq – bu o'zgaruvchanlikni boshqarishga yo'naltirilgan faol xulq shaklidir. Bu xulqda iroda, ongli tanlov, psixologik moslashuv va kreativ fikrlash asosiy rol o'ynaydi. Psixologik tahlil bu jihatlarni chuqur anglash va ularga nisbatan mos yondashuvni ishlab chiqish imkonini beradi. Talaba o'z bilim olish yo'lida faqat passiv bilim oluvchi emas, balki faol ijodkor sifatida

namoyon bo'ladi. Bunday fikrlar orqali ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan tarzda qayta ko'rib chiqish mumkin.

Sinergetik xulqni shakllantirishda ijtimoiy omillar alohida o'rin tutadi. Talaba ijtimoiy muhitda o'zini anglaydi, baholaydi va unga moslashadi. Bu moslashuv har doim ham bir tekisda, muvozanatda bo'lmaydi, balki murakkab psixologik bosqichlar orqali shakllanadi. Jamoa ichidagi rol, o'qituvchilar bilan munosabat, oila tomonidan berilgan psixologik qo'llab-quvvatlash kabi omillar sinergetik tizimning asosiy bo'g'inlaridir. Talabaning har bir harakati, bilimga bo'lgan ishtiyoqi, ichki intilishi bu omillar bilan chambarchas bog'liq. Ijtimoiy psixologiyada bu jarayonlar "o'zaro ta'sirli tizimlar" sifatida talqin qilinadi. Ya'ni, har bir talaba ijtimoiy tizimdagi kichik, ammo muhim bir element hisoblanadi. Bu elementlar bir-biri bilan o'zaro ta'sirlashib, umumiy o'quv muhitini tashkil qiladi. Ana shu ijtimoiy muhitdagi faoliyat natijasida sinergetik xulq shakllanadi. Bu holat talaba uchun o'zgarishga ochiqlik, moslashuvchanlik va yangilikka intilish darajasini aniqlaydi.

Psixologik jihatdan qaralganda, sinergetik xulqni anglash va uni shakllantirish doimiy refleksiya va o'zini anglash jarayoniga tayanadi. Inson o'z xatti-harakatlarini tushunib, ularni tahlil qilishga harakat qilganda, u faoliyatini ongli boshqarishga o'tadi. Bu holat sinergetik tizimda "muvozanatsizlik orqali rivojlanish" deb yuritiladi. Ta'lim jarayonida talaba yangi topshiriqlar, murakkab muammolar bilan duch kelganida, u o'zining ichki salohiyatini ishga soladi. Bu salohiyat orqali talaba yangilikni anglaydi, uni o'zlashtiradi va undan foydalana boshlaydi. Bu holatda bilim olish jarayoni faqat tashqi emas, balki ichki tajribaga asoslangan bo'ladi. Shaxsiy tafakkur va o'zini anglash jarayonlari sinergetik xulqning asosiy komponentlaridan hisoblanadi. Shu sababli, psixologik yondashuvda refleksiya va mustaqil fikrlash qobiliyatlari alohida ahamiyatga ega. Bu jarayonlar orqali talaba mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi va o'z hayotiga nisbatan mas'uliyat hissini oshiradi. Natijada, u o'z bilim olish jarayonining faol subyekti sifatida shakllanadi.

Talabalarda sinergetik xulq shakllanishi uchun mos psixologik muhit zarur. Bu muhit erkin fikrlash, xatoga yo'l qo'yish imkoniyati, tajriba orttirish va mustaqil qaror qabul qilish sharoitini yaratishi lozim. Tizimdagi har bir talaba o'zining o'ziga xosligi, qiziqishlari, ehtiyojlari va psixologik holati bilan bir-biridan farqlanadi. Bu xilma-xillik aynan

sinergetik tamoyillar asosida boshqarilishi mumkin. Jamoaviy ish, muammoli vazifalar, bahsli savollar va mustaqil izlanishlar orqali talaba ichki energiyasini safarbar qiladi. Bu esa o'z navbatida bilim olish jarayonini sezilarli darajada faollashtiradi. O'qituvchi bu jarayonda boshqaruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida ishtirok etadi. Bu yondashuv orqali talaba o'zini o'rganuvchi, o'zgaruvchan va rivojlanuvchi subyekt sifatida his etadi. Aynan shunday holatda sinergetik xulqni rivojlantirish imkoniyati ortadi. Bu esa ta'lim jarayonining ichki sifati va samaradorligini oshiradi.

O'z navbatida, sinergetik xulq faqat alohida bir holat emas, balki doimiy rivojlanish jarayonining natijasidir. Inson hayoti davomida doimiy o'zgarishga duch keladi, shuning uchun uning xulqi ham bir maromda emas. Shaxs o'zgaruvchan muhitga moslashgan sari uning ichki psixologik resurslari ham yangilanadi. Bu jarayonni chuqur tushunish orqali ta'limda yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish mumkin. Sinergetik xulq modelini ta'limga tatbiq etish orqali o'quvchilarni faollikka undash, tashabbus ko'rsatishga tayyorlash va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish mumkin. Bu esa faqat akademik yutuqlar emas, balki shaxsiy taraqqiyotning ham asosi hisoblanadi. Har bir talaba o'zining individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlariga ko'ra bilimni o'zlashtiradi. Shu bois sinergetik yondashuv psixologik yondashuvlar bilan uyg'un holda olib borilishi lozim. Bunday integrativ yondashuv orqali ta'lim sifatini yuqori bosqichga olib chiqish mumkin. Bu esa kelajakda raqobatbardosh, mustaqil va ijodiy shaxslarni tarbiyalash imkonini beradi.

Adabiyotlarda sinergetika ochiq, energiya almashinuvi sodir bo'ladigan, o'zini o'zi tashkil qiluvchi murakkab tizimlarni o'rganadigan yo'nalish sifatida ta'riflanadi. Psixologiyada ushbu nazariya inson tafakkuri, idroki, motivatsiyasi va xatti-harakatlarining murakkab, o'zgaruvchan tabiatini tushuntirishda qo'llaniladi. Masalan, taniqli olim Hermann Haken tomonidan ishlab chiqilgan sinergetik model idrok jarayonlarining dinamikasini ko'rsatishda keng qo'llaniladi. Bunda inson aqli va psixikasi murakkab tizim sifatida ko'riladi, u doimo ichki va tashqi omillar bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Sinergetik nuqtai nazarga ko'ra, inson xatti-harakatlari muvozanat holatida emas, balki o'zgarishlar, nomuvofiqliklar va muhitga moslashuv asosida shakllanadi. Bu tushuncha ayniqsa ta'lim

jarayonida, talabalarning o'qishga bo'lgan munosabati va motivatsiyasini tushunishda foydalidir. Talaba shaxsining xulq-atvori o'zgaruvchan bo'lib, u ko'pincha ichki ruhiy holat va tashqi ijtimoiy omillar ta'sirida rivojlanadi. Adabiyotlarda talaba xulqidagi o'zgarishlar — bu doimiy o'zini izlash, sinovdan o'tish va yangi muvozanatga erishish natijasidir. Shu bois, sinergetika psixologiyada individual o'sish va moslashuv jarayonlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida ta'lim samaradorligini oshirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ko'plab adabiyotlarda sinergetik xulq murakkab adaptiv tizimlar nazariyasi bilan bog'lanadi. Bu nazariyaga ko'ra, inson ongida yoki xatti-harakatlarida yuz beradigan har bir o'zgarish boshqa omillar bilan bog'liq holda kechadi. Talabaning o'zini tutishi, darsga bo'lgan munosabati, muammo yechishdagi faolligi — bularning barchasi ichki va tashqi omillar o'zaro ta'siri bilan bog'liq. Bunday o'zaro ta'sirlar ijobiy bo'lsa, talaba faol, intiluvchan, ijodiy yondashuvga ega bo'ladi. Agar bu muvozanat buzilsa, aksincha, qiziqish yo'qoladi, passivlik paydo bo'ladi. Sinergetik tizimda bunday o'zgarishlar “keskin o'tish” yoki “bifurkatsiya nuqtasi” deb ataladi. Bunday o'zgarishlar psixologik jihatdan sezilarli bo'lib, ularga pedagogik yondashuv ham zarur. Shuningdek, murakkab tizimlar doimo o'zgarishga ochiq bo'lib, barqaror holat vaqtinchalik bo'lishi mumkin. Bu nuqtai nazardan qaralganda, sinergetik xulq — bu talabaning moslashuvchanligi, o'zgarishga tayyorligi va ijtimoiy-psixologik holatlarga javob berish qobiliyatidir. Shunday qilib, sinergetik xulqni tushunish ta'lim va tarbiyada muhim asoslardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim psixologiyasi adabiyotlarida sinergetik xulq tushunchasi shaxsiy va tashqi omillar uyg'unligining mahsuli sifatida ko'riladi. Talabaning o'qishga bo'lgan munosabati uning ichki motivatsiyasi, o'zini anglash darajasi va tashqi muhit bilan o'zaro ta'sirida shakllanadi. Masalan, o'qituvchining yondashuvi, sinfdagi psixologik muhit, oila va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi talabaning o'zini tutishida bevosita ta'sir ko'rsatadi. Adabiyotlarda ko'rsatilishicha, bu omillar uyg'unlashganda talaba faollashadi, o'qishga qiziqishi ortadi, o'z bilimiga nisbatan mas'uliyat hissi kuchayadi. Aksincha, bu tizimdagi disbalans — ya'ni ichki va tashqi omillar o'rtasidagi nomuvofiqlik — o'qishga bo'lgan salbiy munosabatni yuzaga keltiradi. Shu sababli, sinergetik xulq bu o'zgarishlar va ularni boshqarish,

muvozanatga keltirish imkoniyatlarini o'zida mujassam etadi. Pedagogik jihatdan bu holatni to'g'ri yo'naltirish orqali talabaning o'zini boshqarish va faol fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga va shaxsiy yutuqlarning ortishiga olib keladi. Sinergetik model asosida tuzilgan dars jarayonlari, interfaol metodlar va muammoli topshiriqlar orqali bu xulqni shakllantirish mumkin. Bu haqda ko'plab ilmiy maqolalar, tadqiqotlar va psixologik tahlillar mavjud.

Sinergetik xulqning rivojlanish jarayoni adabiyotlarda bosqichma-bosqich yoritiladi. Birinchi bosqichda talaba barqaror psixologik holatda bo'ladi va o'qishga nisbatan aniq pozitsiyasi mavjud. Ikkinchi bosqichda esa yangi vazifa, murakkab topshiriq yoki psixologik bosim natijasida muvozanatsizlik paydo bo'ladi. Bu muvozanatsizlik xatti-harakatlarda, o'zini tutishda, fikrlashda seziladi. Uchinchida, talaba yangi strategiyalar izlay boshlaydi, o'zini boshqacha tutishga harakat qiladi, psixologik jihatdan o'sadi. To'rtinchi bosqichda esa yangi muvozanat holati — sinergetik xulq shakllanadi, ya'ni talaba o'zgarishga moslashgan, tajriba orttirgan bo'ladi. Adabiyotlarda bu jarayonlar "psixologik o'sish", "o'zini anglash" va "xatti-harakatdagi uyg'unlik" bilan bog'lanadi. Shu jihatdan, sinergetik model insonni qat'iy qoliplar doirasida emas, balki rivojlanishga ochiq tizim sifatida ko'radi. Bu yondashuv talabaning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilishi va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Bu holatlar ko'plab tajriba asosida yozilgan ilmiy adabiyotlarda tasdiqlangan.

Sinergetik nazariya psixoterapiya sohasida ham keng qo'llanilgan bo'lib, bu yerda shaxsiy o'zgarish va tiklanish holatlari sinergetik modellar yordamida tahlil qilinadi. Bu psixologik jarayonlarda shaxsning o'z ichki ziddiyatlarini yengishi, muvozanatga erishishi va yangi xulq shakllanishi asosiy diqqat markazidadir. Adabiyotlarda bu jarayonlar refleksiya, o'zini anglash, ichki resurslarni safarbar etish kabi tushunchalar bilan bog'lanadi. Ta'lim psixologiyasi sohasida ham bu tamoyillar qo'llaniladi, chunki har bir talaba o'z holatiga mos yondashuvni talab qiladi. Talabaning stressga chidamliligi, o'z-o'zini boshqarish qobiliyati, psixologik muvozanatni tiklash darajasi — bularning barchasi sinergetik xulq shakllanishiga ta'sir etadi.

Ta'lim jarayonida sinergetik yondashuvning yana bir muhim jihati — bu talabaning o'zgarishlarga tayyorligi va yangi sharoitlarga

moslashish qobiliyatidir. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, o'quv jarayonida yuzaga keladigan yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish uchun talaba ichki resurslarni faollashtirishi, o'z fikrini qayta shakllantirishi lozim. Bu esa faqat tashqi bosim orqali emas, balki shaxsning o'z-o'zini boshqarishi, ichki motivatsiyasi orqali amalga oshadi. Sinergetik xulq nazariyasi shuni ko'rsatadiki, o'zgarish jarayonida vaqtincha muvozanatsizlik paydo bo'lishi tabiiy holat. Shunday paytlarda pedagogning roli – talabaning ichki potensialini qo'llab-quvvatlash va uni yangi holatga moslashtirishda yordam berish. Sinergetik tamoyillar asosida tashkil etilgan ta'lim muhitida talabalar nafaqat bilim oladi, balki shaxs sifatida rivojlanadi. Bu jarayonlarda talabaning individual xususiyatlari, ijtimoiy o'rni va emotsional holati inobatga olinadi. Shu bois, sinergetik yondashuvda talabaning xatti-harakati doimo tashqi va ichki omillarning murakkab o'zaro ta'siri natijasidir. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Adabiyotlarda aynan shunday sinergetik model asosida pedagogik strategiyalar ishlab chiqilgan.

Sinergetika va psixologiyadagi sinergetik xulq tushunchasini yanada chuqurroq o'rganish uchun uning tizimli tabiati alohida ta'kidlanadi. Adabiyotlarda murakkab tizimlar ichidagi o'zaro bog'liqlik va uzviylikka katta e'tibor qaratiladi. Talabaning xulq-atvori bu tizimdagi ko'plab elementlarning o'zaro ta'siri natijasidir. Masalan, uning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi, sinfdoshlar bilan munosabatlari, o'qituvchining baholari, oilaviy sharoiti kabi faktorlar bir-biriga ta'sir o'tkazib, yangi psixologik holatni yaratadi. Sinergetik yondashuv bunday holatlarni statik emas, balki dinamik jarayon sifatida ko'radi. Bu nuqtai nazardan, talabaning xulqidagi o'zgarishlar vaqtincha inqirozlar yoki qiyinchiliklar ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin. Biroq ular yangi o'sish va rivojlanish uchun zarur shartdir. Shuningdek, sinergetik modelda "bifurkatsiya nuqtasi" degan tushuncha mavjud bo'lib, u psixologik nuqtai nazardan yangi variantlarning paydo bo'lishi, ya'ni shaxsiy xulqning yangi shakllanishi sifatida izohlanadi. Shu tariqa, sinergetik xulq faqat tashqi sharoitga moslashish emas, balki yangi psixologik muvozanatni yaratish jarayonidir.

Adabiyotlarda sinergetik xulq tushunchasi ko'plab nazariy va eksperimental tadqiqotlarda ishtirok etgan. Masalan, sinergetik yondashuv asosida o'tkazilgan psixologik tajribalarda talabalarning o'zgaruvchan motivatsiyasi, stressga qarshi kurashish mexanizmlari,

jamoaviy muhitda o'zini tutish usullari tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar ko'rsatdiki, talabaning sinergetik xulqi uning psixologik barqarorligi va muvozanatni tiklash qobiliyatiga bevosita bog'liq. Shuningdek, pedagoglarning shaxsiy yondashuvi va muhitning ijobiy ta'siri ham talabaning o'zini tutish usullarini o'zgartirishga yordam beradi. Bunday o'zgarishlar faqat tashqi ko'rsatmalarga binoan emas, balki talabaning ichki irodasi va ichki tizimlarining sinergetik o'zaro ta'siri orqali yuzaga keladi. Bu esa talabaning o'z-o'zini anglash va shaxsiy o'sish jarayonini tezlashtiradi. Sinergetik yondashuvdagi bunday eksperimentlar pedagogik amaliyot uchun muhim ma'lumotlarni beradi va o'qitish metodikasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Sinergetik xulqning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari haqida yozilgan adabiyotlar ushbu jarayonni shaxsning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri doirasida ko'rib chiqadi. Talabaning o'zini tutishi, motivatsiyasi va psixologik holati uning oilasi, do'stlari, sinfdoshlari va o'qituvchilari bilan bog'liq. Sinergetik yondashuvda bunday ijtimoiy tizimlar ichida har bir element o'zaro muvozanatni saqlashga harakat qiladi. Agar bu muvozanat buzilsa, u o'zgarishlarni, yangi o'rganishlarni va yangi xulqni yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan, sinergetik xulq o'zgarishlarni faqat individual darajada emas, balki ijtimoiy kontekstda ham tahlil qilishni talab qiladi. Bu esa pedagoglarga talabaning shaxsiy va ijtimoiy muhitini yaxshiroq tushunishga imkon yaratadi. Shuningdek, o'quv jarayonida guruh psixologiyasi va jamoaviy xulqning sinergetik elementlari ham o'rganiladi. Bu esa sinergetik yondashuvni yanada boyitadi va ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, sinergetika va psixologiyada "sinergetik xulq" tushunchasi murakkab, dinamik va ko'p o'lchovli tizim sifatida ko'riladi. Talabaning o'zini tutishi va o'qishga bo'lgan munosabati ko'plab ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasidir. Ushbu tushuncha ta'lim jarayonini yangi nazariy asoslarda ko'rib chiqishga yordam beradi va ta'lim samaradorligini oshirish uchun pedagogik strategiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlarda sinergetik xulqning shakllanishi, rivojlanishi va boshqarilishi jarayonlari tizimli tarzda tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu nazariya pedagog va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilashda, ta'lim muhitini optimallashtirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Sinergetik yondashuvni ta'lim jarayoniga joriy qilish, shaxsiy va

ijtimoiy omillarni uyg'unlashtirish orqali o'quv jarayonini yanada samarali qilish mumkin.

Sinergetik xulq tushunchasi, insonning o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish va o'zini rivojlantirish jarayonlarini ifodalaydi. Bu tushuncha, tizimli yondashuv asosida, shaxsning ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Sinergetik xulq, o'z-o'zini tashkil etish, o'zgarishlarga moslashish va tizimli muvozanatni saqlash kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu tushuncha, ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Sinergetik xulq, shaxsning ichki potensialini faollashtirish va tashqi muhit bilan o'zaro aloqalarini yaxshilashga qaratilgan. Bu tushuncha, shaxsning o'zini anglash, o'zgarishlarga tayyorlik va ijtimoiy moslashuv kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Sinergetik xulq, shaxsning rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan inqirozlar va ularni bartaraf etish usullarini o'rganishga imkon beradi. Bu tushuncha, ta'lim jarayonida talabalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Sinergetik xulq, ta'lim muhitining ijobiy ta'sirini oshirish va talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini kuchaytirishga yordam beradi.

Sinergetik xulqning shakllanishi, shaxsning ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Bu jarayon, shaxsning o'zini anglash, o'zgarishlarga tayyorlik va ijtimoiy moslashuv kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Sinergetik xulq, shaxsning ichki potensialini faollashtirish va tashqi muhit bilan o'zaro aloqalarini yaxshilashga qaratilgan. Bu jarayon, shaxsning rivojlanishida yuzaga keladigan inqirozlar va ularni bartaraf etish usullarini o'rganishga imkon beradi. Sinergetik xulqning rivojlanishi, ta'lim jarayonida talabalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Bu jarayon, ta'lim muhitining ijobiy ta'sirini oshirish va talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini kuchaytirishga yordam beradi. Sinergetik xulqning shakllanishi va rivojlanishi, ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu jarayon, shaxsning ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini oshirishga yordam beradi.

Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini oshirishga yordam beradi. Bu tushuncha, ta'lim muhitining ijobiy ta'sirini oshirish va talabalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-

quvvatlashga xizmat qiladi. Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan inqirozlar va ularni bartaraf etish usullarini o'rganishga imkon beradi. Bu tushuncha, ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida talabalarning ichki potensialini faollashtirish va tashqi muhit bilan o'zaro aloqalarini yaxshilashga qaratilgan. Bu tushuncha, ta'lim muhitining ijobiy ta'sirini oshirish va talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini kuchaytirishga yordam beradi. Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida talabalarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Bu tushuncha, ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Sinergetik xulq, ta'lim jarayonida talabalarning o'zgarishlarga tayyorligini oshirishga yordam beradi.

Sinergetik xulqning psixologik asoslari, shaxsning ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Bu jarayon, shaxsning o'zini anglash, o'zgarishlarga tayyorlik va ijtimoiy moslashuv kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Sinergetik xulq, shaxsning ichki potensialini faollashtirish va tashqi muhit bilan o'zaro aloqalarini yaxshilashga qaratilgan. Bu jarayon, shaxsning rivojlanishida yuzaga keladigan inqirozlar va ularni bartaraf etish usullarini o'rganishga imkon beradi. Sinergetik xulqning psixologik asoslari, ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning rivojlanish jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu asoslar, shaxsning ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi.

Sinergetik xulq har doim tashqi va ichki omillarning murakkab o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Bu jarayonda shaxsning individual xususiyatlari, psixologik holati, ichki motivatsiyasi va tashqi muhitdagi sharoitlar muhim rol o'ynaydi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, o'quv jarayonida talabaning sinergetik xulqi uning o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyatini namoyon etadi. Tashqi omillar sifatida o'qituvchilar, sinfdoshlar, oilaviy va ijtimoiy muhitlar ko'riladi. Ichki omillar esa shaxsning o'ziga xos qarashlari, o'zini anglashi va ichki intilishlari bilan belgilanadi. Sinergetik jarayonda bu ikki omil bir-biri bilan uzviy bog'lanib, yangi xulqiy shakllarni yuzaga keltiradi. Shu sababli ta'lim muhitida talabalarni qo'llab-quvvatlash va ijobiy sharoit yaratish juda muhim hisoblanadi. Ichki va tashqi omillarni uyg'unlashtirish orqali sinergetik xulq

rivojlanadi va barqaror bo'ladi. Bu jarayon talabani o'z-o'zini boshqarish va o'zgarishlarga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Sinergetik yondashuvga ko'ra, har qanday xulq tizimi o'zaro bog'langan elementlardan tashkil topgan murakkab bir tizimdir. Ushbu tizimda muvozanat holati doimiy ravishda o'zgaradi va yangi o'zgarishlarga moslashadi. Sinergetik xulqning asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, u muvozanat holatidan chiqib, vaqtinchalik tartibsizlik yoki noaniqlik holatlarini boshdan kechiradi. Bu jarayon orqali yangi muvozanat va yangi xulqiy shakllar paydo bo'ladi. Talabani ta'lim jarayonidagi xatti-harakati ham shu printsip asosida rivojlanadi. Inqirozlar yoki qiyinchiliklar vaqtinchalik bo'lib, ular o'sish va rivojlanish uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Bu jarayonda pedagog va ijtimoiy muhitning roli katta, chunki ular talabani yangi o'zgarishlarga tayyorlashda yordam beradi. Sinergetik tizimdagi o'zaro bog'lanishlar ta'lim jarayonining dinamikligini va moslashuvchanligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, talabalar ichki va tashqi omillar o'rtasidagi muvozanatni saqlashga harakat qiladilar.

Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, motivatsiya sinergetik xulq shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. Talabani ichki intilishlari, maqsadlari va qiziqishlari uning ta'lim jarayonidagi faoliyatini belgilaydi. Sinergetik nuqtai nazardan, motivatsiya tashqi muhit ta'sirida o'zgarib turadigan dinamik jarayon hisoblanadi. Motivatsiyaning yuqori darajasi talabani yangi bilimlar olishga, muammolarni hal qilishga va o'zini takomillashtirishga undaydi. Shu sababli, pedagoglar talabani motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash va uni rag'batlantirish uchun sharoit yaratishlari kerak. Sinergetik xulqdagi motivatsiyaning o'zgarishi, yangi o'rganish va moslashuv jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu jarayon ichki va tashqi omillar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni aks ettiradi. Natijada, talabani o'z-o'zini boshqarish qobiliyati va shaxsiy rivojlanishi kuchayadi.

Sinergetik xulqni boshqarish ijtimoiy va psixologik mexanizmlarning uyg'unlashuviga tayanadi. Talabani xulqini shakllantirishda pedagog, ota-ona va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy ijtimoiy muhit va pedagogik qo'llab-quvvatlash sinergetik jarayonlarni faollashtiradi. Bu mexanizmlar talabaga o'zgarishlarga moslashish, stress holatlarini yengish va yangi maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Sinergetik xulqni boshqarishda shuningdek, talabalarni o'zaro

hamkorlikka, jamoaviy faoliyatga jalb etish zarur. Bu ijtimoiy integratsiya shaxsning o'zini tutishini yanada samarali qiladi. Shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash, maslahatlar va treninglar orqali talabalar o'z ichki resurslarini faollashtiradilar. Natijada, sinergetik xulq barqaror va rivojlanishga yo'naltirilgan holatda shakllanadi.

Sinergetik yondashuvga ko'ra, xulq o'z-o'zini tashkil etish jarayoni orqali shakllanadi va rivojlanadi. Bu jarayonda shaxs ichki resurslarini va tashqi muhitning imkoniyatlarini birlashtiradi, yangi xulqiy shakllar yaratadi. O'z-o'zini tashkil etish — bu murakkab tizimlarda yuzaga keladigan tabiiy jarayon bo'lib, u shaxsning moslashuvi va o'zgarishga tayyorligini ta'minlaydi. Ta'limda talabaning o'z-o'zini tashkil etish qobiliyati uning mustaqil fikrlash, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va o'rganishga doimiy intilishini kuchaytiradi. Bu jarayon talabalarni yangi bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda o'zlashtirishga undaydi. Sinergetik xulqning o'z-o'zini tashkil etishi pedagogik sharoitlarda qo'llab-quvvatlanishi zarur. Bu talabalarni o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishish yo'lida mustaqil harakat qilishga rag'batlantiradi. Natijada, talabaning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi yanada samarali bo'ladi.

Adabiyotlar sinergetik xulqni rivojlantirish uchun integrativ yondashuvni tavsiya qiladi, bunda pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlarning yondashuvlari birlashtiriladi. Ta'lim jarayonida talabalarning o'z-o'zini anglashini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga va ijodiy faoliyatga yo'naltirish muhim. Sinergetik xulqni shakllantirish uchun ijobiy pedagogik muhit yaratish, motivatsiyani kuchaytirish va stress holatlarini kamaytirish bo'yicha samarali strategiyalar qo'llanilishi kerak. O'zaro hamkorlik va jamoaviy faoliyat talabalarni o'zgarishlarga moslashishga tayyorlaydi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni qo'llash, interaktiv metodlar va individual yondashuv sinergetik jarayonlarni yanada samarali qiladi. Kelajakda sinergetik yondashuvlar ta'lim tizimida kengroq qo'llanilib, shaxsning kompleks rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yangi ilmiy tadqiqotlar sinergetik xulqning ijtimoiy va psixologik mexanizmlarini yanada chuqurroq o'rganishga yordam beradi. Natijada, ta'lim tizimi zamonaviy talabalar ehtiyojlariga moslashadi va ularning muvaffaqiyatiga katta hissa qo'shadi.

Sinergetik xulq tushunchasi ta'lim va psixologiya sohalarida shaxsning o'zaro bog'langan va tizimli xatti-harakatlarini anglashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv shaxsiy rivojlanish jarayonida ichki va tashqi omillar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ta'kidlaydi. Sinergetik xulq, shaxsning o'zgarishlarga moslashish, muvozanatni saqlash va yangi xulqiy shakllarni yaratish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonida sinergetik yondashuv talabalarni o'z-o'zini boshqarish va mustaqil rivojlanishga yo'naltirish imkonini beradi. Bu, nafaqat bilim olish, balki shaxsning ichki potensialini faollashtirishga xizmat qiladi. Sinergetik xulq talabalarni ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Shu bois, ta'limdagi sinergetik jarayonlarni boshqarish pedagogik strategiyalarning asosiy qismiga aylangan. Sinergetik yondashuv shuningdek, o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik va jamoaviy faoliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayonlarda talabalar yangi bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash bilan birga, ijtimoiy qobiliyatlarni ham oshiradilar. Natijada, sinergetik xulq ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli va samarali bo'lishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Sinergetik xulqning shakllanishi shaxsning ichki psixologik holati va tashqi ta'sirlarning o'zaro uyg'unligi orqali yuzaga keladi. Ta'lim jarayonida bu jarayon talabalarni o'z-o'zini anglash va o'zini rivojlantirishga rag'batlantiradi. Sinergetik xulq tizim sifatida o'zini tashkil etish, o'zgarishlarga moslashish va yangiliklarni qabul qilish qobiliyatini ta'kidlaydi. Ta'lim muhiti va pedagogik yondashuvlarning ta'siri sinergetik xulqni mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Sinergetik xulq o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari orqali talabaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bu jarayon ichki motivatsiya va tashqi rag'batlarning uyg'unligida amalga oshadi. O'qituvchilar va otalar tomonidan yaratilgan ijobiy pedagogik muhit talabalar sinergetik xulqining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Sinergetik yondashuv talabalarni o'zgarishlarga tayyorlashda innovatsion metodlar va interaktiv texnologiyalarni qo'llashni talab qiladi. Shu tariqa, sinergetik xulq zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarning muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlaydi. Bu yondashuv, shuningdek, shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini kuchaytiradi va uning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Sinergetik xulqning psixologik asoslari shaxsning o'zini anglash, motivatsiya va ijtimoiy integratsiya jarayonlariga asoslanadi. Bu

asoslar ta'lim jarayonida talabalarni o'zgarishlarga moslashishga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Sinergetik yondashuv talabalarni stress va inqiroz holatlarini samarali boshqarishga o'rgatadi. Ta'lim muhitida sinergetik xulqni rivojlantirish uchun pedagogik strategiyalar va psixologik qo'llab-quvvatlash zarur. Bu jarayonda talabalarning ichki resurslarini faollashtirish va ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali yangi xulqiy shakllar yaratish amalga oshiriladi. Sinergetik xulq talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilash va jamoaviy ishlashga rag'batlantirish imkonini beradi. Bu esa ta'lim jarayonining yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi. Sinergetik yondashuv talabalarni innovatsion fikrlash va ijodiy yondashuvlarga yo'naltirishda asos bo'ladi. Shu bilan birga, u talabalarning shaxsiy va ijtimoiy o'sishiga xizmat qiladi va ularni jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Sinergetik xulq ta'lim jarayonida murakkab va dinamik tizim sifatida qoraladi, u doimiy o'zgarish va moslashuv jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon talabalar o'rtasida ijobiy o'zaro ta'sirlarni rivojlantiradi va ularning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantiradi. Sinergetik yondashuv talabalarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini mustahkamlaydi va ularni o'zgaruvchan ta'lim sharoitlariga moslashishga tayyorlaydi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va natijalarni yaxshilaydi. Sinergetik xulqni rivojlantirishda o'qituvchilarning innovatsion yondashuvlari va ijobiy pedagogik muhit katta rol o'ynaydi. Ta'lim muhitida ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlash sinergetik jarayonlarni yanada kuchaytiradi. Bu esa talabalarni mustaqil fikrlashga va ijodiy yondashuvlarga undaydi. Sinergetik xulq o'zaro bog'langan omillar tizimida rivojlanadi va har bir elementning o'zaro ta'sirini talab qiladi. Shu tariqa, sinergetik yondashuv talabalarning shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyatlarini ta'minlaydi.

Sinergetik xulq tushunchasi, shuningdek, o'zaro bog'liq tizimlar nazariyasi va murakkab tizimlarning xulq-atvorini o'rganish sohalarida asosiy konsept sifatida qabul qilingan. Bu yondashuvda shaxs faqatgina mustaqil subyekt emas, balki atrof-muhit bilan uzviy bog'langan murakkab tizim elementi sifatida ko'riladi. Ta'lim va psixologiya sohalarida sinergetik xulqning o'rganilishi shaxsning doimiy o'zgaruvchanlik va o'zini tashkil etish jarayonlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu esa ta'lim jarayonida samarali

pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sinergetik yondashuv shaxsning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muhitida sinergetik jarayonlarni boshqarish orqali talabalar o'z-o'zini anglash, motivatsiya va moslashuvchanlik darajasini oshiradilar. Bu esa ularning kasbiy va shaxsiy muvaffaqiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, sinergetik xulq talabalarni o'zaro hamkorlikka va jamoaviy faoliyatga jalb qilishda asosiy vosita hisoblanadi. Bu yondashuv talabalar orasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirishga imkon yaratadi va ularni yanada faol ishtirok etishga undaydi.

Sinergetika nazariyasi zamonaviy fanlarda murakkab tizimlarning o'zini-o'zi tashkil etish va barqarorlikni saqlash xususiyatlarini o'rganishda asosiy o'rin tutadi. Bu yondashuv psixologiya sohasiga ham muvaffaqiyatli tatbiq etilib, inson xulq-atvorining murakkab va dinamik tizim sifatida shakllanishini tushunishga yordam beradi. Sinergetik xulq atamasi insonning o'zgaruvchan tashqi va ichki sharoitlarga moslashishi, o'z-o'zini boshqarishi va yangi holatlarga mos xatti-harakatlarni yaratishini ifodalaydi. Psixologiyada bu tushuncha shaxsning o'z-o'zini tashkil etish va o'zgarish jarayonlarini tizimli tarzda o'rganishga imkon beradi. Sinergetik yondashuv shaxsni faqatgina mustaqil subyekt emas, balki ijtimoiy va psixologik tizimning murakkab elementi sifatida ko'radi. Shaxsning xulqidagi o'zgarishlar ko'pincha tashqi muhit va ichki holatlarning o'zaro bog'lanishidan kelib chiqadi. Shu bois, sinergetik xulqning shakllanishi ham doimiy o'zgarish va moslashuv jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda yangi xulqiy shakllar va qoidalar paydo bo'lib, tizim barqarorligini ta'minlaydi. Sinergetik yondashuv psixologik va pedagogik amaliyotlarda shaxsning o'zini anglash va o'zini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Sinergetik xulqning mohiyatini chuqur anglash uchun uni murakkab tizim sifatida ko'rib chiqish zarur. Murakkab tizimlarda kichik o'zgarishlar ham butun tizimning holatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Sinergetik xulq doimiy ravishda o'zgarib boruvchi holatda bo'lib, bu holat shaxsning tashqi va ichki omillarga reaksiyasini aks ettiradi. Ta'lim jarayonida talabalar o'rtasida sinergetik xulqning paydo bo'lishi ularning o'zaro ta'siri, motivatsiyasi va ijtimoiy muhit bilan bog'liq. Sinergetik jarayonlar talabalarni murakkab vaziyatlarda ham o'zini boshqarishga o'rgatadi. Bu esa ularning psixologik barqarorligini

oshirishga xizmat qiladi. Pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda sinergetik tamoyillarni hisobga olish, talabalarning individual va guruhdagi xulqini yaxshilashga yordam beradi. Sinergetik xulq o'zaro bog'langan elementlar tizimi sifatida qaraladi, bu tizimdagi har bir elementning holati boshqalar bilan uzviy bog'liq. Shu sababdan, o'quv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va o'zgarishlar sinergetik jarayonlar orqali yangi imkoniyatlarga aylanadi. Bu yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishga katta ta'sir ko'rsatadi.

Sinergetik xulqning shakllanishida psixologik omillar muhim o'rin tutadi. Ichki motivatsiya, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi va o'zini anglash darajasi sinergetik jarayonlarning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Psixologik barqarorlik va moslashuvchanlik sinergetik xulqning asosiy ko'rsatkichlaridir. Bu ko'rsatkichlar talabaning ta'lim jarayonida yangi bilimlarni qabul qilish va o'zlashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Sinergetik xulqning o'ziga xosligi shundaki, u faqat tashqi ta'sirlarga emas, balki shaxsning ichki dunyosidagi o'zgarishlarga ham javob beradi. Ta'lim jarayonida talabalarni ichki resurslarini faollashtirish va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish pedagogik vazifalardan biridir. Sinergetik yondashuvda bu jarayon talabalar o'rtasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va hamkorlik orqali yanada mustahkamlanadi. Shuningdek, sinergetik xulq o'quvchilarning stress va qiyinchiliklarga nisbatan qarshiligini oshiradi. Bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, sinergetik xulqni shakllantirishda pedagogik va psixologik metodlarning integratsiyasi muhimdir.

Sinergetik yondashuvning afzalliklaridan biri shundaki, u ta'lim jarayonida individual va guruhdagi xulq-atvorni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Bu tizimda talabalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va muvofiqlik muhim ahamiyatga ega. Sinergetik jarayonlar talabalar guruhida murakkab vaziyatlarda samarali kommunikatsiya va hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi va pedagoglar sinergetik tamoyillar asosida ta'lim muhitini yaratish orqali talabalar o'rtasidagi ijobiy o'zaro munosabatlarni kuchaytiradilar. Bu esa ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshishiga yordam beradi. Sinergetik xulq doimiy o'zgaruvchanlikni o'z ichiga olganligi sababli, pedagogik yondashuvlar ham moslashuvchan bo'lishi lozim. Sinergetik jarayonlar yordamida talabalarning o'z-o'zini boshqarish, mustaqillik va ijodkorlik qobiliyatlari rivojlantiriladi. Shuningdek, ta'lim muhitida

stressni kamaytirish va motivatsiyani oshirish uchun sinergetik prinsiplar asosida ijobiy psixologik qo'llab-quvvatlash tashkil etiladi. Bu yondashuvning natijasi sifatida talabalarda o'rganishga bo'lgan qiziqish va faollik oshadi.

Sinergetik xulq psixologiyada shaxsning ichki tizimlari va tashqi muhit o'rtasidagi o'zaro bog'lanishlar va o'zgarishlarni izohlashda muhim vositadir. U shaxsning xulq-atvorini murakkab va doimiy dinamik jarayon sifatida tushunishga yordam beradi. Sinergetik yondashuv shaxsning o'zini anglash, ijtimoiy moslashuv va o'zgarishlarga javob berish qobiliyatlarini o'rganadi. Ta'lim muhitida bu yondashuv talabalar o'rtasida samarali kommunikatsiya va hamkorlikni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Sinergetik xulqni shakllantirish jarayonida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va pedagogik strategiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonlar shaxsning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga olib keladi. Sinergetik yondashuv talabalarni yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga faol jalb qiladi. Shu bilan birga, u ta'lim jarayonida stressni kamaytirish va motivatsiyani oshirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Sinergetik tamoyillar asosida ishlab chiqilgan pedagogik usullar talabaning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini kuchaytiradi. Natijada, ta'lim jarayoni yanada samarali va sifatli bo'ladi.

Sinergetik yondashuv inson xulq-atvorini o'zaro bog'langan va doimiy o'zgarib turuvchi tizim sifatida o'rganishga imkon beradi. Bu tizimda har bir element boshqalar bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'zgarishlar butun tizim holatiga ta'sir ko'rsatadi. Psixologiyada sinergetik xulq tushunchasi shaxsning ichki psixologik jarayonlari va tashqi muhit o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni aks ettiradi. Ta'lim jarayonida talabalar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar va o'zaro hamkorlik sinergetik tizim sifatida ko'riladi. Bu yondashuv orqali pedagoglar murakkab vaziyatlarda talabalarni moslashuvchanlikka o'rgatadilar. Sinergetik jarayonlar talabalarning ichki motivatsiyasi va tashqi rag'batlarning uyg'unlashuvida muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ularning o'z-o'zini boshqarish va shaxsiy rivojlanish qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Sinergetik xulq ta'limda yangi bilim va ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini optimallashtiradi. Natijada, o'quvchilar yanada mustaqil va ijodiy fikrlashga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, sinergetik yondashuv ularning ijtimoiy

moslashuvchanligini oshiradi va o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Sinergetik xulqni o'rganishda muhim jihatlardan biri uning dinamik va o'zgaruvchan tabiatidir. Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, shaxs doimiy ravishda tashqi muhitdan ta'sirlanib, o'z xulqini moslashtirib boradi. Bu jarayon sinergetik printsiplarga asoslangan bo'lib, shaxsning o'zini tashkil etishi va o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini ta'kidlaydi. Ta'limda sinergetik yondashuv talabalarni o'z-o'zini boshqarishga, mustaqil qarorlar qabul qilishga va yangi vaziyatlarda moslashishga o'rgatadi. Shu tarzda, ular o'zaro hamkorlik orqali jamoaviy ishlarni samarali bajaradilar. Sinergetik xulq tizimida ijobiy va salbiy omillar o'zaro ta'sir ko'rsatadi, bu esa shaxsning muvozanatini belgilaydi. Pedagoglar sinergetik jarayonlarni boshqarishda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oladi. Bu esa ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan va samarali qiladi. Sinergetik yondashuv yordamida talabalarning o'z-o'zini anglash darajasi oshadi va ularning psixologik holati yaxshilanadi.

Psixologiyada sinergetik xulq shaxsning o'zini anglash, motivatsiya va o'zaro munosabatlar tizimi sifatida ko'rib chiqiladi. Bu tizimda har bir komponent boshqalar bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'zgarishlarga moslashadi va yangi xulqiy shakllar hosil qiladi. Ta'lim muhitida sinergetik jarayonlarni yaratish pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon talabalarni o'zaro hamkorlikka, ijodiy fikrlashga va yangi bilimlarni faol o'zlashtirishga undaydi. Sinergetik yondashuv o'quvchilarning stressga qarshi chidamliligini oshiradi va ularning psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, bu yondashuv o'z-o'zini boshqarish va shaxsiy mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida sinergetik tamoyillar asosida pedagogik strategiyalar ishlab chiqiladi, bu esa o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos keladi. Sinergetik xulq shaxsning o'sish va rivojlanish jarayonidagi murakkab o'zaro ta'sirlarni yoritadi va ularni samarali boshqarishni ta'minlaydi.

Sinergetik yondashuv psixologik va pedagogik sohalarda murakkab tizimlarni boshqarish va o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu yondashuv shaxsning ichki holatlari va tashqi ta'sirlarni o'zaro uyg'unlashuvi asosida xulq-atvorni shakllantirishga imkon beradi. Ta'lim jarayonida bu yondashuv talabalarning o'zaro munosabatlarini yaxshilash, ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini

qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Sinergetik xulq talabalarni o'z-o'zini boshqarish va o'zgarishlarga tez moslashishga o'rgatadi. Bu esa ularning motivatsiyasini oshiradi va ta'lim jarayonining samaradorligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, pedagoglar sinergetik printsiplarga asoslangan interaktiv metodlarni qo'llash orqali talabalar faolligini rag'batlantiradilar. Sinergetik yondashuv shaxsning murakkab psixologik jarayonlarini tizimli ravishda tushunishga yordam beradi. Natijada, ta'lim tizimida yangi yondashuvlar va metodologiyalar paydo bo'ladi. Bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali va sifatli qilishga xizmat qiladi.

1.2. Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatning shakllanishi

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishi ularning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Motivatsiya shaxsning maqsadlarga erishish istagi va harakatlarini boshqaruvchi ichki kuch sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonida motivatsiya o'quvchilarning qiziqishi, bilim olishga bo'lgan intilishi va faoliyatda qatnashish darajasini belgilaydi. Shuningdek, motivatsiya ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Ichki motivatsiya talabani o'z-o'zidan harakatga keltiradi, u qiziqish va shaxsiy maqsadlarga asoslanadi. Tashqi motivatsiya esa baholar, mukofotlar va tashqi ta'sir orqali yuzaga keladi. Ta'limda samarali natijalarga erishish uchun ushbu motivatsiya turlarining uyg'unligi zarur. Talabalarda motivatsiyani rivojlantirish uchun pedagogik sharoitlarni yaratish, qiziqarli va mazmunli darslarni tashkil etish muhimdir. Shu bilan birga, o'qishga nisbatan motivatsiyaning o'zgaruvchanligi va dinamik tabiati doimiy kuzatuv va tahlilni talab qiladi. Motivatsiya darajasining pasayishi yoki yo'qolishi o'quv jarayonidagi qiyinchiliklarga olib keladi. Shu bois, ta'lim jarayonida motivatsiyani doimiy qo'llab-quvvatlash usullari ishlab chiqilishi lozim.

Talabalarining o'qishga nisbatan motivatsiyasi ko'pincha ularning shaxsiy qiziqishlari, maqsadlari va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Shaxsiy maqsadlar va kelajakdagi rejalarga bog'liq ravishda talabalar o'z harakatlarini yo'naltiradilar. Ijtimoiy muhit, ayniqsa oila, do'stlar va o'qituvchilar ta'siri motivatsiyaning o'sishida muhim omil bo'lib

xizmat qiladi. O'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, rag'batlantiruvchi so'zlari va e'tibori talabalar motivatsiyasini mustahkamlaydi. Shuningdek, o'quv muhitining ijobiy psixologik sharoiti talabalarni o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Talabalarning o'zini anglash darajasi va o'ziga bo'lgan ishonchi ham motivatsiyaning asosiy omillaridan biridir. Bu omillar o'zaro uyg'unlashib, o'quv faoliyatini faollashtiradi. Ta'lim jarayonida talabalarni ichki motivatsiyaga yo'naltirish samarali ta'limning asosi hisoblanadi. Shu bilan birga, tashqi rag'batlantirish tizimi ham motivatsiyani qo'llab-quvvatlashda o'z o'rniga ega. Bu ikki elementning uyg'unligi ta'lim sifatini oshiradi va talabalarning intilishlarini yanada kuchaytiradi.

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishi psixologik jarayonlar bilan chambarchas bog'liqdir. O'zini anglash, o'z maqsadlarini aniqlash, o'zini baholash va o'zini boshqarish kabi shaxsiy psixologik xususiyatlar motivatsiyaning poydevorini tashkil etadi. Shuningdek, motivatsiya o'quvchilarning emosional holatiga ham bog'liq. Ijobiy emosiyalar motivatsiyani oshiradi, salbiy holatlar esa kamaytiradi. Talabalar o'rtasida yuzaga keladigan stress, tashvish va qo'rquv ta'limga bo'lgan qiziqishni kamaytirishi mumkin. Shu bois pedagoglar motivatsiyani oshirish uchun ijobiy psixologik muhit yaratishlari kerak. Motivatsiyaning mustahkamlanishi shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlarga olib keladi. Bu esa o'z navbatida talabalarni faol va samarali o'qishga undaydi. Shaxsiy o'sish va rivojlanish motivatsiya bilan mustahkamlanadi. Ta'lim jarayonida bu jarayonlarni hisobga olgan holda pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish zarur. Natijada, talabalar o'z maqsadlariga erishishda kuchli ichki rag'batga ega bo'ladilar.

Xulq-harakatlarning shakllanishi o'qishga nisbatan talabalar motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Motivatsiya ta'lim jarayonidagi harakatlarni boshqaradi, ularning faol va izchil bo'lishiga yordam beradi. Talabalar o'z maqsadlariga erishish uchun turli strategiyalar va usullarni qo'llaydilar. Ushbu strategiyalar ichki motivatsiyaga tayangan holda samarali bo'ladi. Xulq-harakatlar ijtimoiy va psixologik sharoitlarga ham moslashadi. O'qituvchilarning ta'siri, guruhdagi o'zaro munosabatlar, muhitning talabchanligi xulqni shakllantiradi. Bu jarayonda ijobiy xulq-harakatlar rag'batlantiriladi, salbiylari esa tuzatiladi. Xulqning shakllanishi uzoq muddatli jarayon bo'lib, unga doimiy e'tibor va nazorat zarur. Ta'lim muhitida

talabalarning ijobiy xulqini rag'batlantirish uchun psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlari joriy etiladi. Shu tariqa, talabalar o'z-o'zini boshqarish va maqsadga yo'naltirilgan harakatlarni amalga oshirish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Xulq-harakatlarning izchilligi va samaradorligi o'qishdagi muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

Motivatsiya va xulq-harakatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Motivatsiya kuchli bo'lsa, talabaning o'zini boshqarish va o'qishga bag'ishlash darajasi oshadi. Bu esa o'z navbatida ijobiy xulq-harakatlarning shakllanishiga olib keladi. O'quv jarayonida talabalar o'z maqsadlarini aniq belgilab, ularni amalga oshirish uchun zarur harakatlarni qiladilar. Xulq-harakatlar esa shu jarayonning amaliy ifodasi bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim muhitida motivatsiyani oshirish va ijobiy xulqni rag'batlantirish pedagogik vazifalardan biridir. Bu uchun motivatsion yondashuvlar, maqsadga yo'naltirilgan strategiyalar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhimdir. Talabalar o'rtasida ijobiy xulq-harakatlarning rivojlanishi ularning o'zini anglash va shaxsiy mas'uliyatini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagoglar talabalarning motivatsiyasi va xulq-harakatlarini tizimli ravishda baholab borishlari kerak. Bu jarayon ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishishlariga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Talabalarda motivatsiya va xulq-harakatlar o'rtasidagi murakkab aloqani aniqlashda, o'rganish jarayonining individual xususiyatlari va tashqi ta'sirlarning roli muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir talabada o'qishga bo'lgan intilish va harakat turli omillar ta'sirida shakllanadi. Oila, do'stlar va jamiyatning ta'limga nisbatan munosabati motivatsiyaning ildizlari hisoblanadi. Shu bilan birga, shaxsiy qobiliyatlar, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari va psixologik barqarorlik ham o'qishga nisbatan xulqni belgilaydi. O'qituvchilarning pedagogik yondashuvi va dars uslublari talabalarning ichki rag'batini uyg'otishda katta rol o'ynaydi. Motivatsiyani rivojlantirish uchun ta'lim muhitida innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar va samarali kommunikatsiya vositalarini qo'llash zarur. Shu tarzda, talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishi kuchayadi va xulqiy ko'rsatkichlari yaxshilanadi. Pedagogik yondashuvlarning individual va guruh bo'yicha moslashtirilishi motivatsiyaning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Natijada, talabalar o'qish

jarayonida o'zlarini erkin va faol his qiladilar, bu esa muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini oshiradi.

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishida shaxsiy tajriba va o'qish bilan bog'liq muvaffaqiyatlar ham katta ahamiyatga ega. Muvaffaqiyatli o'qish natijalari talabalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ularni yanada faol va intiluvchan qiladi. Salbiy tajribalar esa motivatsiyani pasaytirishi mumkin, shuning uchun ta'lim jarayonida qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tashkil etilishi lozim. Talabalarni rag'batlantirishda baholash tizimi va o'qish jarayonining adolatligi muhim rol o'ynaydi. Ijobiy baholash va tanqidiy fikrlarni konstruktiv tarzda yetkazish o'quvchilarning o'z-o'zini baholashini va motivatsiyasini oshiradi. Shaxsiy yutuqlarni ta'kidlash va ularni rag'batlantirish ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Talabalar o'z xatolaridan o'rganish va xulq-harakatlarini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Ta'lim jarayonida muvaffaqiyatlarni mustahkamlash va xatolarni tuzatishga yordam beruvchi psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlarini joriy etish zarur. Bu orqali o'quvchilar o'z maqsadlariga erishishda yanada qat'iyatli va ishtiyoq bilan harakat qiladilar. Motivatsiya va xulqning shakllanishi doimiy ravishda ijobiy o'zaro ta'sir natijasida rivojlanadi.

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishida individual psixologik farqlar muhim ahamiyatga ega. Har bir talabada o'ziga xos qobiliyatlar, qiziqishlar va o'rganish uslublari mavjud bo'lib, ular motivatsiya darajasini belgilaydi. Shuning uchun ta'lim jarayonida individual yondashuvni qo'llash talabalar faoliyatini samarali boshqarishda asosiy vosita hisoblanadi. Psixologik testlar va kuzatuvlar yordamida har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini aniqlash va shu asosda ta'lim strategiyasini ishlab chiqish zarur. Talabalar o'z kuchli tomonlarini bilib, ularni rivojlantirishga yo'naltirilsa, motivatsiya darajasi sezilarli darajada oshadi. Xulq-harakatlar ham shunga mos ravishda o'zgaradi va yanada ijobiy yo'nalishda shakllanadi. Ta'lim jarayonida har bir talabaning o'ziga xos ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olish ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu yondashuv talabalar o'rtasida shaxsiy javobgarlikni oshiradi va ularni faol o'qishga undaydi. Natijada, o'quvchilar o'z maqsadlariga aniq va qat'iy intilish bilan yetib boradilar. Psixologik farqlarni hisobga olish pedagoglarning asosiy vazifalaridan biridir.

Ta'limda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishida ijtimoiy muhitning ta'siri juda katta. Talabalar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, guruhdagi rollar va jamoadagi ishtirok motivatsiyani qo'llab-quvvatlaydi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali talabalar o'z-o'zini anglash va o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. O'qituvchilar va tengdoshlar tomonidan rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash talabalar faoliyatini kuchaytiradi. Shuningdek, ijtimoiy muhitda mavjud bo'lgan qadriyatlar va me'yorlar motivatsiya va xulqni shakllantirishda yo'naltiruvchi omil sifatida xizmat qiladi. Talabalar o'zlarini guruh a'zosi sifatida his qilishlari o'zaro hamkorlik va o'zaro yordamga undaydi. Bu esa o'qishga nisbatan ijobiy munosabatlarni kuchaytiradi va faol harakatlarga turtki bo'ladi. Ta'lim muhitida ijtimoiy integratsiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda asosiy omil sanaladi. Shu bois, pedagogik faoliyatda ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari joriy etilishi muhimdir. Natijada, talabalarda o'z-o'zini anglash va shaxsiy o'sishga bo'lgan intilish kuchayadi.

Motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishida texnologiyalar va zamonaviy o'quv vositalarining roli tobora ortib bormoqda. Raqamli resurslar va interaktiv platformalar talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Onlayn ta'lim vositalari talabalarni mustaqil va faollikka undaydi, bu esa motivatsiyani yanada mustahkamlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarga o'z xulq-harakatlarini boshqarish va nazorat qilish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim sharoitida motivatsiya va o'zini tutish ko'nikmalari muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Texnologiyalar yordamida pedagoglar talabalarni rag'batlantirish uchun individual yondashuv va moslashuvchan metodlarni qo'llash imkoniga ega bo'ladilar. Bu ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlash uchun samarali vositadir. Raqamli platformalarda o'quvchilarning faolligi va muvaffaqiyatlari monitoringi orqali motivatsiyani yanada kuchaytirish mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar motivatsiya va xulq-harakatlarni shakllantirishda yangi imkoniyatlar ochadi, bu esa ta'lim jarayonining sifatini yaxshilaydi.

Motivatsiya va xulq-harakat tushunchalari qadim zamonlardan boshlab falsafa va psixologiya doirasida o'rganib kelinmoqda. Miloddan avvalgi davrlarda, xususan, Platon va Aristotel kabi

faylasuflar inson harakatlarini tushunishga intilganlar. Aristotelning etikasi shaxsiy axloq va xulq-harakatning ijtimoiy asoslarini yoritishda asos bo'ldi. XVII asrda Rene Dekart inson faoliyati va motivatsiyasiga psixologik yondashuv kiritishga harakat qilgan. Biroq, motivatsiyaning sistematik ilmiy tahlili XIX asr oxiri va XX asr boshida paydo bo'ldi. O'sha davrda Ivan Pavlovning refleks nazariyasi, Uilyam Djumyson va Jan Piagetning rivojlanish psixologiyasi talabalar motivatsiyasini tushunishga asos yaratdi. XX asrda Abraham Maslov o'zining ehtiyojlar giyohvandligi nazariyasi bilan motivatsiyaning ichki omillarini kengroq ochib berdi. Shu bilan birga, bu davrda behaviorizm nazariyasi, ayniqsa Jon Uotson va B.F. Skinnerning ishlarida motivatsiyaning tashqi omillari tahlil qilindi. Bularning barchasi ta'lim jarayonidagi talabalarning xulq-harakatlarini tushunish va boshqarish uchun asosiy nazariy asoslarni tashkil etdi.

XX asr o'rtalarida ta'lim psixologiyasi rivojlanishi bilan motivatsiya va o'quvchi xulqi bo'yicha ko'plab eksperimental tadqiqotlar amalga oshirildi. Albert Bandura o'zining ijtimoiy o'rganish nazariyasida motivatsiyani model ko'rinishida o'rganib, shaxsning boshqalar ta'sirida qanday harakat qilishini tahlil qildi. Unga ko'ra, talabalarda motivatsiyaning shakllanishi nafaqat ichki istaklar, balki atrof-muhitdan olingan signallar va ijtimoiy tajribalar orqali yuzaga keladi. Shuningdek, Edward Deci va Richard Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory) motivatsiyani ichki va tashqi bo'laklarga ajratib, o'quvchilarning o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga urg'u berdi. Ushbu nazariyalar talabalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini yanada chuqurroq tushunishga imkon yaratdi. Zamonaviy ta'limda bu nazariyalar asosida motivatsiyani oshirish usullari ishlab chiqilmoqda. Ularning ilmiy natijalari pedagogik amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

Yaqin asrlar davomida, ayniqsa XXI asrda, kognitiv psixologiya va nevroilm sohalarining taraqqiyoti motivatsiya va xulq-harakatlarni o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratdi. Shaxsning o'rganish jarayonida miya faoliyati, neyroplastiklik va neyrotransmitterlarning ta'siri tadqiq qilinmoqda. Bu esa talabalar motivatsiyasining biologik asoslarini yanada chuqurroq anglashga olib keldi. Howard Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi o'quvchilarning individual farqlarini inobatga olishga turtki berdi. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlar texnologik vositalar yordamida talabalarning motivatsiyasini real vaqt

rejimida o'lchash va nazorat qilish imkoniyatini berdi. Bu ilmiy yutuqlar ta'lim jarayonida motivatsiyani individual va ijtimoiy darajada boshqarishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, XXI asr olimlari motivatsiyani ijtimoiy va madaniy kontekstda ham kengroq tahlil qilishga e'tibor qaratmoqdalar.

Talabalarda motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishiga doir tarixiy va zamonaviy ilmiy yondashuvlarning integratsiyasi pedagogik amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llanmoqda. XIX asr oxirida paydo bo'lgan tajribaviy psixologiyaning metodlari XXI asrning yangi texnologiyalari bilan uyg'unlashib, ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratdi. Motivatsiyaning ichki va tashqi omillarini aniqlash, ijtimoiy o'rganish jarayonlarini modellash, kognitiv yondashuvlar orqali xulqni prognozlash – bularning barchasi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Olimlar va pedagoglar ushbu bilimlarni o'quv dasturlarida qo'llash orqali talabalarning o'zini anglash, o'zini boshqarish va faol harakat qilish qobiliyatlarini rivojlantirmoqdalar. Bu esa natijada ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli, mas'uliyatli va kreativ shaxslarni shakllantirishga olib keladi. Shu tariqa, sinergetik va sistematik yondashuvlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli boshqarilishiga yordam beradi.

Shu o'rinda ta'limda motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi bo'yicha xalqaro ilmiy jamoatchilikning ahamiyati va istiqbolli tadqiqotlari haqida aytib o'tish lozim. Bugungi kunda ta'lim psixologiyasi sohasida AQSh, Yevropa va Osiyo mamlakatlaridagi olimlar birgalikda yangi pedagogik texnologiyalar, motivatsion dasturlar va innovatsion metodlarni ishlab chiqmoqda. Bu jarayonda Albert Bandura, Richard Ryan, Carol Dweck, Daniel Pink kabi olimlarning ishlari katta o'rin tutadi. Ularning tadqiqotlari talabalarning ichki va tashqi rag'batlantirishini muvozanatlash, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish, ijtimoiy muhit ta'sirini boshqarish kabi muhim yo'nalishlarni qamrab oladi. XXI asr ta'limi doirasida motivatsiya va xulq-harakatlarni shakllantirishda madaniyatlararo farqlar va globallashtirish jarayonlari ham e'tiborga olinmoqda. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda ushbu ilmiy yondashuvlarni moslashtirish va integratsiya qilish muhim vazifa sifatida qolmoqda. Natijada, ta'lim sohasidagi ilmiy yutuqlar va innovatsiyalar talabalarning muvaffaqiyatli o'qishi uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Motivatsiya tushunchasi ilk bor XVIII asrda psixologiya va pedagogika sohalarida ilmiy ravishda o'rganila boshlandi. Germaniya olimi Vilgelm Vundt o'zining tajribaviy psixologiya institutini tashkil qilib, inson harakatlarini tahlil qilishda psixologik jarayonlarni asosiy o'ringa qo'ydi. Shu davrda motivatsiyaning ichki va tashqi omillari haqida ilk nazariyalar paydo bo'ldi. XIX asrda Ivan Pavlovning shartli refleks nazariyasi talabalarning xulq-harakatlarini tushunishda katta ahamiyat kasb etdi. U o'rganish jarayonida motivatsiyani tashqi stimullar bilan bog'lash mumkinligini ko'rsatdi. XIX va XX asrlar o'rtalarida Uilyam Djumyson va Jan Piagetning ishlari ta'limda kognitiv rivojlanish va motivatsiyaning o'zaro ta'sirini o'rganishda asos bo'ldi. Ushbu davrda psixologiya ta'lim jarayonidagi motivatsiyani birinchi marta sistematik ravishda tadqiq qildi va o'quvchilarning faolligini aniqlashga asos soldi.

XX asrda talabalarda motivatsiyani o'rganishda behavioristik va kognitiv yondashuvlar o'rtasidagi farqlar aniqlandi. Jon Uotson va B.F. Skinnerning ishlarida motivatsiyaning tashqi muhitdagi sovrin va jazolar bilan shakllanishi ta'kidlandi. Ularning fikricha, talabalarning xulq-harakatlari ma'lum bir mukofot tizimi asosida boshqarilishi mumkin. Shu bilan birga, XX asr o'rtalarida Albert Bandura ijtimoiy o'rganish nazariyasini ishlab chiqdi, u orqali motivatsiya va xulq-harakatlar nafaqat tashqi ta'sirlar, balki shaxsning o'zaro aloqalari orqali shakllanadi. Bandura nazariyasi ta'limda model ko'rinishida o'rganish va o'zini boshqarishning ahamiyatini ochib berdi. Ushbu nazariyalar o'quvchilarda o'z-o'zini motivatsiya qilish va o'zini tutish mexanizmlarini rivojlantirishga katta turtki berdi.

Yaqin tarixda, ayniqsa XX asr oxiri va XXI asr boshida, Richard Ryan va Edvard Dehci tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasi motivatsiyaning ichki omillariga alohida e'tibor qaratdi. Ularning tadqiqotlari o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari ta'limda muvaffaqiyat uchun asos ekanini isbotladi. Bu nazariya, shuningdek, talabalarda o'qishga bo'lgan ichki qiziqish va qat'iyatni oshirishda ta'lim muhitining moslashuvchanligi va qo'llab-quvvatlashining ahamiyatini ta'kidlaydi. XXI asrda ushbu nazariyalar asosida motivatsiya oshirishga yo'naltirilgan ko'plab pedagogik texnologiyalar va dasturlar yaratilmoqda. Zamonaviy ta'limda bu yondashuvlar talabalarning o'z-

o'zini boshqarish va muvaffaqiyatga erishish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhim hisoblanadi.

So'nggi yillarda kognitiv nevroilm va psixologiyaning kesishmasida motivatsiya va o'quvchi xulq-harakatlarini yangi yondashuvlar paydo bo'ldi. Masalan, Howard Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi ta'limdagi individual farqlarni hisobga olib, motivatsiyani shakllantirishda yangi imkoniyatlar yaratdi. XXI asrda neyroplastiklik va miya faoliyatining o'rganilishi motivatsiya biologik asoslarini kengaytirdi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan raqamli platformalar va sun'iy intellekt yordamida talabalar faolligi va xulq-harakatlari real vaqtda tahlil qilinmoqda. Bu esa ta'lim jarayonini shaxsiylashtirishga, motivatsiyani individual darajada boshqarishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, globalizm va madaniyatlararo ta'lim jarayonida motivatsiyaning ijtimoiy va madaniy omillari yanada chuqur o'rganilmoqda.

O'qishga nisbatan talabalarning motivatsiya va xulq-harakatlarini shakllantirish bo'yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar nafaqat psixologiya, balki pedagogika, sotsiologiya va nevrologiya sohalarini ham qamrab olmoqda. Bugungi kunda dunyoning yetakchi olimlari birgalikda ta'lim jarayonini yaxshilash va talabalarning ichki rag'batini mustahkamlash uchun yangi metodologiyalar ishlab chiqmoqda. Albert Bandura, Richard Ryan, Karol Deveck va boshqalar tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlar talabalarda o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilish, o'z-o'zini nazorat qilish va ijtimoiy muhit ta'sirini hisobga olishga asoslangan. Ushbu yondashuvlar ta'limda sifat va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, global ta'lim tizimlarida motivatsiya va xulqni shakllantirish uchun innovatsion va madaniyatlararo yondashuvlarni rivojlantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Bu esa talabalarning kelajakdagi shaxsiy va professional muvaffaqiyatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi insoniyat tarixida qadim zamonlardan boshlab o'rganilgan. Miloddan avvalgi davrlarda, xususan, Platon va Aristotel kabi faylasuflar inson harakatlarini tushunishga intilganlar. Aristotelning etikasi shaxsiy axloq va xulq-harakatning ijtimoiy asoslarini yoritishda asos bo'ldi. XVII asrda Rene Dekart inson faoliyati va motivatsiyasiga psixologik yondashuv kiritishga harakat qilgan. Biroq, motivatsiyaning sistematik ilmiy tahlili XIX asr oxiri va XX asr boshida paydo bo'ldi. O'sha davrda Ivan

Pavlovning refleks nazariyasi, Uilyam Djumyson va Jan Piagetning rivojlanish psixologiyasi talabalar motivatsiyasini tushunishga asos yaratdi. XX asrda Abraham Maslov o'zining ehtiyojlar giyohvandligi nazariyasi bilan motivatsiyaning ichki omillarini kengroq ochib berdi. Shu bilan birga, bu davrda behaviorizm nazariyasi, ayniqsa Jon Uotson va B.F. Skinnerning ishlarida motivatsiyaning tashqi omillari tahlil qilindi. Bularning barchasi ta'lim jarayonidagi talabalarning xulq-harakatlarini tushunish va boshqarish uchun asosiy nazariy asoslarni tashkil etdi.

XX asr o'rtalarida ta'lim psixologiyasi rivojlanishi bilan motivatsiya va o'quvchi xulqi bo'yicha ko'plab eksperimental tadqiqotlar amalga oshirildi. Albert Bandura o'zining ijtimoiy o'rganish nazariyasida motivatsiyani model ko'rinishida o'rganib, shaxsning boshqalar ta'sirida qanday harakat qilishini tahlil qildi. Unga ko'ra, talabalarda motivatsiyaning shakllanishi nafaqat ichki istaklar, balki atrof-muhitdan olingan signallar va ijtimoiy tajribalar orqali yuzaga keladi. Shuningdek, Edward Deci va Richard Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory) motivatsiyani ichki va tashqi bo'laklarga ajratib, o'quvchilarning o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga urg'u berdi. Ushbu nazariyalar talabalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini yanada chuqurroq tushunishga imkon yaratdi. Zamonaviy ta'limda bu nazariyalar asosida motivatsiyani oshirish usullari ishlab chiqilmoqda. Ularning ilmiy natijalari pedagogik amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

Yaqin asrlar davomida, ayniqsa XXI asrda, kognitiv psixologiya va nevroilm sohalarining taraqqiyoti motivatsiya va xulq-harakatlarni o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratdi. Shaxsning o'rganish jarayonida miya faoliyati, neyropastiklik va neyrotransmitterlarning ta'siri tadqiq qilinmoqda. Bu esa talabalar motivatsiyasining biologik asoslarini yanada chuqurroq anglashga olib keldi. Howard Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi o'quvchilarning individual farqlarini inobatga olishga turtki berdi. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlar texnologik vositalar yordamida talabalarning motivatsiyasini real vaqt rejimida o'lchash va nazorat qilish imkoniyatini berdi. Bu ilmiy yutuqlar ta'lim jarayonida motivatsiyani individual va ijtimoiy darajada boshqarishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, XXI asr olimlari motivatsiyani ijtimoiy va madaniy kontekstda ham kengroq tahlil qilishga e'tibor qaratmoqdalar.

Talabalarda motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishiga doir tarixiy va zamonaviy ilmiy yondashuvlarning integratsiyasi pedagogik amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llanmoqda. XIX asr oxirida paydo bo'lgan tajribaviy psixologiyaning metodlari XXI asrning yangi texnologiyalari bilan uyg'unlashib, ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratdi. Motivatsiyaning ichki va tashqi omillarini aniqlash, ijtimoiy o'rganish jarayonlarini modellash, kognitiv yondashuvlar orqali xulqni prognozlash – bularning barchasi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Olimlar va pedagoglar ushbu bilimlarni o'quv dasturlarida qo'llash orqali talabalarning o'zini anglash, o'zini boshqarish va faol harakat qilish qobiliyatlarini rivojlantirmoqdalar. Bu esa natijada ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli, mas'uliyatli va kreativ shaxslarni shakllantirishga olib keladi. Shu tariqa, sinergetik va sistematik yondashuvlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli boshqarilishiga yordam beradi.

Shu o'rinda ta'limda motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi bo'yicha xalqaro ilmiy jamoatchilikning ahamiyati va istiqbolli tadqiqotlari haqida aytib o'tish lozim. Bugungi kunda ta'lim psixologiyasi sohasida AQSh, Yevropa va Osiyo mamlakatlaridagi olimlar birgalikda yangi pedagogik texnologiyalar, motivatsion dasturlar va innovatsion metodlarni ishlab chiqmoqda. Bu jarayonda Albert Bandura, Richard Ryan, Carol Dweck, Daniel Pink kabi olimlarning ishlari katta o'rin tutadi. Ularning tadqiqotlari talabalarning ichki va tashqi rag'batlantirishini muvozanatlash, o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish, ijtimoiy muhit ta'sirini boshqarish kabi muhim yo'nalishlarni qamrab oladi.

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlar asosida talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatning shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon ekani aniqlandi. Bu jarayon individual psixologik omillar, ijtimoiy muhit, madaniy kontekst va ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Motivatsiyaning ichki omillari, jumladan, shaxsning qiziqishlari, maqsadlari, o'zini anglash va o'zini boshqarish qobiliyatlari talabaning faolligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, tashqi rag'batlantirish vositalari ham, masalan, o'qituvchilar qo'llab-quvvatlashi, ota-ona e'tibori, baholar tizimi motivatsiyaning shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Bu omillar o'zaro murakkab sinergetik ta'sir ko'rsatib, talabaning xulq-harakatini boshqaradi va o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Shuning

uchun motivatsiya va xulqni o'rganishda integrativ yondashuv talab etiladi.

Talabalarning motivatsiyasini oshirish uchun psixologik va pedagogik strategiyalar ishlab chiqilmoqda. Shu jumladan, maqsadlarni aniqlash va rejalashtirishga urg'u beruvchi yondashuvlar samarali ekanligi ko'rsatildi. Maqsad yo'nalishli motivatsiya talabani faol harakatga undaydi, o'z-o'zini boshqarish va qiyinchiliklarni yengish qobiliyatini oshiradi. Shuningdek, o'quv muhitining qo'llab-quvvatlovchi va xavfsiz bo'lishi talabaning ishtiyoqi va ishtirokini kuchaytiradi. Zamonaviy ta'lim jarayonida motivatsiyani oshirish uchun interaktiv metodlar, guruhli ishlash, raqamli texnologiyalar va shaxsiy yondashuv keng qo'llanilmoqda. Bu usullar talabani o'z ta'lim jarayonining faolligini oshirishga yordam beradi va natijada samarali o'rganish jarayonini ta'minlaydi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarda motivatsiyaning uzoq muddatli shakllanishi ularning shaxsiy rivojlanishiga bog'liq. Shaxsning ichki motivatsiyasi o'z-o'zini anglash, mustaqillik va ijodkorlikni rivojlantirish orqali kuchayadi. Bu jarayonda o'qituvchilarning roli katta. Ular talabaning kuchli tomonlarini aniqlab, individual yondashuv orqali rag'batlantirishi lozim. Motivatsiyani shakllantirishda ijtimoiy muhit va sinfdagi o'zaro munosabatlar ham ahamiyatli. Do'stlar va hamkasblarning qo'llab-quvvatlashi talabaning o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini kuchaytiradi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonda adolatli baholash tizimi va konstruktiv fikr-mulohazalar motivatsiya barqarorligini ta'minlaydi.

Yangi ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, talabalar motivatsiyasining individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'limni shaxsiylashtirish samaradorlikni oshiradi. Har bir talabada o'ziga xos qobiliyatlar va o'rganish uslublari mavjud bo'lib, ularni aniqlash va qo'llab-quvvatlash o'quv jarayonining sifatini yaxshilaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida motivatsiya darajasini tahlil qilish va nazorat qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu pedagoglarga talabalar bilan yanada samarali ishlashga yordam beradi. Ilm-fan va texnologiyalar birgalikda talabalarning o'z maqsadlariga erishish yo'lida motivatsiyasini oshirish uchun yangi vositalarni yaratmoqda. Bu esa ta'lim jarayonining zamonaviy talablariga mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi murakkab, ko'p o'lchovli va doimiy o'zgaruvchi jarayon bo'lib, uni o'rganish uchun psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va nevrologiya sohalarining integratsiyalashgan yondashuvi talab etiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiyaning ichki va tashqi omillarining muvozanati, shaxsiylashtirilgan pedagogik yondashuvlar va qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit talabalarning ta'limga bo'lgan qiziqishi va samarali o'qishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, ta'lim tizimini rivojlantirishda motivatsiya va xulq-harakatlarni chuqur o'rganish va ularga mos pedagogik strategiyalarni yaratish ustuvor vazifa hisoblanadi. Zamonaviy ilmiy natijalar asosida ishlab chiqilgan innovatsion yondashuvlar talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladi hamda ta'lim sifatini oshiradi.

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, uning shakllanishida biologik, psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar muhim rol o'ynaydi. Motivatsiya talabaning o'qishga bo'lgan qiziqishi, maqsadga erishish istagi va o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishidan iboratdir. Ushbu jarayonning shakllanishida o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti va talabaning shaxsiy xususiyatlari muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy ta'sirlar, ota-onaning roli, do'stlar va guruhdagi o'zaro munosabatlar ham katta ahamiyatga ega. Bu omillar talabaning o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi.

Motivatsiya — bu inson faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya shakllanishi murakkab psixologik jarayon bo'lib, u o'z ichiga turli omillarni oladi. Bu jarayonda ichki motivatsiya, ya'ni shaxsning o'z-o'zidan qiziqishi va rivojlanish istagi muhim o'rin tutadi. Shuningdek, tashqi motivatsiya ham katta ahamiyatga ega bo'lib, u tashqi rag'batlar, mukofotlar va tashqi bosimlar orqali yuzaga keladi. Psixolog olimlar motivatsiyani shaxsning ehtiyojlari, maqsadlari va qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq deb hisoblaydi. Talabaning o'qishga bo'lgan munosabati uning shaxsiy qobiliyatlari, qiziqishlari va o'zini anglash darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. Motivatsiya jarayonini o'rganishda ayniqsa

o'qituvchilarning yondashuvi, o'quv muhiti va ota-onaning ta'siri katta ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy muhitning roli beqiyosdir. Talabaning o'quvchilar va o'qituvchilar bilan bo'lgan o'zaro munosabatlari, o'quvchi guruhidagi ijtimoiy vazifalari va ota-onaning yordami uning motivatsiyasiga ta'sir qiladi. Ijtimoiy muhitdagi rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash talabaning o'qishga bo'lgan qiziqishini mustahkamlaydi. Zamonaviy pedagogika ta'lim jarayonini shunday tashkil etish tarafdori bo'ladiki, u talabaning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olib, motivatsiyani oshiradi. Ijtimoiy omillar talabaning o'qishga bo'lgan munosabatining shakllanishida muhim faktor hisoblanadi. Shuningdek, o'qituvchilar tomonidan yaratilgan ijobiy muhit va samarali pedagogik usullar talabaning faoliyatini rag'batlantiradi.

Ichki va tashqi motivatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash o'qishga nisbatan xulq-harakatlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Ichki motivatsiya ko'proq o'z-o'zini rivojlantirish, bilim olishga bo'lgan qiziqishni ifodalaydi. Tashqi motivatsiya esa tashqi rag'batlar va mukofotlar orqali yuzaga chiqadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ichki motivatsiyasi yuqori bo'lsa, ular o'rganishga ko'proq e'tibor qaratadi va muvaffaqiyatga erishishda doimiylik ko'rsatadi. Shu bois, pedagogik jarayonda ichki motivatsiyani rag'batlantirishga katta e'tibor qaratish lozim. Bunda o'quvchilarga o'z maqsadlarini aniq belgilashga yordam berish va mustaqil fikrlashni rivojlantirish muhimdir.

Talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishi psixologik nazariyalar asosida ham o'rganilgan. Masalan, Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi motivatsiyani insonning asosiy ehtiyojlariga bog'laydi. Bu nazariyaga ko'ra, talaba o'zining asosiy ehtiyojlarini qondirgandan so'nggina o'rganishga va shaxsiy rivojlanishga intiladi. Shuningdek, Vrumning kutilish nazariyasi motivatsiyani kutilayotgan natijalar bilan bog'laydi. Agar talaba o'zining o'qishdagi mehnati natijasida ijobiy mukofot olishini kuta olsa, uning motivatsiyasi oshadi. Ushbu nazariyalar motivatsiya jarayonini tushunishda va uni pedagogik amaliyotga tadbiq etishda muhim ilmiy asos yaratadi.

Xulq-harakatlarning shakllanishi ham motivatsiya bilan chambarchas bog'liqdir. Talaba o'qishga bo'lgan motivatsiyasini

amaliy faoliyatda namoyon qiladi. O'qishga nisbatan ijobiy motivatsiyaga ega bo'lgan talaba muntazam va intizomli ravishda darslarda ishtirok etadi, mustaqil ishlarga vaqt ajratadi va o'z bilimlarini chuqurlashtirishga intiladi. Aksincha, motivatsiyasi past bo'lgan talaba ko'pincha darslarga qatnashmasligi, o'rganishdan qochishi va xulqida beparvolik ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, motivatsiyani to'g'ri yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash talabani o'qishdagi xulq-harakatlarini ijobiy tomonga o'zgartiradi.

Motivatsiyaning shakllanishida ta'lim jarayonining o'zi ham muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'lim tizimlarida individual yondashuv, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu usullar talabani o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Ta'lim muassasalari o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olib, moslashuvchan o'quv dasturlarini ishlab chiqishi motivatsiyaning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning motivatsiyani rag'batlantirish bo'yicha doimiy malaka oshirishi zarur.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabani shaxsiyati va uning ijtimoiy muhitdagi o'rnini motivatsiya va xulq-harakatlarga katta ta'sir ko'rsatadi. Talabani o'ziga bo'lgan ishonchi, o'zini anglash darajasi, maqsadlarni belgilash qobiliyati uning o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Shu bilan birga, do'stlar, oila va pedagoglarning ijobiy ta'siri motivatsiyani oshiradi. Bu esa o'z navbatida, talabani ijobiy xulq-harakatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shaxsiy va ijtimoiy omillarning uyg'unligi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Zamonaviy davrda o'qishga bo'lgan motivatsiyaning shakllanishida texnologik yutuqlar ham katta o'rin egallaydi. Raqamli platformalar, interaktiv ta'lim vositalari va onlayn resurslar talabalarga bilim olishda ko'proq imkoniyatlar yaratadi. Bu esa ularning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, pedagoglarning texnologiyalarni samarali qo'llashi o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o'qish jarayonini yanada qiziqarli qiladi. Texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishda yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi ko'p qirrali va murakkab jarayondir. Ichki va tashqi motivatsiya omillari, shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy muhit va ta'lim tizimining o'zaro ta'siri natijasida talabani

o'qishga bo'lgan munosabati va xulq-harakatlari shakllanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar bu jarayonni qo'llab-quvvatlashda muhim vosita hisoblanadi. O'qituvchilarning malakasi, ota-onaning yordami va ta'lim muassasasining ijobiy muhiti talabani motivatsiyasini oshirishda asosiy omillardir. Shu bois, ushbu omillarni hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Motivatsiyaning shakllanishida ichki va tashqi omillar o'zaro bog'liqdir. Ichki omillar talabani o'ziga bo'lgan ishonchi, o'zini anglash, maqsadga erishish istagi va o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishidan iborat bo'lsa, tashqi omillar o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti, ota-onaning roli va guruhdagi o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Bu omillar o'zaro ta'sir qilib, talabani motivatsiyasini shakllantiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Shuningdek, motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy ta'sirlar, do'stlar va guruhdagi o'zaro munosabatlar ham katta ahamiyatga ega. Bu omillar talabani o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi.

Motivatsiyaning shakllanishida o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilarning motivatsiyani oshirishga qaratilgan pedagogik strategiyalari talabani o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. O'qituvchilarning rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash va konstruktiv fikr-mulohazalari talabani motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, o'qituvchilarning shaxsiy xususiyatlari, masalan, ishonchli, samimiy va hurmatli bo'lishi talabani o'qishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Bu esa talabani o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Motivatsiyaning shakllanishida ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti ham muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti talabani o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi. Ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, o'quv dasturlari, ta'lim texnologiyalari va ta'lim muassasasining ijtimoiy infratuzilmasini o'z ichiga oladi. Bu omillar

talabaning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

Motivatsiyaning shakllanishida talabaning shaxsiy xususiyatlari ham katta ahamiyatga ega. Talabaning shaxsiy xususiyatlari, masalan, o'ziga bo'lgan ishonch, o'zini anglash, maqsadga erishish istagi va o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishidan iborat bo'lib, bu xususiyatlar talabaning motivatsiyasini shakllantiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Shuningdek, talabaning shaxsiy xususiyatlari uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi va uning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy ta'sirlar muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy ta'sirlar, masalan, ota-onaning roli, do'stlar va guruhdagi o'zaro munosabatlar talabaning o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi. Ota-onaning qo'llab-quvvatlashi, do'stlarning rag'batlantirishi va guruhdagi o'zaro munosabatlar talabaning motivatsiyasini oshiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Bu esa talabaning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy muhitning roli ham katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy muhit, masalan, jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabati, ta'lim tizimining rivojlanish darajasi va ta'lim muassasasining ijtimoiy roli talabaning o'qishga bo'lgan munosabatini shakllantiradi va uning xulq-harakatiga ta'sir qiladi. Ijtimoiy muhitning ta'limga bo'lgan munosabati talabaning motivatsiyasini shakllantiradi va uning o'qishga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

Motivatsiyaning shakllanishi va talabalarning o'qishga bo'lgan munosabatida o'zaro bog'liq ichki va tashqi omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki omillar talabaning shaxsiy qiziqishlari, o'zini anglash darajasi, maqsadlarni belgilash va o'zini boshqarish qobiliyatlaridan tashkil topadi. Tashqi omillar esa o'qituvchilarning pedagogik ta'siri, ota-onaning rag'batlantirishi, sinfdagi ijtimoiy muhit, jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabati kabi komponentlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ikki omilning sinergiyasi talabani faoliyatga undaydi, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi va uning xulq-harakatlarini ijobiy yo'naltiradi. Shu bois, pedagogik jarayonni rejalashtirishda bu ikki omilning uyg'unligini ta'minlash zarurdir.

Shuningdek, o'quv jarayonida motivatsiyaning doimiy ravishda qo'llab-quvvatlanishi va mustahkamlanishi talab qilinadi.

O'qituvchilar tomonidan o'zaro ishonch va hurmatga asoslangan munosabatlarning shakllantirilishi, talabaning individual yutuqlarini e'tirof etish va rag'batlantirish tizimining samarali tashkil etilishi motivatsiyani mustahkamlaydi. Bu jarayon, shuningdek, talabaning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada, talaba o'z ta'lim jarayonining faolligini oshiradi, muammolarni mustaqil hal qilishga intiladi va o'z maqsadlariga erishishda qat'iylik ko'rsatadi.

Talabalarda motivatsiyani shakllantirishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion pedagogik usullar ham katta ahamiyatga ega. Interaktiv ta'lim, gamifikatsiya, raqamli platformalar orqali o'quv materiallarini taqdim etish talabaning qiziqishini oshiradi va o'qishga nisbatan ijobiy munosabatni mustahkamlaydi. Bunday yondashuvlar talabaning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda o'qish jarayonini moslashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologiyalar yordamida olingan ma'lumotlar asosida talabaning rivojlanish darajasi va motivatsiyasi tahlil qilinib, pedagoglar tomonidan individual yondashuvlarni yanada takomillashtirish imkoniyati yaratiladi.

Uzoq muddatli nazorat va qo'llab-quvvatlash orqali talabalarda o'qishga bo'lgan motivatsiyani barqarorlashtirish muhimdir. Bu jarayonda ota-onalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik samarali natijalar beradi. Ota-onaning doimiy e'tibori, pedagoglarning samarali pedagogik faoliyati va ta'lim muassasasining qulay o'quv muhitini yaratishi talabani o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshirishga yordam beradi. Shu tarzda shakllangan motivatsiya talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida muhim omilga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda o'qishga nisbatan motivatsiya va xulq-harakatlarning shakllanishi kompleks va ko'p qatlamli jarayon bo'lib, uni to'liq tushunish uchun turli ilmiy yondashuvlarni birlashtirish zarur. Ichki va tashqi motivatsion omillar, shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy muhit va ta'lim muassasasining roli birgalikda talabaning o'qishga bo'lgan munosabatini va xulq-harakatlarini belgilaydi. Pedagogik jarayonni mazkur omillarni hisobga olgan holda tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirishda asosiy vazifalardan biridir. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion usullarni qo'llash orqali motivatsiyani yanada mustahkamlash imkoniyati mavjud.

1.3. Sinergetik yondashuvning ijtimoiy-psixologik tamoyillari

Sinergetik yondashuv zamonaviy fan taraqqiyotining murakkab va o'zaro bog'langan tizimlarni tushunishda qo'llanilayotgan muhim konsepsiyalaridan biridir. Bu yondashuv dastlab tabiiy fanlarda shakllangan bo'lsa-da, keyinchalik ijtimoiy fanlar, xususan psixologiya va sotsiologiya sohalariga ham samarali tatbiq etila boshlandi. Uning asosiy g'oyasi shundaki, har qanday tizim o'zgarishlarga moyil bo'lib, tartib va betartiblik o'rtasida doimiy muvozanat holatida yashaydi. Bunday qarashlar inson jamiyati va psixikasi singari murakkab tizimlarni chuqurroq tahlil qilishga imkon beradi. Sinergetika turli darajadagi ijtimoiy o'zgarishlar, jamoa dinamikasi va shaxsiy rivojlanish jarayonlarini izohlashda yordam beradi. Shu sababli, bu yondashuv psixologik tadqiqotlar uchun ham muhim nazariy asos sifatida xizmat qiladi. Sinergetik yondashuv orqali psixologik tizimlardagi o'zgarishlar faqat tashqi omillar emas, balki ichki jarayonlar natijasi ekanligi tushuntiriladi. Bu esa shaxslar va guruhlarining rivojlanishini o'z-o'zini tashkil qilish printsipli orqali izohlash imkonini beradi. Mazkur yondashuv ijtimoiy-psixologik jarayonlarni faqat statik holatda emas, balki dinamik va evolyutsion jarayon sifatida ko'rishga yordam beradi. Shu bois, sinergetik yondashuv nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, psixologik amaliyotda qo'llanilishi ortib bormoqda.

Ijtimoiy-psixologik tamoyillarni sinergetika nuqtai nazaridan ko'rib chiqish orqali inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar yangicha talqin qilinadi. Har bir shaxs o'ziga xos ijtimoiy tizim sifatida qaraladi va u o'z muhitidagi signallar asosida shakllanadi. Bunday yondashuv shaxsning ichki holati, ijtimoiy ta'sirlar va atrof-muhit omillarini birgalikda ko'rib chiqishni taqozo etadi. Tabiiyki, inson psixikasi statik emas, doimo o'zgaruvchan va tashqi ta'sirlarga ochiq bir tizimdir. Shu sababli, sinergetik tamoyillar bu o'zgaruvchanlikni tartibga soluvchi mexanizmlarni izohlashga yordam beradi. Bu yondashuvda shaxsiy o'zgarishlar ijtimoiy holatlarning murakkab interaktsiyasi sifatida talqin etiladi. Masalan, stress, motivatsiya yoki ijtimoiy qo'llab-quvvatlash kabi psixologik hodisalar aynan sinergetik yondashuv orqali chuqurroq tahlil qilinadi. Bunday qarashlar psixologik holatlarni aniq sabablarga asoslash o'rniga, ularni tizim sifatida ko'rib chiqishga undaydi. Bu esa an'anaviy

yondashuvlardan tubdan farqlanadi va yangi izlanishlarga yo‘l ochadi. Shu tariqa, sinergetik nazariya orqali psixologik o‘zgarishlarning ijtimoiy ildizlari chuqurroq o‘rganiladi.

Sinergetik yondashuv asosida o‘z-o‘zini boshqarish va o‘z-o‘zini tashkil qilish tushunchalari markaziy o‘rinni egallaydi. Bu tamoyillar psixologik va ijtimoiy tizimlarning o‘zgarish mexanizmlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Inson o‘z psixik holatini o‘zgartirishga qodir bo‘lsa-da, bu jarayon atrof-muhit bilan uzviy bog‘liq holda kechadi. Masalan, inson ruhiy holati stress ostida bo‘lsa, u faqat o‘z ichki resurslari orqali emas, balki ijtimoiy muhitdagi o‘zgarishlar orqali ham muvozanatga qayta oladi. Bu holat sinergetik tizimlarda kuzatiladigan muvozanatga qaytish jarayonlariga o‘xshash bo‘ladi. Sinergetik yondashuvda muhim jihatlardan biri bu - tizimlar o‘zgarishlar orqali rivojlanadi degan qarashdir. Bu g‘oya inson psixologiyasi uchun ham dolzarb bo‘lib, har bir shaxs o‘z hayotidagi krizislar orqali yangi rivoj bosqichiga o‘tishi mumkin. Shu sababli, ijtimoiy-psixologik jihatdan insonlarning o‘zgarishga bo‘lgan munosabati sinergetik tamoyillar bilan bog‘liq holda tahlil etiladi. Bu yondashuv, ayniqsa, jamoaviy psixologiya, o‘qitish jarayonlari, yetakchilik va ijtimoiy moslashuv kabi sohalarda qo‘llaniladi. Har bir o‘zgarish – bu yangi tartibga o‘tishning boshlanishi sifatida qaraladi.

Sinergetik yondashuvni ijtimoiy tizimlarga tadbiiq etishda muvozanat va nomuvozanat tushunchalari alohida ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tizimlar ham tabiiy tizimlar singari, doimiy ravishda dinamik muvozanat holatida mavjud bo‘ladi. Bu esa har qanday o‘zgarishning faqat tashqi omillarga emas, balki tizim ichidagi o‘zaro aloqalarga ham bog‘liq ekanini anglatadi. Jamiyatdagi krizislar, ijtimoiy tangliklar yoki konfliktlar, sinergetik yondashuv asosida yangi tizim holatlarining paydo bo‘lishiga olib keladi. Bu holat psixologik tizimlarda ham kuzatiladi: shaxsiy krizislar odatda yangi bosqichlarga o‘tish imkonini yaratadi. Tizimdagi muvozanatsizlik esa har doim ijobiy yoki salbiy natijaga olib kelmasligi mumkin. Asosiy e’tibor tizimning o‘zini qanday tashkil qilishida va yangi sharoitlarga qanday moslashishidadir. Shu nuqtai nazardan, sinergetik yondashuv har bir holatni murakkablik va imkoniyatlar nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Bu yondashuv orqali ijtimoiy tizimlar ichidagi turli kuchlarning o‘zaro ta’siri, harakatlanuvchi elementlarning integratsiyasi va sinergetik uyg‘unlik

tushunchalari izohlanadi. Bunday yondashuv jamiyatni va insonni tushinishda chuqurroq, tizimli qarashlarni shakllantiradi.

Ijtimoiy-psixologik tizimlarda turli holatlar, masalan, ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi aloqalar, sinergetik tamoyillar orqali tahlil qilinadi. Guruhlar orasidagi dinamikalar o'zaro ta'sir va muvozanat asosida shakllanadi, bu esa sinergetik nazariyalar bilan uyg'unlashadi. Har bir ijtimoiy tizim o'zining ichki strukturasiga ega bo'lib, u o'zgarishlarga tayyor yoki qarshilik ko'rsatuvchi bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, sinergetik yondashuvda tizimlarning o'zgarishga bo'lgan moyilligi, ya'ni bifurkatsiya nuqtalari tushunchasi muhim o'rin tutadi. Bu nuqtalarda tizim butunlay yangi holatga o'tishi mumkin, bu holat psixologiyada yangi bosqich yoki yangicha qarashlar shakllanishiga o'xshatiladi. Bunday jarayonlar jamiyatda ham, shaxs psixikasida ham muhim burilishlar bo'lishi mumkinligini anglatadi. Sinergetik tamoyillar asosida guruh ichidagi rollar, ijtimoiy identifikatsiya, jamoaviy qaror qabul qilish kabi hodisalar tahlil qilinadi. Bu yondashuv orqali har bir a'zoning guruhga bo'lgan ta'siri, guruhdagi o'zgarishlarga qo'shgan hissassi aniqlanadi. Shu tariqa, sinergetik tahlil nafaqat umumiy, balki individual darajadagi ijtimoiy-psixologik munosabatlarni ham chuqur o'rganish imkonini beradi. Bu esa jamoaviy rivojlanish va ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlashda foydali bo'ladi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik tamoyillarni tushuntirishda tizimlararo bog'liqlikni asosiy omillardan biri deb qaraydi. Bu yondashuvga ko'ra, har qanday ijtimoiy yoki psixologik holat izolyatsiyada emas, balki boshqa omillar bilan o'zaro ta'sirda yuzaga keladi. Inson psixikasi mustaqil hodisa emas, balki uni atrof-muhit, jamiyat, madaniyat va ijtimoiy institutlar shakllantiradi. Shu bois, har bir holatni alohida emas, balki tizimlar kontekstida ko'rib chiqish muhim hisoblanadi. Sinergetik yondashuvda ijtimoiy tizimlar o'z-o'zini tashkil etuvchi murakkab tizimlar sifatida qaraladi. Bu esa inson va jamiyatni birgalikda rivojlanadigan va o'zgaruvchan tizim sifatida talqin qilishga olib keladi. Har qanday o'zgarish, ijobiy yoki salbiy, butun tizimga ta'sir ko'rsatadi, bu esa domino effekti tarzida kechadi. Shu nuqtai nazardan, psixologik muammolarni ham faqat shaxsiy emas, balki tizimli muammo sifatida ko'rish mumkin. Bu yondashuv terapevtik amaliyotlar, ijtimoiy yordam tizimlari va psixoprofilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda keng qo'llaniladi.

Sinergetik tafakkur insonni va uni o‘rab turgan tizimni bir butunlikda o‘rganishga undaydi.

Sinergetika asosida ijtimoiy muhitdagi o‘zgarishlar shaxs psixikasiga bevosita yoki bilvosita ta’sir qilishi tushuniladi. Masalan, jamiyatda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy o‘zgarishlar inson ruhiy holatiga, qaror qabul qilishiga va xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Bu holatda shaxs faqat pasiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ham ko‘riladi. U ijtimoiy muhitdan ma’lumotlarni qabul qiladi, ularga javob qaytaradi va bu jarayon davomida o‘zi ham o‘zgaradi. Bu fikrlar, ayniqsa, o‘smirlar, yoshlik davridagi shaxslar va ijtimoiy jihatdan faol guruhlar uchun dolzarb bo‘ladi. Sinergetik yondashuv ijtimoiy tizimda “muvozanat” va “bifurkatsiya” tushunchalarini muhim tushuntirish vositasi sifatida ko‘radi. Bifurkatsiya – bu qaror qilish nuqtasi bo‘lib, unda tizim oldingi holatini tark etadi va yangi tartib sari harakat qiladi. Inson psixologiyasida bu holat o‘zgarish, tanlov yoki yangi bosqichga o‘tish sifatida namoyon bo‘ladi. Har bir shaxs hayotida bunday vaziyatlar bo‘lib turadi, sinergetik nazariya esa bu holatlarning ilmiy asosini izohlab beradi. Natijada, bu yondashuv nafaqat nazariy tahlil, balki amaliy yo‘naltirish vositasi sifatida ham foydali bo‘lib xizmat qiladi.

Shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar murakkab dinamik tizim sifatida qaralganida, ko‘p hollarda ularni tushuntirish uchun oddiy izohlar yetarli bo‘lmaydi. Aynan shunday hollarda sinergetik yondashuv muhim tushunchalarni maydonga olib chiqadi. Tizim ichidagi elementlar o‘zaro ta’sir orqali butun tizim holatini o‘zgartirishi mumkin. Bu holat jamiyatdagi kichik guruhlarining ijtimoiy bosim yoki qo‘llab-quvvatlov orqali katta o‘zgarishlarga olib kelishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, individual shaxslarning ham ijtimoiy tizimda qanday rol o‘ynashi, qanday o‘zgarishlarga sabab bo‘lishi sinergetika orqali tahlil qilinadi. Misol uchun, lider shaxslar o‘z atrofidagi guruhlarini ilhomlantirishi, ularga yangi yo‘nalish berishi mumkin. Bunday holatlar psixologik tizimlarda ham kuzatiladi, masalan, motivatsiya yoki shaxsiy yetakchilik jarayonlarida. Har qanday tizim o‘z ichki resurslari orqali yangi struktura yaratishga qodir bo‘ladi. Bu esa sinergetik yondashuvni rivojlanish, o‘zgarish va moslashuv jarayonlarini tushuntirishda universal vosita sifatida ko‘rsatadi. Tabiiyki, bu yondashuvdan foydalanish psixologlar,

ijtimoiy ishchilar va ta'lim sohasidagi mutaxassislar uchun katta metodologik asos yaratadi.

Sinergetik yondashuvning ijtimoiy-psixologik tamoyillarini amaliyotga joriy etish bir qancha afzalliklarga ega. Bu yondashuv orqali shaxsiy o'zgarishlar faqat ichki ruhiy holat bilan emas, balki tashqi ijtimoiy omillar bilan birgalikda tushuniladi. Shu bois, psixologik muammolarni yechishda ham sinergetik qarashlar yordamida aniq va tizimli yo'l tanlash mumkin bo'ladi. Bunday yondashuv shaxsga ham, ijtimoiy guruhlariga ham yangi imkoniyatlar ochadi. Misol uchun, o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy moslashuv jarayonlarini tahlil qilishda sinergetika yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik muvozanat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash o'rtasidagi bog'liqlik tizimli tarzda o'rganiladi. Bunday yondashuv yordamida o'qituvchi va psixologlar har bir bolaning individual rivojlanish trayektoriyasini aniqroq belgilab oladi. Shu bilan birga, sinergetik tahlil yordamida guruh ichidagi ijtimoiy rollar va ular o'zgarishining sabablari aniqlanadi. Bu metodologik yondashuv jamiyaviy taraqqiyotga xizmat qiladigan ijtimoiy loyihalarni yaratishda ham qo'llanilishi mumkin. Umuman olganda, sinergetik tamoyillar psixologik tahlilga yangicha qarash olib kiradi va mavjud tizimlarning o'zgarish potentsialini ochib beradi.

Tizimlar o'rtasidagi bog'liqlik, o'zaro ta'sir va o'zgarishlarga bo'lgan tayyorgarlik darajasi sinergetik yondashuvda asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Inson o'z hayoti davomida turli tizimlarda faoliyat yuritadi – oila, ish joyi, do'stlar davrasi va ijtimoiy guruhlar. Har bir tizimning o'ziga xos dinamikasi bo'lib, ular bir-biriga ta'sir qiluvchi omillarni o'z ichiga oladi. Shu sababli, psixologik holatni baholashda faqat ichki omillar emas, balki tashqi tizimlarning dinamikasi ham hisobga olinishi kerak. Sinergetik yondashuvda inson shunchaki tizim ishtirokchisi emas, balki uning faol transformatori sifatida qoraladi. U ijtimoiy tizimlarga ta'sir qiladi, o'z navbatida bu tizimlar ham unga ta'sir ko'rsatadi. Bu o'zaro ta'sirlar har doim ham izchil emas, ba'zida kutilmagan natijalarga olib keladi. Bunday holatlar “muvozanat buzilishi” deb ataladi, lekin aynan shu jarayonlar yangi imkoniyatlar paydo bo'lishining asosiy manbayi hisoblanadi. Shu tarzda qaraganda, sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik o'zgarishlarni faqat xavf emas, balki ijobiy salohiyat sifatida ham ko'ra oladi. Bu esa inson taraqqiyotining yangi bosqichlariga yo'l ochadi.

Sinergetik paradigma ilmiy fikrga XIX asrdan boshlab asta-sekin kirib kelgan, biroq uning ijtimoiy va psixologik aspektlari XX asrda intensiv rivojlanishga erishdi. XIX asr fanlari tahliliy-mekanistik yondashuvlarni ustun qo'ysa, XX asrning o'rtalaridan boshlab sistem nazariyasi, kybernetika va kompleks tizimlar kontsepsiyalari ildiz otdi. General systems theory (Ludwig von Bertalanffy) kabilar sistemaga holistik nuqtai nazar kiritdilar. XX asr oxiri – XX asrning 60-70 yillari – sinergetika kontsepsiyasi Hermann Haken tomonidan fizik va kimyo sohalarida shakllandi (masalan, “The Science of Structure: Synergetics”, 1984). Keyin olimlar bu paradigma nazariy jihatdan ijtimoiy sohalarga, shu jumladan psixologiyaga ham tatbiq qilish imkoniyatlarini qidira boshladilar. Ilya Prigogine va Grégoire Nicolis “Self-Organization in Nonequilibrium Systems” (1977) asarida dissipativ strukturalar va tizimlarning o'z-o'zini tashkil qilish jarayonlarini batafsil tahlil qildilar, bu kontsepsiya sinergetik yondashuvga nazariy asos bo'ldi. Prigogine o'z asarlarida “order through fluctuations” g'oyasini ilgari surdi, ya'ni tizimdagi kichik fluktuatsiyalar katta o'zgarishlar boshlovchisi bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Shuningdek, ijtimoiy sinergetika va “social synergetics” atamalari ham XXI asr boshlarida olimlar tomonidan taklif qilina boshladi — masalan, Yi-Fang Chang “Social Synergetics, Social Physics and Research of Fundamental Laws in Social Complex Systems” maqolasida ijtimoiy murakkab tizimlarga sinergetik printsiplarni tadbiq etdi. Bu yo'nalishlar jamiyat ichidagi nonlinear o'zaro ta'sirlar, global tendensiyalar va shaxslarning ijtimoiy dinamikalarini tushuntirishga intiladi.

Bir qancha zamonaviy psixologiya va klinik psixologiya tadqiqotlarida sinergetik yondashuv tamoyillari o'rganilgan. Masalan, “Synergetics in Clinical Psychology” maqolasida yondashuv shaxs holatini statik emas, balki ijtimoiy va biyologik tizimlar bilan birgalikda rivojlanadigan dinamik jarayon sifatida ko'rishga chaqiradi. Shu ma'noda, bu yondashuv psixik holatlar, patologiya va terapiya jarayonlarini “sistematik integratsiya” jihatidan ko'rib chiqadi. Klinik psixologlar o'rtasida bu yondashuv tizimga yo'naltirilgan yondashuvlar, o'z-o'zini tashkil qilish va o'zgarish potentsialini aniqlashga imkon beradi. Bundan tashqari, ijtimoiy guruhlar, o'qitish jarayonlari, liderlik va guruh dinamikasiga sinergetik usullarni tatbiq qilgan empiric tadqiqotlar ham mavjud. Masalan, bir guruhlar

o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir va guruh a’zolari xatti-harakatlaridagi inceliklar sinergetik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Bu yondashuv guruhdagi fluktuatsiyalar (muvozanat buzilishlari) va bifurkatsiya nuqtalariga e’tibor beradi, ya’ni tizim eski holatidan yangi tartibga o’tishi mumkin. Shu tarzda, psixologiya bo‘yicha ilmiy asarlar sinergetik tamoyillarni metodologik vosita sifatida qo‘llashga harakat qilmoqda.

Tarixshunoslik va ijtimoiy fanlarda metodologik tadqiqotlarda sinergetikaning tatbiq yo‘llari ham o‘rganilgan. Vladimir Pryadein “Synergetics and Routes of Its Application in Historiographic Practice” maqolasida sinergetik kontseptsiyalar (muvozanat, bifurkatsiya, fluktuatsiya, ijtimoiy entropiya) metodologik vosita sifatida ishlatilishini tahlil qiladi. U asosan XX–XXI asr tarixshunoslik tajribalari misolida sinergetikaning tarixiy jarayonlardagi qo‘llanilishini ko‘rsatadi. Shu asarda sinergetika yordamida mustamlaka davri, sovet davri, post-sovet davrlarida siyosiy va ijtimoiy inqirozlar tahlili olib boriladi. Bu maqola 2019 yilda chop etilgan bo‘lib, zamonaviy metodologik intilishlar namunasidir. Pryadein sinergetik metodologiyani tarixiy ilmiy nazariya sifatidagi rolini oshiradi va uni ijtimoiy-boshqaruv, strategik rejalashtirish, madaniyat tarixi tahlilida qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi. Bu yo‘nalish orqali ijtimoiy-psixologik hodisalar ham tarixiy kontekst bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Shuningdek, etno-madaniyat va etnogenez masalalarini sinergetik yondashuvda o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy maqolalar ham mavjud. Masalan, “Ethnocultural Processes in the Light of the Synergistic Philosophy of History” maqolasida mualliflar etnik stereotiplar, ideal va stereotip munosabatlari, jamiyatning o‘zini tashkil etishi jarayonlari sinergetik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Bu maqolada XIX, XX va XXI asr tarixiy tajribalari misolida etnoslarning o‘zgarishlari va transformatsiyasi fluktuatsiyalar, bifurkatsiya va tanlov momentlari orqali tushuntiriladi. Etnik jarayonlarda sinergetik printsiplar orqali “super-selection”, “mutual transitions of chaos and order” kabi kontseptsiyalar kiritilgan. Mualliflar jamiyat ichidagi ichki muvozanat va nomuvozanat sharoitlari qanday etnik o‘zgarishlar keltirishi mumkinligini ko‘rsatadi. Bu tahlillar ijtimoiy-psixologik kontekstdagi identifikatsiya, stereotiplar, guruh xulqidagi o‘zgarishlarga sinergetik qarash olib kiradi.

Nazariy jihatdan, olimlar sinergetikaning ijtimoiy-psixologik jarayonlarga tatbiqida bir qator tamoyillarni taklif qiladilar. Bular orasida nonlinearlik tamoyili — ya'ni ta'sir chiziqli emas, kichik fluktuatsiyalar katta o'zgarishlarni boshlashi mumkinligi — katta o'rin tutadi. Shuningdek, instabil holatlarda bifurkatsiya nuqtalari muhim rol o'ynaydi: tizim shu nuqtada eski strukturani tark etadi va yangi tartibga o'tadi. Uchinchi tamoyil — o'z-o'zini tashkil qilish (self-organization) — shaxs va guruhlar jarayonida ichki resurslar avtomatik tarzda yangi strukturalarni yaratishi. To'rtinchisi — muvozanat va nomuvozanat ziddiyligi, ya'ni tizim doimo muvozanat chegarasida bo'lishi va o'zgarishga tayyor bo'lishi. Beshinchisi — ijtimoiy-psixologik tizimlarda “attraktorlar” va “superattraktorlar” kontseptsiyasi, ya'ni tizimning joriy hali va “katta maqsad” holatlari. Olti — entropiya va ijtimoiy entropiya nazariyasi, ya'ni tizimning tartib darajasi va buzilish tendensiyalari. Yettinchi — signal va informatsiya almashinuvi, tizim ichidagi signallar o'zgarishga bosqin qiluvchi omil bo'lishi mumkin. Sakkizinchi — ko'p darajali quyruqlik (hierarchical interactions) — ya'ni turli tizim darajalari (shaxs, guruh, jamiyat) o'zaro bog'liq. To'qqizinchi — zamonaviy fanlarda komplekslik va chaotiklik tushunchalari bilan ishlash. O'nchisi — evolutsion tendensiyalar, ya'ni tizimlarning o'zgarishlari vaqt mobaynida evolyutsion yo'nalishlarga bog'liq bo'lishi.

Amaldagi tadqiqotlarda sinergetik printsiplar psixologik o'zgarishlar, rivojlanish, stress va moslashuv jarayonlarini tushuntirishda ishlatilmoqda. Masalan, shaxs krizis holatlarida (hayotiy bosqichlarda, travma, o'zgarish davrlarida) sinergetik tadqiqotlar fluktuatsiyalar va bifurkatsiya nuqtalarini aniqlashga intiladi. Klinik psixologiya va psixoterapiya sohasida sinergetik modelga asoslangan muddatli tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular shaxsga mos transformatsion jarayonlarni aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, guruh psixologiyasi va ijtimoiy o'zgarishlarda (guruh dinamikasi, liderlik, ijtimoiy ta'sir) sinergetik statistika va modellashtirish usullari qo'llanilmoqda. Bu usullar guruh ichidagi signallar (masalan, g'ujgan stress, qarama-qarshi fikrlar) va ularning tarqalishi orqali guruh holatini aniqlashga imkon beradi. Ba'zi tadqiqotchilar jamiyatdagi global o'zgarishlarni (transformatsiyalar, inqirozlar, modernizatsiya) sinergetik terminologiya bilan yozadilar, bu esa ijtimoiy

psixologiyaning keng nazariy maydoniga kuchli metodologik ta'sir qiladi.

Sinergetik qarashlar ilmiy fikrda dastlab texnika va tabiiy fanlar doirasida paydo bo'lgan bo'lsa-da, keyinchalik bu yondashuv ijtimoiy va psixologik sohalarga ham chuqur kirib bordi. Ilk bosqichlarda bu qarashlar tizimlar o'zaro qanday bog'lanishini tushuntirishga harakat qilgan bo'lsa, keyinchalik u inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qilishda ham qo'llana boshlandi. Sinergetik yondashuvni shakllantirishda olmon olimi Hermann Hakenning ishlari muhim o'rin egallaydi. U ilmiy jamoatchilikka "tizim ichida tartib qanday paydo bo'ladi?" degan savolni yangicha tarzda qo'ydi. Uning g'oyalari orqali murakkab tizimlarning ichki harakat mexanizmlari haqida chuqur tasavvur hosil qilish mumkin bo'ldi. Tabiatda, jamiyatda va inson ongida yuz beradigan beqarorlik va muvozanat buzilishlari yangi holatlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Bu o'zgarishlar avval kichik ko'rinishda boshlansa-da, butun tizimni o'zgartirib yuborishi mumkin. Shu tariqa, sinergetika o'zgarishlar qanday sodir bo'lishini, yangi tartiblar qanday vujudga kelishini izohlaydi. Bu nazariya faqat texnika yoki biologiyada emas, balki jamiyat va psixologiyada ham qo'llanishi mumkinligi isbotlangan. Hozirgi kunda bu qarashlar zamonaviy psixologiya uchun ham metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Sinergetik yondashuvga asoslangan holda, psixologlar inson ruhiyatidagi o'zgarishlarni oddiy, chiziqli tarzda emas, balki murakkab va ko'p qatlamli tizim sifatida tushunishga harakat qilmoqdalar. Shaxs ichki holati, u yashayotgan jamiyatdagi vaziyatlar bilan uzviy bog'liqdir. Inson o'zgarishlarga qanchalik moslasha olsa, uning ruhiy barqarorligi shunchalik yuqori bo'ladi. Sinergetik yondashuvda insonning ruhiy o'zgarishlari muvozanat buzilishi orqali yuzaga keladi, ya'ni mavjud holat saqlanmaydi va yangi holatga o'tiladi. Bu jarayonlarda kichik, lekin ta'sirli omillar sabab bo'lishi mumkin, ular butun shaxsiy tizimni yangilashga olib keladi. Shu bois psixologlar sinergetik tahlil orqali muammo ildizini chuqurroq aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu yondashuv ruhiy muammolarni shunchaki kasallik emas, balki tizimdagi beqarorlik deb ko'rishga undaydi. Masalan, inson stress yoki depressiya holatida o'zini yo'qotmasdan, yangi hayotiy yo'lga o'tishi mumkin. Bu o'zgarishlar nafaqat shaxs, balki atrofdagi insonlar, ijtimoiy guruhlar orqali ham

shakllanadi. Shunday qilib, sinergetik qarashlar inson ruhiyatining jamiyat bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Sinergetik yondashuv faqat alohida shaxs emas, balki guruhlar, jamoalar va umuman jamiyatni ham bir butun tizim sifatida o'rganishga yordam beradi. Bunda har bir inson bu tizimning faol ishtirokchisi hisoblanadi. Guruhdagi har bir a'zo o'z fikri, hissiyoti va harakati bilan umumiy holatga ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sirlar esa guruhning ichki muvozanatini o'zgartirishi va yangi holatga olib kelishi mumkin. Bunday holatlarda guruhda liderlik, qarama-qarshilik yoki birdamlik kabi psixologik hodisalar yuzaga keladi. Sinergetik yondashuv ana shu holatlarni tahlil qilishda qo'llaniladi, ya'ni qanday qilib kichik o'zgarishlar butun guruh kayfiyatini o'zgartirishini tushunish mumkin bo'ladi. Guruh a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muvozanat buzilishiga sabab bo'lishi yoki aksincha, yangi uyg'unlik paydo bo'lishiga turtki bo'lishi mumkin. Bunday murakkab jarayonlarni oddiy tasniflar bilan izohlab bo'lmaydi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik tizimlarni tahlil qilishda hozirgi zamonaviy metodologiyalardan biri bo'lib, bu yondashuv orqali inson va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar murakkab tizimlar sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuvga ko'ra, ijtimoiy jarayonlar chiziqli emas, aksincha o'zgaruvchan, dinamik va o'z-o'zini tashkil qiluvchi xususiyatlarga ega. Har bir shaxs yoki guruh ijtimoiy tizim ichida o'z pozitsiyasiga ega bo'lib, uning harakati tizimdagi umumiy muvozanatga bevosita ta'sir qiladi. Psixologik hodisalar esa, tashqi muhit ta'siriga bog'liq bo'lgan holda o'zgaruvchi va moslanuvchi tabiatga ega. Shaxsning ichki psixik holati va uning jamiyat bilan o'zaro aloqasi sinergetik yondashuvda o'zaro bog'liq, o'zgaruvchan energiyaviy oqim sifatida qaraladi. Bu jarayonlar natijasida barqarorlik yoki beqarorlik bosqichlari yuzaga kelishi mumkin. Tizimda har bir element boshqasiga ta'sir ko'rsatadi, shuningdek o'zgarishlar o'z-o'zidan yuzaga keladi. Bu esa, ijtimoiy tizimlar faqat tashqi boshqaruv emas, balki ichki ehtiyojlar asosida rivojlanishini bildiradi. Sinergetik nazariya ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda dinamikani izohlashda kuchli metodik asoslarga ega. Bu yondashuv shaxsning jamiyat bilan aloqasi, guruh ichidagi munosabatlar va kollektiv qaror qabul qilish mexanizmlarini chuqur anglashga yordam beradi.

Shaxs va jamiyat o'rtasidagi aloqalar o'zaro ta'sir tamoyili asosida shakllanadi, bu esa sinergetik tizimlarda asosiy printsiplari hisoblanadi.

Inson faoliyati va ijtimoiy tizimlar o'zgaruvchan bo'lib, ular vaqt o'tishi bilan o'zgarishga moyildir. Har bir shaxs o'z psixologik holati, qarorlari va xatti-harakati orqali tizim ichida bevosita ishtirok etadi. Bu ishtirok passiv bo'lmasdan, aksincha faol, konstruktiv va o'zgarishga ta'sir ko'rsatuvchi xususiyatga ega bo'ladi. Guruh ichida yoki ijtimoiy tizimda shaxslar o'rtasidagi aloqalar muvozanat va ziddiyatni bir vaqtda hosil qiladi. Bu jarayonlar boshqarilmaydi, balki tabiiy o'zgarishlar va o'zaro ta'sirlar natijasida yuzaga keladi. O'zaro ta'sirlarning intensivligi kuchayganda tizimda yangi holatlar paydo bo'ladi, bu esa yangilanish va inqirozlarni yuzaga keltiradi. Shu tarzda, psixologik o'zgarishlar guruh yoki jamiyatning ichki strukturasiga ta'sir etadi. Sinergetik yondashuv ijtimoiy tizimlar murakkab va noan'anaviy yo'nalishda shakllanishini asoslaydi. Natijada shaxs va jamiyat o'rtasida doimiy uyg'unlik emas, balki muvozanatga intiluvchi dinamik harakat mavjud bo'ladi.

Sinergetik yondashuv asosida o'z-o'zini tashkil etish tamoyili psixologik tizimlarda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu tamoyilga ko'ra, tizim o'z faoliyatini tashqi kuchsiz ham tartibga sola oladi, ya'ni ichki resurslar yordamida o'zgarishlarga moslasha oladi. Inson ongi va psixikasi ham tashqi omillar bilan emas, balki ichki ichki impul'slar bilan shakllanishi mumkin. Psixologik tizimda yuzaga keladigan tartib, xatti-harakat va his-tuyg'ular bu jarayonning mahsuli hisoblanadi. Ijtimoiy guruhlar ham aynan shu tamoyil asosida o'zaro muvozanatga intiladi va o'zgarishlarga chidamli bo'lishadi. Guruh ichidagi rollar, liderlik, ijtimoiy pozitsiyalar o'z-o'zidan shakllanadi, bu esa sinergetik tizimning jonli misolidir. O'z-o'zini tashkil etish orqali tizim yangilanish, adaptatsiya va o'zgarishga erishadi. Psixologik jihatdan qaralganda, inson o'z qarorlarini ixtiyoriy va mustaqil qabul qilishga qodir. Bu esa uning shaxsiy rivojlanishida asosiy mezonlardan biridir. Shu bilan birga, ijtimoiy tizimlarda o'z-o'zini tartibga soluvchi jarayonlar muntazam holatga aylanishi, doimiy takomillashuvga sabab bo'ladi.

Nochiziqlik — bu sinergetik tizimlarning asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, aynan shu tamoyil orqali ijtimoiy-psixologik jarayonlar kutilmagan natijalar bilan kechishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, har bir kichik o'zgarish yoki ta'sir tizimda yirik o'zgarishlarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Psixologik tizimlar ham chiziqli emas, balki murakkab, kutilmagan shaklda o'zgaradi. Masalan, oddiy stress holati

shaxsiy inqirozga yoki, aksincha, shaxsiy yuksalishga sabab bo'lishi mumkin. Bu holatlar ijtimoiy tizimlarda ham ko'zga tashlanadi: kichik konflikt butun guruhni tarqatib yuborishi yoki uni birlashtirib yuborishi mumkin. Bunday o'zgarishlar sinergetik tizimda bifurkatsiya nuqtalari deb ataladi, bu nuqtalarda tizim keskin yangi holatga o'tadi. Ijtimoiy-psixologik tizimlarda nochiziqlikni hisobga olish, murakkab muammolarga standart yondashuvlar bilan emas, balki ijodiy, moslashuvchan yondashuvlar bilan qarashni talab qiladi. Sinergetik yondashuvda bu o'zgarishlar beqarorlik davri sifatida qaraladi, bu esa yangi muvozanatni shakllantirish imkonini beradi. Shu sababli, nochiziqlik psixologik tizimlarni to'g'ri tushunish va boshqarishda muhim omil hisoblanadi.

Tartib parametrlari sinergetik tizimlarda boshqaruv omili sifatida namoyon bo'ladi va bu psixologik tizimlarga nisbatan ham to'g'ri keladi. Insonning shaxsiy qadriyatlari, ichki motivatsiyasi yoki jamoaviy fikr tizimdagi asosiy tartibni belgilaydi. Bunday parametrlar guruh ichida umumiy yo'nalishni, ijtimoiy fikrni yoki ruhiy holatni belgilaydi. Har qanday guruh yoki tizim ichida yetakchi qarashlar, asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida shakllanadi. Bu kuchlar boshqalar tomonidan qabul qilinadi yoki rad etiladi, bu esa tizimda turli darajadagi o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Tartib parametrlari orqali shaxsiy fikr yoki guruh g'oyalari ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi. Ular tizimni boshqarishga yordam beradi, yondashuvlarni belgilaydi va umumiy yo'nalishni shakllantiradi. Bu parametrlar psixologik yondashuvlarda ham, sotsiologik tahlillarda ham muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli, tartib parametrlari ijtimoiy-psixologik tizimlarda ustuvor va barqaror holatni ta'minlovchi muhim elementlardan biridir. Bu yondashuv tizim ichidagi liderlik, ideallar va qadriyatlar orqali tahlil qilinadi.

Sinergetik yondashuvda muvozanat va beqarorlik o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar ijtimoiy-psixologik tizimlarning rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tizimlar doimo muvozanatga intiladi, ammo bu holat barqaror emas, balki vaqtinchalik va dinamikdir. Beqarorlik holatlari tizimda inqiroz yoki o'zgarish davrini anglatadi, bu esa yangi struktura va funktsiyalarni shakllantirishga olib keladi. Sinergetik tamoyillarga ko'ra, muvozanat faqat o'zaro ta'sir va o'zgarishlar orqali saqlanadi, bu esa tizimni yangilanishga undaydi. Ijtimoiy guruhlar va shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar beqaror davrlarni boshdan

kechiradi, bu esa yangi ijtimoiy qoidalar va psixologik normalarni yuzaga keltiradi. Ushbu jarayonlar ijtimoiy-psixologik tizimning evolyutsion rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Shuningdek, bu tamoyil stress, konflikt va boshqa psixologik jarayonlarni tahlil qilishda asosiy vosita hisoblanadi. Sinergetik yondashuv beqarorlik davrida yangi muvozanatga erishish yo‘llarini ko‘rsatib, ijtimoiy tizimlarning qanday qilib barqarorlikka qaytishini tushunishga yordam beradi. Shu tarzda, ijtimoiy-psixologik tizimlar doimiy ravishda o‘zgarishlar va yangilanishlar orqali barqarorlikni saqlaydi. Bu jarayon inson faoliyatining murakkab va ko‘p qirraliligini ko‘rsatadi, shuningdek, jamiyat va shaxs o‘rtasidagi muvozanatli bog‘lanishni aks ettiradi.

Sinergetik yondashuvning yana bir tamoyili — tizimning o‘zaro bog‘liqligi va butunlik tamoyilidir. Har bir elementning o‘zgarishi tizimning butun strukturasi va funktsiyasiga ta’sir qiladi. Ijtimoiy-psixologik tizimlarda bu tamoyil shaxslarning o‘zaro aloqalari, guruh dinamikasi va madaniy omillar orqali ifodalanadi. Masalan, guruhdagi bitta shaxsning psixologik holati butun guruh a’zolarining ruhiyatiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu ta’sirlar, o‘z navbatida, jamiyatdagi ijtimoiy normalar, qadriyatlar va ong shakllanishiga olib keladi. Shaxs va guruh o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir doimiy va murakkab jarayon bo‘lib, sinergetik yondashuv uni tizimli va tizimlararo tarzda tahlil qiladi. Bu tamoyil ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda strukturaviy yondashuvlar bilan uyg‘unlashadi va kompleks muammolarni hal qilishda keng imkoniyatlar yaratadi. Shu orqali jamiyatda yuzaga keladigan o‘zgarishlarning ildizlari va mexanizmlari aniqlanadi. Bu tamoyil psixologiya va sotsiologiya fanlarining chegarasini o‘chirishda ham muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Natijada, tizimning o‘zaro bog‘liqligi shaxsiy va ijtimoiy darajadagi jarayonlarni birlashtiradi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy psixologiyada o‘z-o‘zini boshqarish va adaptatsiya kontseptsiyalarini yangi ko‘rinishda taqdim etadi. Tizimdagi elementlar doimo tashqi va ichki o‘zgarishlarga javob beradi, bu esa tizimning mustahkamligini oshiradi. Shaxslar o‘z psixologik resurslari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash orqali stress, muammolar va qiyinchiliklarni yengish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Guruh ichidagi adaptatsiya mexanizmlari o‘z navbatida jamiyatdagi moslashuv jarayonlarini yoritadi. Bu yondashuv shaxsning faoliyatining ijtimoiy muhit bilan uyg‘unlashishini vaqti-vaqti bilan yangi holatlarni qabul qilish qobiliyatini ko‘rsatadi. Adaptatsiya

jarayoni faqat shaxsiy emas, balki guruh va butun jamiyat darajasida sodir bo‘ladi. Sinergetik tizimlarning o‘z-o‘zini boshqarish xususiyati psixologik barqarorlik, shaxsiy o‘rish va ijtimoiy moslashuvning asosi hisoblanadi. Bu yondashuv zamonaviy psixoterapiya, ijtimoiy boshqaruv va ta‘lim sohalarida qo‘llaniladi. Shunday qilib, sinergetik yondashuv orqali shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab aloqalar yangi tushunchalar asosida tahlil qilinadi.

Murakkablik va ko‘p qirralilik sinergetik tizimlarning yana bir asosiy jihati bo‘lib, u ijtimoiy-psixologik jarayonlarni yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ijtimoiy tizimlar bir nechta darajalar va qatlamlardan iborat bo‘lib, har bir qatlam o‘zining alohida xususiyatlariga ega. Bu qatlamlar bir-biriga bog‘langan bo‘lib, bir qatlamdagi o‘zgarish boshqasiga ta‘sir qiladi. Psixologik darajada shaxsiy tajriba, guruhdagi munosabatlar va madaniy kontekst bir-biri bilan uzviy bog‘liqdir. Shunday murakkab tizimlarni standart va soddalashtirilgan metodlar bilan tahlil qilish noto‘g‘ri natijalarga olib kelishi mumkin. Sinergetik yondashuvda esa, murakkablikni hisobga olish, tizimlarning barcha elementlari va ularning o‘zaro ta‘siri chuqur tahlil qilinadi. Bu esa jamiyatda yuzaga kelayotgan ko‘p qirrali muammolarni yanada keng va kompleks kontekstda ko‘rishga imkon yaratadi. Murakkab tizimlarning o‘zgarishi ko‘pincha kutilmagan va to‘satdan bo‘lishi mumkin, bu esa o‘z navbatida ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda ehtiyotkorlik va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Shu sababli, murakkablikni tahlil qilish sinergetik yondashuvni yanada qimmatli qiladi.

Sinergetik yondashuvning ijtimoiy-psixologik tahlilda yana bir muhim tamoyili bu — tizimlarda ma‘lumot almashinuvi va kommunikatsiyaning ahamiyatidir. Ijtimoiy tizimlar samarali faoliyat yuritishi uchun ular orasida axborot oqimi uzluksiz bo‘lishi zarur. Bu jarayonlar shaxslar, guruhlar va butun jamiyat darajasida o‘zaro muloqot va informatsion almashinuv orqali amalga oshadi. Kommunikatsiyaning samaradorligi tizimning barqarorligi va o‘zgarishga moslashuvchanligini belgilaydi. Psixologik jarayonlarda esa bu tushunish, o‘zaro anglashuv va hissiy aloqalarni ta‘minlash imkonini beradi. Sinergetik yondashuvda axborot oqimining sifat va miqdori tizimning o‘zgarishlarini boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Axborot orqali tizim ichidagi noaniqliklar kamayadi va muvozanatni saqlash uchun sharoit yaratiladi. Shu bilan birga, kommunikatsiya

jarayonlari tizimda yangiliklar, innovatsiyalar va o'zgarishlarning kirib kelishini ta'minlaydi. Bu tamoyil ijtimoiy psixologiya va kommunikatsiya fanlarida yangi metodlarni ishlab chiqishda asos bo'ladi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik jarayonlarni tahlil qilishda insonning kognitiv va emosional tizimlarini birlashtiradi. Shaxsiy xulq-atvor, qaror qabul qilish jarayonlari va emotsional holatlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular birgalikda murakkab tizimni tashkil qiladi. Bu tizimning harakatlanish mexanizmi sinergetik qonuniyatlar asosida amalga oshadi, bunda kognitiv jarayonlar xatti-harakatni yo'naltiradi, emosiylar esa harakatning kuchi va yo'nalishini belgilaydi. Shu tarzda, ijtimoiy-psixologik tizimlar o'zgarishi ko'p qatlamli, ko'p o'lchovli jarayon bo'lib, sinergetik yondashuv uni chuqur va to'liq tahlil qilishga imkon beradi. Bu tamoyil psixologik diagnostika, terapevtik yondashuvlar va ijtimoiy boshqaruv jarayonlarida keng qo'llaniladi. Sinergetik uslubda inson ongining murakkabligi va ko'p qirrali tabiatini hisobga olish tadqiqotlarning samaradorligini oshiradi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik tizimlarni boshqarishda ham yangi konseptual asoslarni taqdim etadi. An'anaviy boshqaruv usullari ko'pincha chiziqli va statik bo'lib, tizimning murakkab tabiati bilan mos kelmaydi. Sinergetik yondashuv esa boshqaruvni dinamik va o'zgaruvchan jarayon sifatida ko'radi, bu esa yanada moslashuvchan va samarali boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Tizim elementlarining o'zaro ta'sirini va beqarorlik davrlarini hisobga olgan holda, boshqaruv qarorlari ko'proq innovatsiyalar va ijodiy yondashuvlarga asoslanadi. Bu esa ijtimoiy-psixologik tizimlarda o'zgarishlarni samarali boshqarishga, inqirozlarni bartaraf qilishga va tizimlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Sinergetik yondashuv boshqaruvning yangi paradigmasini shakllantirib, ijtimoiy tizimlar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Yakuniy tahlil sifatida, sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik jarayonlarni kompleks, tizimli va dinamik tarzda o'rganishga imkon beradi. Bu yondashuv jamiyat va shaxs o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarning murakkab tabiatini ochib beradi, o'z-o'zini tashkil etish, beqarorlik va muvozanat tamoyillari orqali tizimlarning rivojlanish mexanizmlarini tushuntiradi. Sinergetik prinsiplar ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda yangi metodologik vositalar sifatida xizmat qiladi, zamonaviy

muammolarni hal qilishda ilmiy asoslarni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, bu yondashuv ijtimoiy tizimlarda yuzaga keladigan o'zgarishlarni boshqarish va nazorat qilishda amaliy natijalarga olib keladi. Psixologik, ijtimoiy va madaniy jarayonlarning o'zaro bog'liqligini hisobga olish orqali sinergetik yondashuv jamiyat va shaxslar hayotining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. Bu esa uni ijtimoiy psixologiya sohasida noyob va samarali yondashuvga aylantiradi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik jarayonlarni tizimli, dinamik va o'zaro bog'liq elementlar majmuasi sifatida ko'radi. Bu yondashuv asosida jamiyat va shaxsning o'zaro ta'siri o'rganiladi, ularning bir-biriga bo'lgan ta'siri va moslashuvi tizim nazariyasi tamoyillari asosida tahlil qilinadi. Sinergetik tamoyillar tizimlarning o'z-o'zini tashkil etishi, barqarorlik va beqarorlik holatlari orqali ijtimoiy-psixologik jarayonlarni tushunishga imkon yaratadi. Shunday qilib, ijtimoiy guruhlar va shaxslar doimiy o'zgarish va yangilanish jarayonida bo'lib, ular o'zaro munosabatlar orqali yangi psixologik va ijtimoiy strukturani hosil qiladi. Ushbu yondashuv inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab va ko'p qatlamli bog'lanishni ochib beradi, bu esa zamonaviy ijtimoiy-psixologik tahlil uchun yangi ufqlar ochadi. Sinergetik yondashuv yordamida faqat tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlar emas, balki ichki psixologik jarayonlarning o'zaro bog'liqligi ham chuqur o'rganiladi.

Ijtimoiy-psixologik tizimlarda beqarorlik va muvozanat tamoyillari o'zgarishlarni boshqarishda asosiy ahamiyatga ega. Sinergetik yondashuv beqarorlikni faqat tizim buzilishi yoki muammo emas, balki yangi rivojlanish va o'zgarish uchun zarur bosqich sifatida ko'radi. Bu jarayonda ijtimoiy va psixologik tizimlar yangi tartib va qonuniyatlarni shakllantiradi, bu esa ilgari mavjud bo'lmagan yangi imkoniyatlar yaratadi. Beqarorlik vaqtida yuzaga keladigan inqirozlar tizimning o'z-o'zini yangilashi va yanada yuqori darajaga ko'tarilishi uchun zarurdir. Shu tarzda, beqarorlik va muvozanat o'rtasidagi o'zaro ta'sir ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlaydi. Bu tamoyil ijtimoiy o'zgarishlarni oldindan tushunishga, konfliktlarni samarali boshqarishga yordam beradi. Sinergetik yondashuv yordamida muvozanat va beqarorlik jarayonlari yangi nazariy va amaliy ko'rinishda o'rganiladi.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik tizimlarda murakkablik va ko'p qirralilikni hisobga oladi. Jamiyat va shaxs o'rtasidagi munosabatlar ko'p darajali va qatlamli bo'lib, har bir daraja boshqasiga ta'sir ko'rsatadi. Bu murakkab tizimlarning o'zgarishlari ko'pincha kutilmagan va to'satdan sodir bo'ladi, bu esa standart tahlil usullarini qo'llashda qiyinchilik tug'diradi. Sinergetik yondashuv ushbu murakkablikni chuqur anglab, tizimlarning barcha elementlari va ularning o'zaro ta'sirlarini kompleks tarzda o'rganadi. Bu ijtimoiy-psixologik jarayonlarning haqiqiy tabiatini yanada aniqroq ko'rsatadi. Shu bilan birga, murakkab tizimlarda yuzaga keladigan o'zgarishlarning asosiy sabablarini va mexanizmlarini aniqlash imkoniyatlari kengayadi. Bu yondashuv zamonaviy ijtimoiy muammolarni tushunish va hal etishda yangi usullarni ishlab chiqish uchun muhim platforma hisoblanadi.

Tizimning o'zaro bog'liqligi va butunlik tamoyili ijtimoiy-psixologik jarayonlarni tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. Har bir shaxs yoki guruh element sifatida tizimning umumiy holatiga ta'sir ko'rsatadi. Sinergetik yondashuvda bitta elementning o'zgarishi butun tizimga ta'sir qilishi, shu bilan birga yangi muvozanat holatini shakllantirishini ko'rsatadi. Bu ijtimoiy tizimlar doimiy ravishda o'zgarib turishini va har bir o'zgarish tizimning yangi funksiyalarini faollashtirishini anglatadi. Shaxslararo va guruhlararo munosabatlardagi o'zgarishlar ijtimoiy-psixologik tizimning murakkab strukturaviy o'zgarishlariga olib keladi. Bu tamoyil ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda yanada chuqurroq va tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Shu tarzda, tizimning o'zaro bog'liqligi jamiyatda yuzaga keladigan yangi ijtimoiy normalar va qadriyatlarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Sinergetik yondashuv ijtimoiy tizimlarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini alohida ta'kidlaydi. Ijtimoiy va psixologik tizimlar tashqi ta'sirlar va ichki holatlar o'rtasida doimiy moslashuv jarayonida bo'ladi. Bu jarayon tizimning o'z resurslari va imkoniyatlarini maksimal darajada faollashtirish orqali yuzaga keladi. Shaxslar va guruhlar o'zaro aloqalar orqali stress va muammolarni bartaraf qiladi, yangi sharoitlarga moslashadi. Sinergetik yondashuv bu jarayonlarni nazariy asosda tahlil qiladi va o'z-o'zini boshqarishning mexanizmlarini aniqlaydi. Shu bilan birga, bu tamoyil zamonaviy boshqaruv, psixoterapiya va ijtimoiy adaptatsiya sohalarida yangi

yondashuvlar yaratishda asos bo'ladi. O'z-o'zini boshqarish tizimning barqarorligini saqlash va rivojlanishini ta'minlashda muhim vositadir.

Axborot almashinuvi va kommunikatsiya sinergetik ijtimoiy-psixologik tizimlarning faoliyatida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ma'lumotlar oqimi tizim ichidagi o'zaro anglashuv va moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Sinergetik yondashuvda axborot oqimining sifati va doimiyligi tizimning yangi holatga o'tishi va barqarorlikni saqlashiga ta'sir qiladi. Kommunikatsiya jarayonlari yangi g'oyalar, innovatsiyalar va o'zgarishlarni tizimga kiritib, uning evolyutsiyasini tezlashtiradi. Shu bilan birga, samarali kommunikatsiya ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi nizolarni kamaytiradi va konfliktlarni hal qilishga yordam beradi. Axborot almashinuvi ijtimoiy-psixologik tizimlarning adaptiv xususiyatlarini mustahkamlashda asosiy omil hisoblanadi. Sinergetik yondashuv ushbu jarayonlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi va kommunikatsiya nazariyasini yangi bosqichga olib chiqadi.

Sinergetik yondashuv shaxsning kognitiv va emosional tizimlarini integratsiyalash orqali ijtimoiy-psixologik jarayonlarni yanada aniqroq tahlil qiladi. Insonning qaror qabul qilish jarayoni kognitiv xususiyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, emosiyalar esa xatti-harakatni kuchaytiradi yoki kamaytiradi. Bu tizimli yondashuv shaxsiy psixika va ijtimoiy kontekst o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqurroq tushunishga imkon beradi. Sinergetik tamoyillar asosida insonning murakkab ichki jarayonlari va tashqi ijtimoiy ta'sirlar o'rtasidagi integratsiyani aniqlash mumkin. Bu esa psixologik tadqiqotlar va terapevtik yondashuvlarni yanada samarali qiladi. Sinergetik yondashuv yordamida shaxsiy va ijtimoiy darajadagi jarayonlarni birgalikda o'rganish imkoniyati kengayadi.

Ijtimoiy tizimlarni boshqarishda sinergetik yondashuv dinamik, moslashuvchan va innovatsion strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi. An'anaviy boshqaruv usullaridan farqli o'laroq, sinergetik boshqaruv tizimning o'zgaruvchan holatini, beqarorlik va o'z-o'zini tashkil etish jarayonlarini hisobga oladi. Bu esa tizimni yanada samarali boshqarish va inqirozlarni oldini olishga yordam beradi. Sinergetik tamoyillar asosida boshqaruv jarayoni murakkab ijtimoiy-psixologik tizimlarning o'zgarishlarini kuzatib boradi va kerakli ta'sirlarni o'z vaqtida amalga oshiradi. Bu yondashuv ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlash va ularning evolyutsiyasini rag'batlantirishda

muhim vositadir. Shu bilan birga, sinergetik boshqaruv yangi ijtimoiy innovatsiyalarni joriy etishda samarali platforma yaratadi.

Yuqorida ko'rib chiqilgan tamoyillar asosida sinergetik yondashuv ijtimoiy-psixologik jarayonlarni kompleks, ko'p darajali va tizimli tarzda tushunishga xizmat qiladi. Bu yondashuv jamiyat va shaxs o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yangi nuqtai nazardan ko'rib chiqish imkonini beradi. Sinergetik prinsiplar asosida ijtimoiy tizimlarning o'z-o'zini tashkil etishi, moslashuvchanligi va barqarorligi haqida chuqur tushuncha shakllanadi. Bu esa zamonaviy ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda innovatsion yondashuvlarni yaratishga xizmat qiladi. Shuningdek, sinergetik yondashuv ijtimoiy tizimlarning o'zgarishlarini samarali boshqarish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, bu yondashuv ijtimoiy va psixologik muammolarning hal etilishida yangi strategiyalarni ishlab chiqish uchun zarur ilmiy poydevor yaratadi.

Birinchi bob bo'yicha xulosalar

1. Sinergetik yondashuv ta'lim jarayonining murakkab tizim ekanligini anglashga yordam beradi. Ta'lim tizimi o'zaro bog'liq ko'plab elementlardan tashkil topgan dinamik muhit sifatida ko'riladi. Har bir elementning faoliyati boshqa elementlarga ta'sir qilgan holda butun jarayonni shakllantiradi. Shunday qilib, ta'limda yuzaga keladigan o'zgarishlar faqat alohida holat emas, balki tizimning yangi darajasini yaratadi. Bu esa ta'lim jarayonini yaxlit, tizimli yondashuv bilan o'rganishni talab qiladi.

2. Sinergetik yondashuv ta'limdagi o'zgarishlarni boshqarishda yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ta'limda yuzaga keladigan beqarorlik va o'zgarishlar evolyutsion jarayon sifatida ko'riladi, ular tizimni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu jarayonlarda o'quvchilar, o'qituvchilar va ta'lim muhitining o'zaro ta'siri asosiy rolni o'ynaydi. O'zgarishlarni inkor etish emas, balki ularni boshqarish va rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish uchun muhim omil hisoblanadi. Sinergetik metodologiya ta'limni doimiy rivojlanish nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga yordam beradi.

3. Ta'lim tizimidagi murakkablik va ko'p qirralilik sinergetik yondashuv orqali chuqur tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida bir vaqtning o'zida bir nechta ta'sirlar yuzaga keladi va ular bir-biriga ta'sir

o‘tkazadi. Bu murakkablikni oddiy chizmalar yoki qisqa tushuntirishlar bilan anglash qiyin bo‘ladi. Sinergetik yondashuv barcha qatlamlar, jarayonlar va ulardagi o‘zaro aloqalarni kompleks tarzda o‘rganishga imkon beradi. Shu orqali ta’limdagi noaniqliklar va kutilmagan o‘zgarishlarning sabablarini aniqlash osonlashadi.

4. Sinergetik prinsiplar ta’limda o‘z-o‘zini boshqarish va adaptatsiyani ta’minlash uchun zarur. Ta’lim jarayonida har bir ishtirokchi o‘z resurslari va imkoniyatlari doirasida tizimga moslashadi va uni rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Bu jarayonda tashqi omillar bilan bir qatorda ichki mexanizmlar ham faoliyat ko‘rsatadi. Sinergetik yondashuv o‘z-o‘zini boshqarish jarayonlarini aniqlab, ularni samarali tashkil etishga yordam beradi. Natijada, ta’lim tizimi yangi sharoitlarga tez va samarali moslashadi.

5. Sinergetik metodologiya ta’lim jarayonida innovatsiyalarni joriy etishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim tizimining murakkab va o‘zgaruvchan tabiatini hisobga olib, yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni tizimli tarzda tatbiq etish mumkin. Sinergetik prinsiplar asosida ta’lim jarayonining har bir elementi o‘z o‘rnini topadi va o‘zaro muvofiqlikda ishlaydi. Bu ta’limda barqaror rivojlanish va sifatli o‘zgarishlarni ta’minlaydi. Shu bilan birga, sinergetik yondashuv ta’limdagi kreativlik va ijodkorlikni rag‘batlantirish uchun qulay muhit yaratadi.

II BOB. TALABALARDA TA'LIMGA NISBATAN SINERGETIK XULQNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

2.1. Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning ta'siri

Jamiyatda oila tizimi bolalar va yoshlar tarbiyasida asosiy makon sifatida ajralmas o'rin tutadi. Bugungi kunda oila muhitining ta'lim va tarbiya jarayonlariga ta'siri yanada oshib bormoqda, chunki axborot davrida oila a'zolarining bir-biri bilan aloqasi, mehr-oqibat ko'rsatish usullari yoshlarning psixologik rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy oilalarda ota-ona tarbiyasi yoshlarning qadriyatlarini, dunyoqarashi va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda birinchi qadam bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, oilaning iqtisodiy va madaniy salohiyati, shuningdek, ota-onaning shaxsiy tajribalari bolalar tarbiyasiga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu davrda oila mustahkamligi va sifatli o'zaro munosabatlarning ijtimoiy-psixologik barqarorlikdagi roli yanada ortmoqda. Oila ichidagi muvozanat va qo'llab-quvvatlash tizimining rivojlanishi yosh avlodning ijtimoiy muvofiqligini oshirishga yordam beradi.

O'qituvchilar zamonaviy ta'lim jarayonida faqat bilim beruvchi emas, balki tarbiyaviy va psixologik qo'llab-quvvatlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ularning yoshlar ongiga ta'siri nafaqat fanlarni o'rgatishda, balki ularning axloqiy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda ham sezilarli. Bugungi kunda o'qituvchilarning metodik va psixologik malakalari rivojlanganligi, ularning shaxsiy namunasi o'quvchilarning o'zini tutishi va jamiyatdagi rolini belgilashga yordam beradi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqot, o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifodalashi ta'lim jarayonining sifatini oshiradi. Shuningdek, o'qituvchilar yoshlarning ichki salohiyatini kashf qilish va rivojlantirishda vosita bo'lib, ularning ijtimoiy faolligini rag'batlantiradi. Bu jarayonlar o'qituvchilarning yoshlar bilan psixologik aloqalarini yanada mustahkamlashni talab qiladi.

Tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlar yoshlarning ijtimoiylashuvi va shaxsiy o'sishida markaziy o'rin egallaydi. Ularning fikr va hissiyotlari bir-biriga ta'sir ko'rsatib, guruh ichidagi o'zaro ta'sir tizimini shakllantiradi. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tarmoqlar va

raqamli muhit tengdoshlarning o'zaro aloqalarini yangi darajaga olib chiqmoqda. Bu, bir tomondan, yoshlar uchun qo'shimcha qo'llab-quvvatlash manbai bo'lsa, ikkinchi tomondan, noto'g'ri ta'sir va bosimga uchrash xavfini oshiradi. Tengdoshlar guruhi ichida qabul qilinish va moslashuv yoshlarning o'zini baholashi va o'zaro aloqalarini mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, tengdoshlarning salbiy ta'siri yoshlarni noto'g'ri yo'nalishlarga yo'naltirishi mumkin, shuning uchun ijtimoiy va pedagogik nazorat muhim ahamiyatga ega.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning birgalikdagi ta'siri yoshlarning psixologik barqarorligini ta'minlashda asosiy omil hisoblanadi. Ularning o'zaro uyg'unligi va qo'llab-quvvatlashi bolalarda o'zini ishonch bilan ifodalash, stress va qiyinchiliklarga chidamlilik kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Aksincha, agar bu omillar orasida ziddiyat yoki muvozanatsizlik mavjud bo'lsa, yoshlarning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, zamonaviy psixologiya va pedagogikada oila, maktab va tengdosh muhitlari o'rtasida muvofiq ish olib borish mexanizmlari ishlab chiqilmoqda. Bu tizimli yondashuv yoshlarning kompleks rivojlanishini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Bu jarayonlarda har bir omilning o'z o'rnini aniqlash va ularni samarali integratsiya qilish zarur.

Bugungi kunda globalizatsiya va axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi ta'lim tizimining o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning roli bu jarayonda o'ziga xos muvozanatni saqlab turishi kerak. Yoshlar zamonaviy axborot manbalaridan keng foydalanayotgani sababli, ularning bilim va tarbiya manbalarini ehtiyotkorlik bilan tanlash juda muhimdir. Oila va maktabning birgalikdagi sa'y-harakatlari yoshlarning axborotdan oqilona foydalanishini ta'minlashi lozim. Tengdoshlar esa yangi axborotlarning sharhlovchisi va talqin qiluvchisi sifatida harakat qiladi, bu esa ularning ta'sirini kuchaytiradi. Shu sababli, har bir uch omil o'zaro hamjihatlikda yoshlarni zamonaviy qiyinchiliklarga tayyorlash vazifasini bajarishi lozim.

Zamonaviy jamiyatda oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati yoshlarning tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Moliyaviy qiyinchiliklar, ish bilan bandlik darajasi, ota-onaning ta'lim darajasi va madaniy qadriyatlari yoshlarning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Oila ichidagi muhitning xavfsizligi va

ishonchliligi bolalarda o'zini qulay va himoyalangan his qilishni ta'minlaydi. Shuningdek, oilaviy muloqotning sifatiga qarab yoshlarning o'zaro munosabatlari va o'zini anglash darajasi shakllanadi. Shu sababli, ijtimoiy siyosatda oila qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy yordam dasturlari yoshlarni sog'lom rivojlantirish uchun zarur vositalardan biridir. Bunday dasturlar yosh oilalarga nafaqat moddiy, balki psixologik yordam ko'rsatishni ham nazarda tutadi.

O'qituvchilarning malakasi va pedagogik yondashuvi ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichidir. Bugungi kunda o'qituvchilar nafaqat an'anaviy bilim beruvchi, balki yoshlarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida ham o'ta mas'ul shaxsdir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va qo'llash orqali ular o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodkorlikka va o'zaro hamkorlikka undaydi. O'qituvchilarning empatiya va psixologik qo'llab-quvvatlashi yoshlarning o'z-o'zini rivojlantirishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy munosabatlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va yoshlarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi.

Tengdoshlarning ijtimoiy moslashuvi va ijtimoiy o'zaro ta'siri yoshlarning psixologik rivojlanishida o'ziga xos o'ringa ega. Bugungi kunda yoshlar o'zaro aloqalarini ko'proq raqamli platformalar orqali amalga oshiradi, bu esa ularning kommunikatsiya uslublarini va ijtimoiy ko'nikmalarini yangi bosqichga olib chiqadi. Tengdosh guruhlari yoshlar uchun qo'llab-quvvatlash, o'zini anglash va ijtimoiy identifikatsiya manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, ular yoshlarning qiyinchiliklarga qarshi turish qobiliyatini mustahkamlashga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali tengdoshlar o'rtasidagi ijobiy hamkorlik va musobaqalashuv yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning birgalikdagi ta'siri yoshlarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishida muvozanatni ta'minlaydi. Har bir omil yoshning turli jihatlarini qamrab olib, uning shaxs sifatida shakllanishiga hissa qo'shadi. Oila – asosiy qadriyatlar va xavfsizlik manbai, o'qituvchi – bilim va tarbiya ko'prigi, tengdoshlar esa ijtimoiy muvofiqlik va identifikatsiya markazi hisoblanadi. Shu uch omilning uyg'unligi va to'g'ri boshqarilishi yoshlarning hayotiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi. Bugungi kun sharoitida bu muvozanatni saqlash yanada

murakkablashganligi sababli, ilmiy va amaliy tadqiqotlar doimiy rivojlanishni talab qiladi.

Jamiyatning har qanday rivojlanishi va barqarorligi yosh avlodning ma'naviy va ijtimoiy jihatdan to'g'ri tarbiyalanishiga bog'liq. Yoshlarning shaxs sifatida shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, bu jarayonda turli ijtimoiy institutlarning ta'siri katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, oila, o'qituvchi va tengdoshlar yoshlarning hayotdagi birinchi va eng muhim ta'sir manbalari hisoblanadi. Ularning ta'siri nafaqat yoshlarning bilim olishida, balki ijtimoiy va psixologik rivojlanishida ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli, ushbu uch omilning birgalikdagi ta'sirini o'rganish zamonaviy psixologiya va pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Oila – insonning birinchi makoni, uning asosiy tarbiyaviy muhitidir. Ushbu muhitda yosh avlodning birinchi ijtimoiy tajribalari, qadriyatlari va me'yorlari shakllanadi. Oilaning ijtimoiy, ma'naviy va madaniy roli yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega. Shu bilan birga, oiladagi munosabatlar sifati bolalarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Bugungi kunda o'zgarayotgan jamiyat sharoitida oilaning ushbu roli yangi mazmun va shakllarni olmoqda. Shuning uchun, oila tizimi yoshlarni yanada samarali tarbiyalash uchun doimiy o'zgarish va moslashuv jarayonidan o'tmoqda.

Ta'lim tizimida o'qituvchining roli faqat bilim beruvchi sifatida emas, balki tarbiyachi, ruhiy qo'llab-quvvatlovchi va motivator sifatida ham muhimdir. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchilar yoshlarning qobiliyatlarini ochib berish va ularni jamiyatga tayyorlashda muhim omilga aylanmoqda. O'qituvchilarning pedagogik mahorati, insoniy sifati va psixologik yondashuvi yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar jamiyatdagi o'zgarishlarga mos ravishda yangi metod va usullarni qo'llash orqali ta'lim sifatini yanada oshirishga intiladilar. Bu esa yoshlarning ijtimoiy faolligi va rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tengdoshlar yoshlarning ijtimoiy hayotidagi o'zaro munosabatlarning eng dinamik va ta'sirchan qismi hisoblanadi. Ularning o'zaro aloqalari, fikr va qadriyatlarni almashishlari yoshlarning shaxs sifatida shakllanishida asosiy vazifani bajaradi. Tengdoshlar bilan o'zaro munosabat yoshlarning o'zini anglash va o'z-o'zini baholash jarayonlarini rag'batlantiradi. Bugungi kunda ijtimoiy

tarmoqlar va raqamli platformalar tengdoshlar orasidagi muloqotning yangi shakllarini keltirib chiqardi, bu esa ularning ijtimoiy ta'sir doirasini kengaytirdi. Shu bois, tengdoshlarning ta'siri jamiyatda yoshlar o'rtasida ijtimoiy integratsiya va ijtimoiy moslashuvda muhim vosita hisoblanadi.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning ta'siri bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, yoshlarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida birgalikdagi ta'sir ko'rsatadi. Bu uch omilning muvofiq faoliyati yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish, hissiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy muvofiqlikni oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, ularning uyg'unligi yoshlarning tarbiyaviy muhitini yanada boyitadi va turli ijtimoiy xavflarga qarshi himoya qatlamini yaratadi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ushbu muvofiqlikni ta'minlashning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan.

Bugungi kunda ijtimoiy-psixologik muhitning o'zgarishi ta'lim va tarbiyada yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Globalizatsiya, texnologik rivojlanish va madaniy o'zgarishlar yoshlarning dunyoqarashi, qiziqishlari va ijtimoiy faoliyatini tubdan o'zgartirmoqda. Shu sababli, oila, o'qituvchi va tengdoshlarning ta'siri ham yangi kontekstda qayta ko'rib chiqilishi zarur. Bu esa zamonaviy pedagogika va psixologiya uchun yangi ilmiy izlanishlar, metodlar va strategiyalarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Bunday yondashuv yoshlarni kelajakdagi murakkab ijtimoiy muhitga tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Oila tarbiyasida ota-onaning o'zaro munosabatlari va ularning yoshlar bilan aloqalari o'ziga xos o'rin tutadi. Ota-onaning mehr-oqibati, ta'limga munosabati va emotsional qo'llab-quvvatlashi yoshlarning psixologik barqarorligi va ijtimoiy o'ziga xosligini shakllantiradi. Shu bilan birga, oiladagi ijtimoiy rollar va vazifalar aniqligi yoshlarning o'zini anglashiga va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Bugungi sharoitda oilaning pedagogik funksiyasi kengayib, o'qituvchilar va ijtimoiy muhit bilan yaqin hamkorlikni talab qilmoqda. Bu esa oilaning tarbiyaviy samaradorligini yanada oshiradi.

O'qituvchilarning ta'limdagi roli nafaqat bilim berish, balki yoshlarni jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlashda namoyon bo'ladi. Ularning pedagogik yondashuvi yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish, muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirish hamda

ma'naviy-axloqiy tamoyillarni mustahkamlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilar yoshlarning psixologik holatini hisobga olib, ularni individual tarzda qo'llab-quvvatlashga intilishlari muhimdir. Bu esa yoshlarning ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirishga va ularning ijtimoiy faolligini rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Tengdoshlarning yoshlarning shaxs sifatida o'sishida ijtimoiy identifikatsiya, qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy normalarni o'rganishdagi roli katta. Ularning o'zaro munosabatlari yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy qoidalar va qadriyatlarni qabul qilishiga yordam beradi. Bugungi raqamli davrda tengdoshlarning ta'siri an'anaviy muhitdan tashqari onlayn platformalarda ham kuchaymoqda. Bu esa yangi imkoniyatlar bilan birga xavflarni ham keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, tengdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni boshqarish va ijobiy muhit yaratish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, yoshlarning psixologik barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy rivojlanishi ko'p jihatdan oila, o'qituvchi va tengdoshlarning sifatli hamkorligiga bog'liqdir. Zamonaviy sharoitda bu uch omilning har biri o'zgaruvchan ijtimoiy muhitga moslashishi va yoshlarning rivojlanishiga yanada samarali ta'sir ko'rsatishi uchun yangi pedagogik va psixologik yondashuvlarni talab qiladi. Shu bois, bu sohada chuqur ilmiy izlanishlar olib borilishi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi muhim ahamiyatga ega.

Oila shaxsning ijtimoiy va hissiy rivojlanishining birinchi maydonidir. Bola o'zining birinchi hayotiy tajribalarini aynan oila muhitida oladi, bu esa uning kelajakdagi ijtimoiy munosabatlarining poydevorini yaratadi. Oiladagi mehr-muhabbat va ishonch tuyg'ulari bolani o'ziga bo'lgan ishonchga, mustaqil qarorlar qabul qilishga va stressga chidamlilikka o'rgatadi. Shuningdek, ota-onaning tarbiyaviy uslubi va oiladagi umumiy muhit bolaning ijtimoiy-psixologik holatiga bevosita ta'sir qiladi. Yaxshi tashkil etilgan oila muhitida o'sayotgan yoshlar ijtimoiy qoidalarga rioya qilishni o'rganadi, ularning xulq-atvori ijtimoiy me'yorlarga moslashadi. Shu bois, oila ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishning asosiy ustuni hisoblanadi.

O'qituvchilar ta'lim jarayonida faqatgina bilim berish bilan cheklanmay, yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Ularning pedagogik yondashuvi, empatiya qobiliyati va

shaxsiy namunalari yoshlarning motivatsiyasini oshiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi o'z talabalari bilan ijtimoiy va emotsional darajada yaqin bo'lishga intiladi, bu esa o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Shuningdek, o'qituvchi yoshlarga murakkab vaziyatlarni hal qilishda yordam berib, ularni jamiyatda faol bo'lishga rag'batlantiradi. Bunday yondashuv yoshlarni nafaqat bilimga, balki hayotga tayyorlaydi.

Tengdoshlar yoshlarning ijtimoiy o'sishida kuchli ijtimoiy ta'sir ko'rsatadi. Ularning fikrlari, qadriyatlari va harakatlari yoshlar orasida qabul qilinadi va qiyosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Tengdoshlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish yoshlarning shaxsiy qobiliyatlarini, jumladan muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bugungi raqamli va global aloqalar davrida, tengdoshlar ta'siri an'anaviy jismoniy makondan tashqari onlayn makonga ham ko'chmoqda. Bu holat yoshlarning o'zaro aloqalari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish shakllarini o'zgartirmoqda. Shu sababli, tengdoshlarning ijobiy ta'sirini qo'llab-quvvatlash va salbiy omillarni kamaytirish muhim vazifaga aylanmoqda.

Oila va maktab o'rtasidagi uzviy aloqalar yoshlarning ijtimoiy rivojlanishida o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasidagi samarali hamkorlik bolalarning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Maktabdagi tarbiyaviy ishlar oiladagi tarbiyaviy muhit bilan uyg'unlashganda yoshlarning xulq-atvori va intellektual rivojlanishida sezilarli natijalar yuzaga keladi. Shuningdek, ota-onalarning maktab hayotida faol ishtiroki bolalarning ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa yoshlarning o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishishdagi qat'iyatini kuchaytiradi.

Yoshlarning shaxs sifatida shakllanishida ijtimoiy muhitning xilma-xilligi ham katta rol o'ynaydi. Turli madaniyatlar, ijtimoiy guruhlar va ularning qadriyatlari yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni boshqalar bilan muloqot qilishga tayyorlaydi. Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning har biri bu jarayonda alohida vazifa bajaradi. Ular yoshlarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishda birgalikda ishlashlari muhim. Shu bilan birga, ijtimoiy muhitda yuzaga keladigan ziddiyatlar va qarama-qarshiliklarni hal etishda ham bu uch omilning roli katta bo'ladi.

O'qituvchilarning yoshlar bilan ishlashda individual yondashuvni qo'llashi muhimdir. Har bir bola o'ziga xos shaxsiyatga ega bo'lib,

ularning ehtiyojlari va imkoniyatlari turlicha. O'qituvchi o'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, ularga mos ta'lim usullarini tanlashi kerak. Bu esa yoshlarning o'z-o'zini anglashini rivojlantiradi va ularning ijtimoiy faolligini oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar yoshlarni jamiyatdagi o'z o'rinlarini topishga yordam beruvchi qo'llanma vazifasini ham bajaradi.

Tengdoshlar orasidagi muloqotda yuzaga keladigan ijtimoiy bosim yoshlarning xulqiga va qarorlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Ba'zan bu bosim ijobiy motivatsiya manbai bo'lsa, ba'zida esa salbiy ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli, yoshlarni tengdoshlar bilan sog'lom munosabatlarni rivojlantirishga o'rgatish, salbiy ta'sirlardan himoyalash va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlash zarur. Raqamli texnologiyalar yordamida yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish bu borada yangi imkoniyatlarni taqdim etadi.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning yoshlarning rivojlanishiga ta'siri kompleks va o'zaro bog'liqdir. Har bir omil o'ziga xos ijtimoiy va psixologik rolni bajaradi, lekin ularning samarali hamkorligi yoshlarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Bu uch omil birgalikda yoshlarni murakkab ijtimoiy muhitda o'z-o'zini namoyon qilishga, ijtimoiy ko'nikmalarini oshirishga va kelajakda jamiyatning faol a'zosi bo'lishga tayyorlaydi. Shu sababli, ularni birgalikda o'rganish va qo'llab-quvvatlash zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimining ustuvor vazifasidir.

Bugungi kunda ijtimoiy-psixologik muhitning o'zgarishi yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga yangicha yondashuvlarni talab qiladi. Global pandemiya, iqtisodiy qiyinchiliklar va texnologik o'zgarishlar oilaning, maktabning va tengdoshlarning ta'sirini yangicha shakllantirdi. Ushbu holat yoshlarning emotsional va ijtimoiy barqarorligini ta'minlash uchun yangi pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishni zarur qilmoqda. Shuningdek, oilalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish yoshlarning muammolarini samarali hal qilishga yordam beradi.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning ta'sirini yanada chuqurroq o'rganish yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish va jamiyatga to'liq moslashgan shaxslar sifatida shakllanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu ta'sirlarni tushunish va boshqarish zamonaviy psixologiya va pedagogikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Shuning uchun, ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlar bu sohada davom ettirilishi, yoshlarni

qo'llab-quvvatlovchi samarali metodlar ishlab chiqilishi lozim. Bu esa butun jamiyat uchun ijobiy natijalar beradi.

1. Oila muhitining bolalar rivojlanishiga ta'siri

Oila, shaxsning birinchi ijtimoiy muhitidir va uning psixologik rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ota-onaning tarbiyaviy uslublari, bolaga bo'lgan munosabatlari va oiladagi umumiy muhit uning o'ziga bo'lgan ishonchini, ijtimoiy ko'nikmalarini va emotsional barqarorligini shakllantiradi. Noto'liq oilalarda voyaga yetgan o'smirlarda o'ziga bo'lgan ishonchsizlik, ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari va g'azab kabi psixologik muammolar ko'proq uchraydi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun psixologik yordam va oilaviy maslahatlashuvlar zarurdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy muhitning ijobiy o'zgarishi bolalar rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

2. O'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi roli

O'qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiy namuna ko'rsatuvchi va tarbiyachi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Ularning pedagogik yondashuvi, empatiya qobiliyati va shaxsiy namunalari yoshlarning motivatsiyasini oshiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi o'z talabalari bilan ijtimoiy va emotsional darajada yaqin bo'lishga intiladi, bu esa o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Shuningdek, o'qituvchi yoshlarga murakkab vaziyatlarni hal qilishda yordam berib, ularni jamiyatda faol bo'lishga rag'batlantiradi. Bunday yondashuv yoshlarni nafaqat bilimga, balki hayotga tayyorlaydi.

3. Tengdoshlarning ijtimoiy rivojlanishdagi roli

Tengdoshlar yoshlarning ijtimoiy o'sishida kuchli ijtimoiy ta'sir ko'rsatadi. Ularning fikrlari, qadriyatlari va harakatlari yoshlar orasida qabul qilinadi va qiyosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Tengdoshlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish yoshlarning shaxsiy qobiliyatlarini, jumladan muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bugungi raqamli va global aloqalar davrida, tengdoshlar ta'siri an'anaviy jismoniy makondan tashqari onlayn makonga ham ko'chmoqda. Bu holat yoshlarning o'zaro aloqalari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish shakllarini o'zgartirmoqda. Shu sababli, tengdoshlarning ijobiy ta'sirini qo'llab-quvvatlash va salbiy omillarni kamaytirish muhim vazifaga aylanmoqda.

4. Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati

O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi samarali hamkorlik bolalarning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Maktabdagi tarbiyaviy ishlar oiladagi tarbiyaviy muhit bilan uyg'unlashganda yoshlarning xulq-atvori va intellektual rivojlanishida sezilarli natijalar yuzaga keladi. Shuningdek, ota-onalarning maktab hayotida faol ishtiroki bolalarning ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu esa yoshlarning o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishishdagi qat'iyatini kuchaytiradi. O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi muntazam muloqot bolalarning muammolarini erta aniqlash va ularni hal etishda samarali vosita bo'ladi.

5. Ijtimoiy muhitning shaxsiyatga ta'siri

Shaxsiyatning shakllanishi va rivojlanishida ijtimoiy muhitning ahamiyati katta. Oila, maktab, tengdoshlar va kengroq ijtimoiy muhit shaxsiyatning asosiy shakllantiruvchi omillaridir. Oila muhitida bolalar birinchi marta ijtimoiy qoidalarga rioya qilishni, muloqot qilishni va emotsional reaksiyalarni boshqarishni o'rganadilar. Maktabda esa ular bilim olish bilan birga, jamiyatda o'z o'rinlarini topishga harakat qiladilar. Tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlar esa shaxsiyatning ijtimoiy jihatlarini rivojlantiradi. Shu sababli, ijtimoiy muhitning ijobiy ta'siri shaxsiyatning sog'lom rivojlanishiga xizmat qiladi.

6. Oila muhitining bolalar tashabbuskorligiga ta'siri

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tashabbuskorligini shakllantirishda oilaviy muhitning o'rni katta. Oila muhitida bolalar o'z fikrlarini erkin ifodalashni, qarorlar qabul qilishni va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'rganadilar. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila muhitining ijobiy bo'lishi bolalarning tashabbuskorlik darajasini oshiradi. Aksincha, oiladagi salbiy muhit bolalarning o'zini ifodalashiga to'sqinlik qiladi va ularning tashabbuskorlik darajasini pasaytiradi. Shu sababli, oila muhitining ijobiy bo'lishi bolalar rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

7. O'qituvchilarning shaxsiy namunasining ahamiyati

O'qituvchilarning shaxsiy namunasi yoshlarning shaxsiy fazilatlari va xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyati, ijtimoiy mohirligi va ijobiy munosabati o'quvchilarni rag'batlantiradi va ularning o'z-o'zini baholashini yaxshilaydi. Ularning o'qituvchilari oldida namuna bo'lib xizmat qilishi yoshlarning maqsadga intilishi va jamiyatdagi o'z o'rnini anglashida muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, o'qituvchilarning adolatli va samimiy munosabati bolalarda o'zaro hurmat va ishonchni mustahkamlaydi. Bu esa ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchilarning shaxsiy namunasi yoshlarning axloqiy-etik qoidalarini o'zlashtirishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

8. Tengdoshlar guruhining ijtimoiy qo'llab-quvvatlash roli

Tengdoshlar guruhi yoshlarning ijtimoiy va emotsional o'sishida muhim resurs hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tengdoshlarning qo'llab-quvvatlashi yoshlarning stressga chidamliligini oshiradi, o'z-o'zini anglashini yaxshilaydi va ijtimoiy qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi. Ijobiy tengdosh muhitida o'sgan yoshlar o'zini erkin his qiladi va o'z fikrlarini ochiq ifodalash imkoniga ega bo'ladi. Ammo, tengdoshlar orasida yuzaga keladigan salbiy ta'sirlar ham bo'lishi mumkin, masalan, bosim yoki kamsitish kabi holatlar yoshlar psixikasiga zarar yetkazadi. Shu sababli, tengdoshlar orasidagi ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish pedagogik va psixologik vazifa hisoblanadi.

9. Oila va o'qituvchilar o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlik

Oila va maktab o'rtasidagi samarali ijtimoiy hamkorlik yoshlarning umumiy ijtimoiy va akademik rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Psixologik tadqiqotlar ko'rsatganidek, ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida ochiq muloqot va ishonch muhitining mavjudligi bolalarning maktabga bo'lgan munosabatini ijobiy o'zgartiradi. Ushbu hamkorlik natijasida o'qituvchilarning muammolari erta aniqlanadi va ularni hal qilish uchun birgalikda strategiyalar ishlab chiqiladi. Ota-onalar va o'qituvchilar birgalikda yoshlarning shaxsiy qiyinchiliklari va ijtimoiy muammolarini hal qilishda faol ishtirok etishadi. Bu esa yoshlarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi va ularning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshiradi.

10. Zamonaviy ijtimoiy-psixologik muhit va uning yoshlar rivojiga ta'siri

Bugungi kunda ijtimoiy muhitning murakkabligi va global o'zgarishlar yoshlarning rivojlanishiga yangi chaqiriqlar keltirmoqda. Pandemiya, texnologiyalar taraqqiyoti va ijtimoiy tarmoqlarning kengayishi yoshlarning ijtimoiy hayotini sezilarli darajada o'zgartirdi. Bu o'z navbatida oilaning, o'qituvchilarning va tengdoshlarning ta'sir doirasini kengaytirdi va murakkablashtirdi. Yoshlarning emotsional barqarorligini saqlash va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun

yangi pedagogik yondashuvlar, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimlari ishlab chiqilmoqda. Oila va maktab muhitining ijobiy o'zgarishi yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim shartdir.

Mary Ainsworth, ilg'or bog'lanish nazariyasining asoschilaridan biri sifatida tanilgan. Uning "Strange Situation" metodikasi orqali u bolalar va ularning parvarishchilari o'rtasidagi bog'lanish uslublarini aniqlashga muvaffaq bo'ldi. Ainsworthning tadqiqotlari, bolalarning bog'lanish uslublarining ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ta'sirini ko'rsatdi. Uning ishlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan munosabatlarining ahamiyatini tushunishga yordam berdi.

Jan Piajet, bolalarning kognitiv rivojlanishining bosqichlarini o'rganish orqali, ularning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirini tushunishga yordam berdi. Piagetning tadqiqotlari, bolalarning o'zaro munosabatlari va ijtimoiy muhitning ularning fikrlash tarziga ta'sirini ko'rsatdi. Uning ishlari, o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Lev Vygotsky, sotsiokultural nazariyasini ishlab chiqish orqali, bolalarning rivojlanishida ijtimoiy va madaniy omillarning ahamiyatini ta'kidladi. Uning nazariyasi, o'qituvchilarning bolalar bilan o'zaro ta'sirini va bu ta'sirning bolalarning rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam berdi. Vygotskyning ishlari, o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini rivojlantirishda asosiy manba bo'ldi.

Diana Hughes, irqiy ijtimoiylashuv va ota-onalar bilan muloqotning bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganish orqali, ijtimoiy va madaniy omillarning bolalar rivojlanishidagi rolini aniqladi. Uning tadqiqotlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarining ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ta'sirini ko'rsatdi. Hughesning ishlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Eleanor Makkobiy, jinsiy rollar va ota-onalar ta'sirining bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganish orqali, ijtimoiy va madaniy omillarning bolalar rivojlanishidagi rolini aniqladi. Uning tadqiqotlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarining ularning jinsiy rollarini shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatdi. Maccobyning ishlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarini yaxshilashda asosiy manba bo'ldi.

Marinus van IJzendor, ilg'or bog'lanish nazariyasini rivojlantirish orqali, ota-onalar ta'sirining bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga yordam berdi. Uning tadqiqotlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan o'zaro ta'sirining ularning rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatdi. Van IJzendoornning ishlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan o'zaro ta'sirini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Jeyms A. Graham, tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlar va ularning bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganish orqali, ijtimoiy omillarning bolalar rivojlanishidagi rolini aniqladi. Uning tadqiqotlari, tengdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning bolalar rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatdi. Grahamning ishlari, tengdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashda asosiy manba bo'ldi.

Shauna Kooper, irqiy ijtimoiylashuv va ta'lim natijalarining bolalar rivojlanishiga ta'sirini o'rganish orqali, ijtimoiy va madaniy omillarning bolalar rivojlanishidagi rolini aniqladi. Uning tadqiqotlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarining ularning ta'lim natijalariga qanday ta'sir qilishini ko'rsatdi. Cooperning ishlari, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalar bilan muloqot qilish usullarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Stepani Richning tadqiqotlari ota-onalar, tengdoshlar va zamonaviy onlayn muhitning yoshlarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. U ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar yoshlarning o'zaro munosabatlariga yangi shakllar kiritishini ta'kidlaydi. Reichning ishlariga ko'ra, ota-onalarning onlayn muhitni kuzatish va tengdoshlarning ijobiy qo'llab-quvvatlashi yoshlarning o'z-o'zini ifoda qilishida, stressni boshqarishda va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlarda shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilarning bolalarga raqamli dunyo xavflaridan himoya qilishdagi o'rni ham yoritilgan. Bu ishlar yoshlar tarbiyasida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni shakllantirish uchun asos yaratdi.

Nensiy Hillning ilmiy ishlari ota-onalarning ta'lim jarayonidagi roli va ijtimoiy-psixologik omillarning yoshlarning o'quv muvaffaqiyatlariga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Hill ota-onalar ta'limga bo'lgan munosabatlari, ularning pedagogik faoliyatdagi ishtiroki va farzandlariga bo'lgan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashining ta'lim

natijalariga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Uning tadqiqotlari oila muhitining yoshlarning motivatsiyasi, o'z-o'zini anglash darajasi va akademik yutuqlariga ta'sirini yoritadi. Bu ishlar oila, maktab va jamiyat o'rtasida samarali hamkorlik tizimini yaratishning muhimligini ko'rsatadi. Hillning yondashuvi pedagogik va psixologik amaliyotlarda keng qo'llaniladi.

Oila ijtimoiy rivojlanish jarayonida eng birinchi va muhim ta'sir omili sifatida faol rol o'ynaydi. Farzandning psixologik va emotsional rivojlanishi ota-ona bilan mustahkam bog'liqligiga tayanadi. Ota-onalarning mehribonligi, tartibli tarbiyasi va ruhiy qo'llab-quvvatlashi yoshlarning ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Oila ichidagi kommunikatsiya uslublari bolalarning o'z-o'zini anglash va boshqalar bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalariga ta'sir qiladi. Tadqiqotlarda ota-onalarning farzandlari bilan doimiy va samarali muloqoti yoshlarning stressga chidamliligini oshirishi aniqlangan. Shuningdek, oiladagi ijobiy muhit va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bolaning ijtimoiylashtirish jarayonini tezlashtiradi. Oila tarbiyasi jamiyatga moslashish va axloqiy qadriyatlarni qabul qilishda asosiy omil sifatida ajralmasdir. Ota-onalar tomonidan qo'yiladigan me'yor va chegaralar yoshlarning o'zini tutish qoidalarini shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati ham bolaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchilar ta'siri yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ta'lim muassasalarida o'qituvchining qo'llab-quvvatlashi yoshlarning o'ziga ishonchini oshiradi va ularni ijodiy faoliyatga undaydi. O'qituvchilar tomonidan yaratiladigan ijobiy o'quv muhitining bolalar ijtimoiy ko'nikmalariga va o'zaro hurmatga o'rgatishda beqiyos roli bor. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi bilan samimiy aloqada bo'lgan o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etadi va ijtimoiy muammolarga faolroq aralashadi. O'qituvchilarning ta'limda motivatsiya va individual yondashuv qo'llashi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishni tezlashtiradi. Shuningdek, o'qituvchilar o'quvchilar orasida ijtimoiy barqarorlik va adolat prinsiplarini targ'ib qiladi. Ular yoshlarni jamoaviy ish va muammolarni hal qilishda faollikka rag'batlantiradi. Bu esa kelajakda samarali ijtimoiy aloqalarni o'rnatishga tayyorlaydi. O'qituvchining roli faqat bilim berish bilan cheklanmay, shaxsiy rivojlanish yo'lida ham muhim bo'ladi. Shu bois,

pedagogik malaka va professional yondashuv har doim ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi.

Tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlar yoshlarning ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantirishda ajralmas hisoblanadi. Tengdosh guruhlari yoshlarning shaxsiy xulq-atvori, ijtimoiy norma va qadriyatlarini o'zlashtirishda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, tengdoshlarning qabul qilinishi bolalar va o'smirlarning o'z-o'zini baholashiga sezilarli ta'sir qiladi. Ijtimoiy izolyatsiya yoki rad etilish holatlari esa ularning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tengdoshlarning qo'llab-quvvatlashi, ayniqsa, muhim ijtimoiy muammolar yuzaga kelganda, stressni kamaytirishga yordam beradi. Ular orasida shakllangan do'stliklar yoshlarning ijtimoiylashtirish jarayonini muvaffaqiyatli o'tkazishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tengdoshlarning salbiy ta'siri ham mumkin, masalan, yomon odatlar yoki noto'g'ri ijtimoiy normalarni qabul qilish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tengdoshlarning ijobiy qo'llab-quvvatlashi bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim mexanizm hisoblanadi. O'qituvchilar va ota-onalar bilan birgalikda, tengdoshlar ham yoshlarning shaxsiy o'sishida muhim omil sifatida qaraladi.

Oilaviy muhitdagi ijtimoiy-psixologik omillar yoshlarning shaxsiy xususiyatlari va rivojlanishiga chuqur ta'sir qiladi. Tadqiqotlar oiladagi konfliktlarning bolaning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Ota-onalar orasidagi nizolar yoki oilaviy stress yoshlarning bezovtalik va depressiyaga moyilligini oshiradi. Shu bilan birga, oilaning qo'llab-quvvatlashi va mehribonligi ijobiy emotsional rivojlanishni rag'batlantiradi. Oila a'zolari orasidagi ochiq va samimiy muloqot yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda muhimdir. Oilaviy qadriyatlar va madaniy an'analar ham bolalarning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oilaviy ijtimoiy muhit bolaning kelajakdagi ijtimoiy muvaffaqiyatini aniqlovchi omillardandir. Shu sababli, ota-onalarning pedagogik bilimlari va oilaviy munosabatlar sifatini oshirish uchun qo'shimcha yordamlar zarur. Oila psixologiyasi sohasidagi amaliy tadqiqotlar bu yo'nalishda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda.

O'qituvchilarning ijtimoiy ta'siri, ayniqsa yoshlarning ijtimoiylashuvi va shaxsiy rivojlanishida o'ziga xos rol o'ynaydi.

Tadqiqotlar o'qituvchilar tomonidan ijobiy model ko'rsatish, ta'lim jarayonida do'stona muhit yaratish va farzandlarni qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini ko'rsatadi. O'qituvchilarning yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashda qat'iyiligi va mehribonligi muvozanati ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Pedagoglarning shaxsiy yondashuvi va motivatsiyasi o'quvchilar orasida hamkorlikni rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchilarning doimiy professional rivojlanishi yoshlar bilan samarali aloqa o'rnatish imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqotlarda o'qituvchilarning kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalari yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashishini sezilarli darajada yaxshilashi aniqlangan. Shu bilan birga, pedagoglar yoshlarning ijtimoiy muammolarini o'z vaqtida aniqlab, ularga yordam berish mexanizmlarini ishlab chiqishlari zarur. Bu jarayon ta'lim sifatini oshirish va ijtimoiy muvozanatni ta'minlashda muhimdir.

Tengdoshlarning ta'siri yoshlarning o'zligini anglash va ijtimoiy identifikatsiyasida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning o'zlarini ijtimoiy guruhga tegishli deb his qilishlari ularning o'z-o'zini baholashini va ijtimoiy xulq-atvorini mustahkamlaydi. Tengdoshlar orasidagi ijtimoiy ta'sir, o'z navbatida, ijtimoiy normativlarni o'zlashtirish va yangi ijtimoiy ko'nikmalarni egallash jarayonlarini tezlashtiradi. Ijtimoiy inklyuziya, ya'ni tengdoshlar orasida qabul qilinishi, yoshlarning ruhiy salomatligini yaxshilash va stressni kamaytirishda samarali mexanizm hisoblanadi. Shu bilan birga, ijtimoiy izolyatsiya yoki inklyuziya yo'qligi yoshlarning ruhiy muammolariga sabab bo'lishi mumkin. Tadqiqot natijalari, ijtimoiy guruhlarda o'z o'rnini topgan yoshlarning ijtimoiy faoliyatga faolroq jalb etilishini ko'rsatadi. Tengdoshlar bilan ijobiy munosabatlar yoshlarning jamiyatga moslashish darajasini oshiradi. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy muvaffaqiyatlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Oila va maktab hamkorligi yoshlarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar oilaviy qo'llab-quvvatlash va o'qituvchilar bilan samarali aloqa yoshlarning o'z-o'zini anglash va motivatsiyasini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatadi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasidagi muloqot yoshlarning muammolarini aniqlash va ularni bartaraf etishda muhim vositadir. Shu bilan birga, oila va maktab muhitining uyg'unligi bolalarning ijtimoiy

ko'nikmalarini yanada samarali shakllantiradi. Tadqiqotlarda, oilaviy va pedagogik muhitning uyg'unligi yoshlarning stressga chidamliligini oshirish va ijtimoiy muammolarga qarshi kurashish imkoniyatlarini kengaytirishi ko'rsatilgan. Bu esa yoshlarning shaxsiy o'sishiga va jamiyatda faol ishtirokiga ijobiy ta'sir qiladi. Oila-maktab hamkorligi modellari zamonaviy ta'lim tizimlarida dolzarb yo'nalish sifatida e'tirof etilmoqda.

Ijtimoiy muhitning yoshlarning xulq-atvori va psixologiyasiga ta'siri murakkab va ko'p qirrali. Tadqiqotlar yoshlarning o'zaro munosabatlari, oila va ta'lim muhitidagi ijtimoiy o'zgarishlar hamda yangi texnologiyalar ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Zamonaviy ijtimoiy muhit yoshlarning xulq-atvori va hissiy holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar yoshlarning o'z-o'zini ifoda qilishida va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy muhitda yuzaga keladigan salbiy ta'sirlar, masalan, kiberhujumlar yoki yolg'izlik hissi, yoshlarning psixologik holatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Tadqiqot natijalari, yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun oilalar, o'qituvchilar va tengdoshlar o'rtasida kompleks hamkorlik zarurligini ko'rsatadi. Bu esa zamonaviy jamiyatda yoshlarni ijtimoiy stresslardan himoya qilish va ularning psixologik barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Oila inson hayotidagi birinchi ijtimoiy muhit bo'lib, shaxsning xulq-atvori va psixologik rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Farzandlar oilada oladigan mehr-muhabbat, tarbiya va e'tibor ular kelajakdagi ijtimoiy ko'nikmalari va ruhiy holatining asosini tashkil etadi. Ota-ona va bola orasidagi muloqot sifati yoshlarning o'z-o'zini anglash darajasiga, stressga chidamliligiga va boshqalar bilan munosabatlarining barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sog'lom oilaviy munosabatlar yoshlarning ijtimoiylashish jarayonini muvaffaqiyatli o'tkazishiga yordam beradi. Aksincha, oilaviy nizolar va emotsional beqarorlik yoshlarning ijtimoiy faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, oilaning ijtimoiy-psixologik holatini mustahkamlash yoshlar taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Oilaviy qadriyatlar, an'analar va ota-onalarning ijobiy tarbiyaviy yondashuvlari bolalarning axloqiy va ijtimoiy barqarorligini shakllantiradi. Bu esa ularning ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga asos bo'ladi. Oila bolalarning

birinchi maktabi sifatida, jamiyatga moslashish uchun zarur bo'lgan asosiy ijtimoiy qobiliyatlarni o'rgatadi.

O'qituvchilar yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida faqat bilim manbai emas, balki ta'lim muhitining ruhiy va axloqiy qo'llab-quvvatlovchilari sifatida ham katta ahamiyatga ega. Pedagoglarning yondashuvi, motivatsiyasi va o'quvchilar bilan do'stona munosabati ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy pedagogik muhitda o'qiyotgan yoshlar o'z fikrlarini erkin ifodalashga, jamoaviy faoliyatga va muammolarni hal qilishga yanada tayyor bo'lishadi. O'qituvchilarning ijtimoiy-psixologik yondashuvi o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ularni hamjihatlik va hamkorlik ruhida tarbiyalaydi. Pedagoglarning professional malakasi va doimiy o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari yoshlarning ijtimoiy va shaxsiy salohiyatini to'liq ochishga ko'maklashishi zarur. Ularning faol ishtiroki yoshlarning jamiyatga moslashuvi va kelajakdagi ijtimoiy muvaffaqiyatining asosiy omili hisoblanadi. Pedagogik yondashuvda individualizatsiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhim o'rin tutadi.

Tengdoshlarning yoshlarning ijtimoiy rivojlanishidagi o'rni beqiyosdir. Ularning ijtimoiy qabul qilinishi va munosabatlari bolalar va o'smirlarning o'z-o'zini baholashiga, hissiy holatiga va xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari tengdoshlarning ijobiy qo'llab-quvvatlashi yoshlarning stressga chidamliligini oshirishi, ularni ijtimoiy muammolardan himoya qilishi va yangi ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, noto'g'ri tengdosh ta'siri, masalan, salbiy odatlar yoki noto'g'ri norma qabul qilinishi yoshlarning xulq-atvoriga zarar yetkazishi mumkin. Tengdoshlarning do'stona munosabati yoshlarning ijtimoiylashuvini rag'batlantiradi va ularning jamoaviy ishlar bilan shug'ullanish qobiliyatini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar o'rtasidagi sog'lom ijtimoiy aloqalar ularning kelajakdagi ijtimoiy barqarorligini ta'minlaydi. Tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlar jamiyatda yoshlarning o'z o'rnini topishi va ijtimoiy faollik darajasining oshishida muhim omildir. Shu bois, tengdoshlar o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish kerak.

Oilaviy ta'sir va ta'lim muhitining yoshlarning psixologik salomatligiga bo'lgan ta'siri o'zaro bog'liq va murakkabdir. Tadqiqotlar oiladagi muammolar, jumladan ota-onalar o'rtasidagi konfliktlar va oilaviy stress yoshlarning bezovtalik va depressiyaga moyilligini oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ijobiy oilaviy muhit va mehr-muhabbat yoshlarning emotsional barqarorligini kuchaytiradi. Oila va ta'lim muhitining uyg'unligi yoshlarning ijtimoiy-psixologik barqarorligini ta'minlashda muhimdir. Tadqiqotlar yoshlarning oilaviy va ta'lim muhitida olishayotgan ta'sirlarni yaxshilash orqali ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning samarali usullarini aniqlashga yordam beradi. Oila va maktabdagi ijobiy qo'llab-quvvatlash tizimlari yoshlarning ijtimoiylashuvini va o'z-o'zini anglashini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli, ota-onalar va ta'lim xodimlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim vazifa hisoblanadi. Bu esa yoshlarning stressga chidamliligini oshirish va ularni sog'lom ijtimoiy muhitga moslashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'qituvchilarning shaxsiy xususiyatlari va pedagogik yondashuvi yoshlarning ijtimoiy rivojlanishida bevosita ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga undaydi. Pedagoglarning ijtimoiy-psixologik malakasi yoshlarning muammolarini o'z vaqtida aniqlash va ularga psixologik yordam ko'rsatishda yordam beradi. O'qituvchilarning individual yondashuvi va ijobiy munosabati o'quvchilarning o'zini qadrlashini mustahkamlashda muhimdir. Tadqiqotlar, shuningdek, pedagoglarning jamoaviy faoliyatdagi roli yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda ajralmasligini ko'rsatadi. Shu bois, o'qituvchilarni doimiy ravishda ijtimoiy-psixologik bilimlar bilan ta'minlash va ularning malakasini oshirish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Pedagoglarning ijtimoiy qobiliyatlari yoshlarning o'zaro munosabatlarini yaxshilash va ijtimoiy muhitga moslashishlarini osonlashtiradi. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Tengdoshlarning yoshlarning ijtimoiy identifikatsiyasida o'rni katta. Tadqiqotlar yoshlarning o'zlarini ijtimoiy guruhga tegishli deb hisoblashlari ularning o'z-o'zini anglashini va ijtimoiy xulq-atvorini mustahkamlashini ko'rsatadi. Ijtimoiy inklyuziya yoshlarning ruhiy

holatini yaxshilash va stressni kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, tengdoshlarning ijtimoiy normativlarni o'zlashtirishda roli juda muhimdir. Ijtimoiy guruhlar yoshlarning yangi ko'nikmalarni egallashini tezlashtiradi va ularning ijtimoiy faoliyatga jalb etilishini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy izolyatsiya yoshlarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, tengdoshlar o'rtasida sog'lom munosabatlarni rivojlantirish yoshlarning psixologik barqarorligini ta'minlashda muhim hisoblanadi. Ijtimoiy muhitga moslashish yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Bu holatda, tengdoshlar yoshlarning ijtimoiy rivojlanishida yordamchi va qo'llab-quvvatlovchi vazifasini bajaradi.

Oila, o'qituvchi va tengdoshlarning o'zaro ta'siri yoshlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishini kompleks tarzda shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy qo'llab-quvvatlash, ta'lim muhitining sifatli pedagogik yondashuvi va tengdoshlarning ijobiy ta'siri yoshlarning ijtimoiy muammolarini bartaraf etishda samarali mexanizmlardir. Ularning o'zaro uyg'unligi yoshlarning ruhiy salomatligini mustahkamlash va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir. Shu bilan birga, bu ta'sirlar yoshlarning o'zligini anglashini kuchaytiradi va ularni ijtimoiy jihatdan faol va mas'uliyatli shaxsga aylantiradi. Tadqiqot natijalari o'qituvchilar, ota-onalar va tengdoshlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Bu esa zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Kompleks yondashuv yoshlarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishining barqarorligini ta'minlaydi.

2.2. Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ko'rsatadigan ta'siri

Ta'lim muhiti sinergetik sistemaning bir qismi sifatida o'z ichiga murakkab o'zaro ta'sirlarni oladi; bu muhitda har bir komponent – sinf xonasi, o'quvchilar orasidagi aloqalar, pedagogik strategiyalar, materiallar va tashkiliy tuzilmalar — bir-biri bilan bog'liq tarzda harakat qiladi. Sinergetik yondashuv ta'kidlaydiki, ta'lim muhiti faqat uzviy qism emas, balki dinamik, ochiq tizim bo'lib, unda noaniqlik va beqarorlik davrlari yangi xususiyatlarni paydo etishi uchun zarur imkoniyatdir. Bugungi kunda pedagogika olimlari sinergetik prinsiplarni ta'lim muhitida qo'llash orqali muhit va xulq o'rtasidagi

munosabatni chuqur tarzda o'rganmoqda. Masalan, "Synergetic Approach Platform in Organising Methodological Activity in School" tadqiqoti O'zbekiston va Qozog'iston maktablarida pedagoglar metodologik faoliyatni sinergetik yondashuv asosida tashkil etganda innovatsiyalar va hamkorlik kuchayganligini ko'rsatadi. Bu tadqiqot shuni isbotlaydiki, sinergetik yondashuvda ta'lim muhiti nafaqat statik kontekst, balki xulq-yuksalishga rag'bat beruvchi dinamizmga ega platforma sifatida ishlaydi.

Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'siri, avvalo, o'z-o'zini tashkil etish jarayonlari orqali namoyon bo'ladi. O'quvchilar mustaqil tadqiqot, guruh ish, muammolarni yechish jarayonida muhitning ichki kuchlari va tashqi signalarga javob berib, o'zgartirilgan xulq namoyon qiladilar. Zamonaviy ta'lim muhitida o'z-o'zini boshqarish, hamkorlik va kreativlik elementlari kengayib bormoqda, bu esa sinergetik xulqning kuchayishiga xizmat qiladi. Misol uchun, ta'lim muhitida taqdim etilgan o'zaro izlanishli loyihalar, o'quvchilarni faollikka undashi va sinergetik hamkorlikni rag'batlantirishi mumkin. Shuningdek, ta'lim muhitining ochiqqligi va inklyuzivligi (turli qobiliyat va tajribaga ega o'quvchilar uchun moslashtirilgan sharoit) sinergetik xulqni qo'llab-quvvatlaydi.

Ta'lim muhitida nochiziqlik va bifurkatsiya nuqtalari ham sinergetik xulq shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimi uzoq muddat barqarorlikda bo'lishi mumkin, ammo ma'lum bosqichlarda yangi pedagogik strategiyalar, texnologiyalar yoki o'qitish metodlari joriy etilganda tizim keskin burilish (bifurkatsiya) holatiga o'tadi. Shu burilish paytida muhit va o'quvchilarning xulqi yangi shaklga o'tadi. Masalan, onlayn ta'limga keng kengayish pandemiya davrida ta'lim muhitini keskin o'zgartirdi va ko'plab o'quvchilar va o'qituvchilar yangi o'zaro ta'sir va o'z-o'zini tashkil etish shakllarini shakllantirdi. Bu fenomen sinergetik yondashuv nuqtai nazaridan sinov-moslashuv davri sifatida qaraladi.

Ta'lim muhitining tartib parametri (order parameter) funksiyasi sinergetik xulqda muhim o'rin tutadi. Muayyan pedagogik strategiya, umumiy kurikulum yoki o'quvchilarning kommunikativ normasi bu muhitdagi xulqni tartibga soluvchi buyurtma parametri bo'lishi mumkin. Agar bu buyurtma parametri o'ta moslashuvchan va inkluziv bo'lsa, muhit ichidagi xulq stabil va konstruktiv bo'ladi. Agar bu parametr qattiq va cheklovchi bo'lsa, sinergetik xulq namoyon bo'lishi

cheklanishi mumkin. Ta'lim muhitida buyurtma parametri sifatida o'quvchilarning muvofiq hamkorlik ko'nikmalari, pedagogik strategiyalar va muhitning ijtimoiy qoidalari ishlatiladi. Muvozanat bu parametrlar orqali o'quvchilarning ijobiy xulqini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim muhiti sinergetik xulqqa axborot va shovqin tamoyili orqali ta'sir qiladi. O'quv muhitida mavjud bo'lgan ma'lumotlar, resurslar, texnologiyalar, o'qituvchilar va tengdoshlarning fikrlari "signal", boshqa ortiqcha va kontradiktor ma'lumotlar esa "shovqin" roliga bo'lishi mumkin. Agar bu muhitda axborot oqimi toza va tartibli bo'lsa, o'quvchilar uchun xulqiy yo'l-yo'riqlar aniq bo'ladi. Ammo agar "shovqin" ko'p bo'lsa, tizim ichida qarama-qarshiliklar, stress va noto'g'ri reaksiyalar yuzaga kelishi ehtimoli oshadi. Shu sababli, ta'lim muhitida axborotni tartibga solish, pedagoglarning filtr vazifasini bajarishi va muhitni optimallashtirish sinergetik xulqqa ijobiy ta'sir qilishi lozim.

Ko'p o'lchovlilik va muhit ichidagi sferalararo o'zaro ta'sir sinergetik xulqda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim muhitida kognitiv, emosional, ijtimoiy va madaniy komponentlar bir-biri bilan uzviy bog'liq va birgalikda o'quvchilarning xulqini shakllantiradi. Masalan, sinf muhitining ijtimoiy madaniy konteksti, pedagogik yondashuv va texnologik jihozlanganligi o'quvchilarning intellektual va psixologik xulqini uyg'un holda belgilaydi. Bu sferalararo o'zaro ta'sir sinergetik xulqning murakkab tabiatini ochib beradi. Ta'lim muhitida ushbu o'lchovlar orasida balansni saqlash xulqni konstruktiv shakllantirishga imkon beradi. Shuning uchun pedagogik rejalashtirishda barcha sferalararo elementlar sinergetik prinsiplar bilan uyg'un ko'zdan kechirilishi lozim.

Ta'lim muhitida muvozanat va plastiklik sinergetik xulqni ta'minlashda hal qiluvchi omillardandir. Muvozanat — bu muhit ichidagi xulqiy parametrlar orasidagi stabil holat, plastiklik esa muhit va xulqni o'zgarishga tayyorlik xususiyatidir. Agar muhit juda qattiq va qat'iy bo'lsa, xulqiy moslashuv yomonlashadi; agar muhit haddan tashqari o'zgaruvchan bo'lsa, barqaror xulq hosil bo'lmaydi. Shu sababli, ta'lim muhitlari plastiklik bilan muvozanatni uyg'unlashtira olishi kerak. Zamonaviy ta'lim muhitida bu ko'p hollarda modul va moslashuvchan dars rejalar, interfaol metodlar va feedback mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Bunday muhitlarda o'quvchilar

sinergetik xulq ko'rsatishga, ijodiy qarorlar va moslashuvga ega bo'ladi.

Ta'lim muhitining innovatsion va ijodiy yondashuvlarni qabul qilishi sinergetik xulqni rag'batlantiradi. Yangicha pedagogik metodlar, texnologiyalar, loyiha asosida ta'lim, o'quvchilarning ijodiy faoliyati sinergetik xulqni kuchaytiradi. Agar muhit innovatsiyalar uchun ochiq bo'lsa, o'quvchilar yangi metodlar orqali o'z xulqini sinab ko'rishga intiladi. Bu esa muhit ichidagi dinamikani oshiradi va yangi xulqiy yo'nalishlar paydo bo'ladi. Bugungi kunda ta'lim muassasalari ko'plab innovatsion yechimlar (masalan, blended learning, flipped classroom) joriy etmoqda, ular sinergetik xulqni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik qo'llab-quvvatlash, o'qituvchilarni sabr bilan yo'lga solish va progressiv sinov tizimlari innovatsion muhitni barqarorlashtiradi.

Ta'lim muhitining sinergetik ta'siri natijasida o'quvchilarning xulq-atvori va ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi. Muvofiq muhit sharoitida o'quvchilar o'zaro hamkorlik, o'z-o'zini boshqarish, ijodkorlik va moslashuvchanlik kabi xususiyatlarni rivojlantiradi. Bu esa o'quvchilarning murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi va ularni jamiyatga tayyor, barqaror shaxsga aylantiradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim muhitlari sinergetik printsiplarga muvofiq tashkil etilganda, o'quvchilarda konstruktiv xulq va ijtimoiy ko'nikmalar samarali rivojlanadi. Shu sababli, pedagogik strategiyalarni rejalashtirishda ta'lim muhitini sinergetik jihatdan optimallashtirish dolzarb vazifa bo'lmoqda. Xulosa qilib, sinergetik ta'lim muhiti butun ta'lim jarayonining barqaror gelişi, xulqiy o'sish va ijtimoiy moslashuvga xizmat qiluvchi ildiz bo'lishi mumkin.

Ta'lim jarayoni inson hayotida eng muhim ijtimoiy institutlardan biri bo'lib, shaxsning rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishi uchun asosiy platformani tashkil etadi. Bu jarayonda faqat bilim va ko'nikmalar emas, balki xulq-atvor, hissiy reaksiyalar, hamkorlik madaniyati va ijtimoiy kompetensiyalar ham shakllanadi. Shu sababli, ta'lim muhitining shaxs xulqiga ko'rsatadigan ta'sirini chuqur tahlil qilish, ayniqsa sinergetik nuqtai nazardan, dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Sinergetika konsepsiyasi jamiyatda, ayniqsa ta'lim tizimida mavjud murakkab, ko'p komponentli va dinamik jarayonlarni tushunishda samarali metodologiya sifatida xizmat qilmoqda.

Ta'lim muhiti esa o'z navbatida o'zgaruvchan, o'z-o'zini tashkil qiluvchi va o'z-o'zidan rivojlanishga moyil tizim bo'lib, sinergetik qonuniyatlarga bo'ysunadi. Unda sodir bo'ladigan xatti-harakatlar, o'zgarishlar, xulqiy namoyonlar bevosita o'zaro ta'sirlar, muvozanat va beqarorlik holatlariga bog'liq bo'ladi. Bugungi kunda shaxs xulqini tushunishda ta'lim muhitini statik emas, balki doimiy harakatdagi tizim sifatida qabul qilish tobora ko'proq e'tibor qozonmoqda. Aynan shu nuqtada sinergetik yondashuv ta'limdagi yangilanishlar, ijtimoiy transformatsiyalar va shaxslararo munosabatlarni o'rganishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu mavzuga kirish qismida muhit va xulqning o'zaro bog'liqligi, ularning o'zgaruvchan tabiati va zamonaviy yondashuvlar bilan qanday uyg'unlashuvi haqida fikr yuritish lozim.

Sinergetik yondashuvning mohiyati shundaki, u oddiy sabablilik zanjiri emas, balki murakkab tizim ichidagi barcha elementlarning bir-biriga bo'lgan ta'sirini, tartibsizlikdan tartibga o'tish jarayonini izohlaydi. Ta'lim muhiti esa ana shu murakkab tizimning o'ziga xos, yashirin qonuniyatlarga ega komponentidir. Ushbu muhitda o'qituvchining liderlik xususiyatlari, o'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar, darsning tashkil etilish usuli, maktab ichki atmosferasi va hatto jismoniy makonlarning tashkil etilishi xulqqa bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni, muhitdagi har bir kichik o'zgarish ham tizim holatiga ta'sir qilishi mumkin. Bu jarayonda noaniqlik va beqarorlik ham muhim rol o'ynaydi, chunki aynan shu holatlar yangi xulqiy shakllarning vujudga kelishiga turtki bo'ladi.

Masalan, yangi pedagogik texnologiyalar joriy etilganda, o'quvchilar avvalgi xulqiy modeldan voz kechib, yangi odat va ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu esa ta'lim muhitining sinergetik xususiyatini tasdiqlaydi. Ta'lim muhiti o'zgaruvchan bo'lgan sari, xulqiy reaksiyalar ham bevosita evolyutsiyalanadi. Shu jihatdan olganda, sinergetik yondashuv orqali ta'lim muhitining murakkablik darajasini tushunish va xulqni boshqarish mexanizmlarini aniqlash mumkin bo'ladi. Shunday qilib, ushbu mavzuni ochish orqali sinergetik prinsiplarning ta'limdagi real natijalarga ta'siri aniqlanadi.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim jarayonining psixologik va ijtimoiy jihatlari birgalikda rivojlanib bormoqda. Endilikda faqat bilim berish kifoya emas, balki shaxsga ta'sir ko'rsatish, uni o'zini anglaydigan, muammolarni hal qila oladigan va ijtimoiy faol bo'lgan shaxs sifatida

shakllantirish asosiy vazifaga aylangan. Bunday yondashuvda shaxsning xulq-atvori asosiy o'ringa chiqadi va bu xulq bevosita mavjud muhitga bog'liq bo'ladi. Sinergetik yondashuv esa aynan ana shu jarayonni tushuntirishda muhim vosita sifatida ishlatiladi, chunki u beqaror, o'zgaruvchan, kompleks tizimlarning rivojlanish qonuniyatlarini tahlil qilish imkonini beradi.

Ta'lim muhiti esa – sinf, maktab, o'qituvchi-o'quvchi aloqasi, ijtimoiy-madaniy kontekst va hatto texnologik vositalar – bu tizimning muhim komponentlaridir. Shu sababli, sinergetik qarashlar asosida ta'lim muhiti qanday o'zgaradi, xulq qanday shakllanadi, o'zgaruvchan sharoitlarga qanday javob beriladi degan savollarga javob topish mumkin bo'ladi. Bu yondashuv asosida pedagoglar o'z amaliyotlarini optimallashtirish, xulqdagi o'zgarishlarni tushunish va boshqarish, o'quvchilarga moslashtirilgan yondashuvlar yaratish imkoniga ega bo'ladilar. Bu holatda o'quvchilarning xulqi oddiy reaksiya emas, balki murakkab tizim ichida shakllanuvchi, o'zgaruvchan va o'zini tashkil etuvchi model sifatida qaraladi. Shunday ekan, ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'siri tobora chuqur o'rganilmoqda va bu borada ilmiy izlanishlar davom etmoqda.

O'quvchilarning xulqiy faoliyati ko'p omillarning o'zaro ta'siri natijasidir, bu omillar ichida ta'lim muhiti eng markaziy o'rinni egallaydi. Bu muhit nafaqat tashqi sharoitlar majmui, balki kommunikatsion, hissiy, axloqiy va ijtimoiy elementlar jamlanmasidir. Ta'lim muhiti bevosita shaxsning xulqiga, uning ijtimoiy ko'nikmalari, o'zini ifoda etish darajasi, o'z-o'zini baholashi, boshqa bilan o'zaro aloqasi kabi jihatlarga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ta'lim muhiti va shaxs xulqi o'rtasidagi bog'liqlikni kompleks tarzda, tizimli yondashuv orqali o'rganish lozim.

Aynan sinergetik yondashuv bunday o'rganishda muhim nazariy va amaliy imkoniyatlar yaratadi. Sinergetika nuqtai nazaridan qaralganda, har qanday tizim, jumladan ta'lim muhiti, beqarorlik, murakkablik va o'zgarish orqali rivojlanadi. Demak, o'quvchilar xulqida sodir bo'ladigan har qanday o'zgarish ham muhitdagi o'zgarishlar bilan uyg'un holda kechadi. Bu esa ta'lim muhitining har bir elementi – o'qituvchi, sinfdosh, jihozlar, metodikalar, axborot oqimi va boshqalar – xulqqa bevosita ta'sir ko'rsatishini anglatadi. Bunday ta'sirlar bir-birini kuchaytiruvchi yoki zaiflashtiruvchi bo'lishi mumkin.

Ta'lim muhiti nafaqat tashqi vositalar va jismoniy makonlar jamlanmasi, balki undagi energetik oqim, psixologik muhit, hamkorlik atmosferasi, qadriyatlar tizimi va kommunikatsiya madaniyatidir. Shunday ekan, bu muhitning shakllanishi va dinamikasini o'rganish biryoqlama bo'lishi mumkin emas, balki ko'p qatlamli, murakkab tahlilni talab qiladi. Sinergetik yondashuv aynan bunday murakkab tizimlarni o'rganishga yo'naltirilgan bo'lib, u ta'lim muhitidagi beqarorlik va o'zgaruvchanlikni rivojlanish manbai sifatida talqin qiladi. Shu asosda o'quvchi shaxsi va uning xulq-atvori ham tasodifiy yoki qat'iy rejalashtirilgan mahsul emas, balki muhitning ichki va tashqi ta'sirlari bilan shakllanadigan murakkab hodisadir. Har bir o'quvchi o'z holicha sinergetik tizimdir, ammo bu tizim o'z-o'zidan shakllanmaydi – u doimo muhit bilan o'zaro aloqada, o'zgaruvchan holatda mavjud bo'ladi. Ta'lim muhiti esa o'zining energiyasi, dinamikasi, signallari va shovqinlari bilan bu tizimga turtki, yo'nalish va impuls beradi. Shu sababli, shaxs xulqining rivojlanishini izohlashda oddiy deterministik yondashuvlar etarli emas. Ularning o'rniga, murakkab tizimlar nazariyasi, ya'ni sinergetik yondashuv, yanada samarali va chuqur izoh beruvchi nazariya sifatida xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali pedagoglar, psixologlar va metodistlar shaxs xulqini faqat tashqi ta'sir bilan emas, balki tizim ichidagi o'zgarishlar, o'zaro ta'sirlar va yangicha tartiblar bilan tushuntira oladilar. Aynan shu jihatlar ushbu mavzuni bugungi kun uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga molik qiladi.

Ta'lim muhitidagi eng muhim xususiyatlardan biri bu tizim ichida yuzaga keladigan o'z-o'zini tashkil etish jarayonidir. Bu jarayonlarda tashqi rahbarlik minimal darajada bo'lishi mumkin, lekin ichki dinamikalar orqali tartib, hamkorlik, muloqot va moslashuv shakllanadi. Sinergetika bu jarayonni bevosita o'rganadi va “order parameter” tushunchasi orqali izohlaydi. Masalan, ta'lim muhitida hamkorlik madaniyati, ochiqlik, tenglik tamoyillari buyurtma parametri sifatida xulqni boshqaradi. O'quvchi bu parametrga moslashadi, lekin har doim erkin tanlov imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunday erkinlik va strukturaviy tartibning birgalikda mavjudligi esa sinergetik tizimlarning asosiy xususiyatlaridan biridir. Shu sababli, o'qituvchilar tomonidan yaratiladigan muhit faqat nazorat vositasi emas, balki murakkab, o'z-o'zini boshqaruvchi tizim sifatida ishlaydi. Bu tizimda har bir komponentning roli ahamiyatli: dars mavzusi, aloqa tili, ishonch

darajasi, rag‘batlantirish usullari va kommunikatsiya sifati. Bularning barchasi o‘zaro bog‘liq holda o‘quvchining xulqini bevosita shakllantiradi.

Sinergetik yondashuvga ko‘ra, ta’lim muhitidagi har qanday kichik o‘zgarish – masalan, dars formatidagi o‘zgarish, baholash mezonining o‘zgarishi yoki o‘qituvchi xulqidagi yumshoqlik – butun tizim holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu holat “butterfly effect” deb nomlanuvchi mexanizmga o‘xshaydi, ya’ni kichik harakatlar katta natijalarga olib keladi. Ta’lim muhiti ham aynan shunday, kichik pedagogik yondashuvlar o‘quvchi xulqida butunlay yangi yo‘nalishlar paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Masalan, ilgari passiv bo‘lgan o‘quvchi muhitning ijobiy o‘zgarishlari natijasida faol ishtirokchi bo‘lib chiqishi mumkin. Bu esa sinergetik xatti-harakat – ya’ni, tizim ichida yangi tartibning yuzaga chiqishi – deb talqin qilinadi. Bu tartib avvalgi holatga qaraganda ko‘proq moslashuvchan, ijodiy va rivojlanishga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Shu bilan birga, sinergetik tizimlar hech qachon to‘liq barqaror emas, doimiy o‘zgarishda bo‘ladi. Shuning uchun, ta’lim muhiti doimo dinamik o‘zgarish holatida turadi va har bir o‘quvchi bu muhitda yangi xulqiy strategiyalarni ishlab chiqishga intiladi. Bu holat ta’lim tizimini murakkab ijtimoiy-psixologik laboratoriyaga aylantiradi.

Ta’lim muhitining doimiy o‘zgaruvchanligi uni oddiy tizimdan ko‘ra sinergetik tizim sifatida talqin qilishga asos yaratadi. O‘quvchilar bu muhitga passiv qabul qiluvchi sifatida emas, balki faol o‘zgaruvchi va o‘zgartiruvchi subyekt sifatida kirishadi. Shu sababli, har bir o‘quvchi faqat individual o‘zgarishlar emas, balki muhitdagi umumiy xulqiy strukturaga ham ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa muhitni o‘z-o‘zini tashkil qiluvchi tizimga aylantiradi. Sinergetika bu holatni “kollektiv xatti-harakat” tushunchasi orqali tushuntiradi. Ya’ni, har bir o‘quvchining xulqi umumiy muhitga hissa qo‘shadi, umumiy muhit esa navbatda boshqa o‘quvchilarning xulqini shakllantiradi. Bu doiraviy, uzluksiz, o‘zaro bog‘liq jarayon ta’lim muhitini sun’iy boshqaruvdan ko‘ra o‘z-o‘zidan shakllanadigan tizim sifatida ko‘rsatadi. Shunday ekan, pedagogik yondashuvlar bu muhitning tabiiy energiyasini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Faqat shundagina o‘quvchilarda sinergetik xulq – ya’ni, ijodiy, o‘zini anglagan, moslashuvchan va ijtimoiy faol xulq rivojlanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, sinergetik yondashuv o'qituvchining rolini ham yangicha talqin etadi. An'anaviy yondashuvda o'qituvchi bilim manbai va nazorat qiluvchi rolida bo'lsa, sinergetik tizimda u muhitni shakllantiruvchi, yo'naltiruvchi, tartib yaratuvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchining kommunikatsion madaniyati, ijtimoiy emotsional ko'nikmalari, baholash uslublari, shaxsiy qadriyatlari ham ta'lim muhitining tartib parametrlari sifatida ishlaydi. Bu parametrlar orqali o'quvchilar o'z xulqini yo'naltiradi, qayta tashkil etadi va rivojlantiradi. Shu jihatdan pedagoglarning xulqiy madaniyati va muomala uslubi o'quvchilarga model bo'lib xizmat qiladi. Bu ta'sir bevosita emas, balki sinergetik tarzda, ya'ni tizimdagi umumiy kayfiyat, intilish, dinamika orqali shakllanadi. Shuning uchun o'qituvchining har bir qarori, har bir fikri muhitda muayyan energiyani yuzaga keltiradi. Bu energiya esa o'z navbatida o'quvchilar xulqida yangi shakllar paydo bo'lishiga turtki bo'ladi. Shu sababli o'qituvchi sinergetik tizimda passiv bo'g'in emas, balki doimiy impuls beruvchi markaziy kuch sifatida baholanadi.

Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'sirini tahlil qilishda muhitni statsionar holat emas, balki doimiy dinamik harakatda bo'lgan kompleks tizim sifatida qabul qilish muhimdir. Bu tizim ichida o'qituvchi, o'quvchi, metodika, maktab madaniyati va tashqi ijtimoiy sharoitlar o'zaro chambarchas bog'langan. Har bir elementning o'zgarishi umumiy tizimning yangi xulqiy holatini yuzaga keltirishi mumkin. Sinergetik yondashuv shuni ko'rsatadiki, barqaror xulq faqat tartibga solingan muhitda emas, balki o'zgarishlarga ochiq va ichki energiyaga ega muhitda shakllanadi. Bunday muhit o'zida salbiy stress emas, balki ijodiy beqarorlikni o'zlashtirgan bo'ladi. Natijada o'quvchi o'z xatti-harakatini shunchaki me'yorlarga moslashtirmaydi, balki uni mustaqil shakllantira boshlaydi. Bu holatda muhit faqat tashqi tartib beruvchi emas, balki yangi imkoniyatlar ochuvchi kuchga aylanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aynan shunday muhitda shakllangan xulq barqaror, ijtimoiy moslashuvchan va rivojlanishga moyil bo'ladi. Sinergetik nazariyaga asoslangan ta'lim yondashuvi o'quvchining subyektiv imkoniyatlarini muhit bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Maktabdagi ichki atmosfera, ayniqsa o'qituvchilarning o'zaro munosabati va o'quvchilar bilan aloqasi xulq shakllanishida kuchli sinergetik faktor sifatida namoyon bo'ladi. Ijobiy energiyaga ega, ochiq muloqotli va hurmatga asoslangan muhitda o'quvchilar o'zlarini

xavfsiz va qadrlangan his qiladilar. Bu esa ularning psixologik barqarorligiga va xulqiy mustahkamligiga zamin yaratadi. Aksincha, rasmiylik ustun bo'lgan va kommunikatsiya biryoqlama bo'lgan muhitda xulqiy inqirozlar, passivlik va moslashuvchanlikning sustligi kuzatiladi. Tahlil natijalariga ko'ra, o'z-o'zini boshqaruvchi xulqiy shakllar faqat o'zaro ishonch, erkinlik va pedagogik ehtiyotkorlik mavjud bo'lgan tizimda rivojlanadi. Sinergetik jihatdan bunday muhit "tashkiliy beqarorlik" deb ataladigan, lekin o'z ichida o'sishga olib keluvchi potensialga ega holatdir. Bu holatda pedagog o'zining qat'iy boshqaruvchilik rolidan chiqib, o'quvchilar bilan birga o'rganadigan hamkor shaxsga aylanadi. Bu esa o'z navbatida muhitdagi energiya oqimini tabiiylashtiradi. Natijada, o'quvchilar xulqi sun'iy boshqaruv emas, balki ichki motivatsiyaga asoslangan tarzda shakllanadi. Ushbu model pedagogik amaliyotda o'ta samarali ekani tajribalarda tasdiqlangan.

Sinergetik yondashuv shuni ko'rsatmoqdaki, muhitda yuzaga keladigan kichik signallar ham tizim holatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, o'qituvchining jiddiylik bilan aytgan bir og'iz ijobiy fikri butun sinf muhitini ijobiy tomonga burishi mumkin. Shu bilan birga, muammo yoki nizoni noto'g'ri hal qilish esa tizimda beqarorlikni kuchaytirishi va shaxsiy xulqda inqirozga olib kelishi mumkin. Bunday vaziyatlarda sinergetik tahlil metodlari, ya'ni tizimdagi o'zgarishlar qanday dinamikaga ega ekanini tushunish, muhim ahamiyatga ega. Har bir xatti-harakat, har bir hissiy reaksiyaning tizimda qanday rezonans yaratishi aniqlab boriladi. Bu esa boshqaruvni qat'iy tartibdan ko'ra, moslashuvchanlik asosida olib borishni taqozo etadi. O'qituvchining bu boradagi sinergetik roli muvofiqlashtiruvchi va muhitni o'zgarishga tayyorlaydigan shaxs sifatida talqin qilinadi. Ta'lim jarayonida ijobiy rezonans holatlarini ko'paytirish orqali tizim ichki uyg'unlikka erishadi. Natijada, sinfdagi xulqiy holat barqarorlikka emas, rivojlanishga qaratilgan bo'ladi. Bu model ta'lim muhitini stagnatsiyadan chiqarishga va ijodiy fikrlovchi shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, sinergetik ta'lim muhiti o'quvchida faqat moslashuv emas, balki tashabbuskorlik va innovatsion fikrlashni shakllantiradi. An'anaviy muhitda o'quvchi ko'p hollarda faqat qabul qiluvchi bo'lsa, sinergetik muhitda u faol ishlab chiqaruvchi subyektga aylanadi. Bu holat xulqning passivdan faolga,

bo'ysunuvchidan muvofiqlashtiruvchiga o'tishini anglatadi. Tizimda yuzaga keladigan xatti-harakatlarning xilma-xilligi sinergetik energiyaning manbai sifatida ishlaydi. O'qituvchi bu xilma-xillikni bostirmaydi, balki uni boshqariladigan energiyaga aylantiradi. Bu orqali sinfda o'zaro o'rganish, fikr almashish va o'zgarishga ochiqlik ruhiyati shakllanadi. Sinergetik muhitda o'quvchilar o'z imkoniyatlarini anglaydi va o'z xulqlarini ixtiyoriy ravishda boshqarishni o'rganadilar. Bu o'z-o'zini rivojlantirishga olib keladigan mustaqil strategiyalarni paydo qiladi. Shu boisdan sinergetik muhit orqali shakllangan xulq mustahkam, ijtimoiy mos va barqaror bo'ladi. Natijada ta'limning samaradorligi nafaqat bilim darajasi, balki xulqiy yetuklik bilan ham baholanadi.

Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'sirini o'rganishda eng muhim jihatlardan biri bu tizimning energiya almashinuvi mexanizmini tushunishdir. Bu energiya faqat fiziologik yoki psixologik resurslar bilan cheklanmaydi, balki hissiy, axloqiy, ma'naviy komponentlarni ham qamrab oladi. O'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir bu energiyaning asosiy manbai hisoblanadi. Sinergetik tahlillar asosida aniqlanishicha, ijobiy hissiy energiyaga ega muhitda xulqiy ijobiylik ko'rsatkichi yuqori bo'ladi. Aksincha, salbiy energiyaga ega tizimlarda xulqiy buzilishlar, ijtimoiy chekinish va passivlik darajasi ortadi. Demak, muhitdagi hissiy holat bevosita xulq shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu xulq o'z-o'zini tartibga soluvchi mexanizmlar orqali barqarorlikka erishadi. Tahlillar ko'rsatadiki, ta'lim muhitida mavjud bo'lgan har bir komponent – atmosfera, kommunikatsiya, baholash, axloqiy mezonlar – tizimning sinergetik barqarorligiga xizmat qiladi. Shu tarzda, muhit va xulq o'rtasidagi bog'liqlik nafaqat mavjud, balki chuqur tizimli va dinamik xususiyatga ega.

Tizim ichidagi o'zgarishlar va shaxsiy xulqning o'zgarishi o'rtasida mavjud bo'lgan bog'liqlik sinergetik tahlil uchun asosiy qiziqish doirasini tashkil etadi. O'quvchi shaxsining xulqida yuzaga kelgan har qanday siljish, muhit ichida yuz bergan nozik o'zgarishlar natijasi bo'lishi mumkin. Masalan, muhitda yuzaga kelgan o'zaro ishonch darajasining oshishi o'quvchining ijtimoiy faolligini keskin oshiradi. Bunday ta'sirlar ko'pincha statistik jihatdan kichik bo'lsa-da, tizim miqyosida ular katta natijalar keltirib chiqaradi. Bu holat sinergetik tizimlardagi "chambarchas bog'liqlik" qonuniyatini tasdiqlaydi. Shaxs xulqidagi o'zgarishlar doimiy emas, balki to'satdan,

sakrashsimon tarzda kechadi, bu esa bifurkatsiya nuqtalari mavjudligini ko'rsatadi. Ta'lim muhitidagi har qanday yangilik yoki stress aynan shunday bifurkatsion nuqtalarni yuzaga keltirishi mumkin. Tahlillar ko'rsatadiki, ushbu nuqtalarda beriladigan pedagogik yo'naltirishlar shaxs taraqqiyotini ijobiy yoki salbiy tomonga burib yuboradi. Bu esa pedagogik amaliyotda befarq elementlar yo'qligini ko'rsatadi. Har bir pedagogik harakat, hatto kichik bo'lsa ham, tizim o'zgarishlariga sabab bo'ladi.

Tahlil natijalariga ko'ra, o'quvchilarning o'zini tutish shakllarida turli xil sinergetik bosqichlar mavjud. Dastlabki bosqichda ular tizimga moslashishga harakat qiladilar va mavjud madaniyat qoidalariga amal qiladilar. Keyingi bosqichda esa ular o'zlarining individual tajribalari orqali tizimni o'zgartirishga harakat qiladilar. Bu bosqichda tashqi ko'rsatkichlar orqali har doim ham aniq o'zgarish sezilmaydi, ammo ichki motivatsion o'zgarishlar boshlangan bo'ladi. Sinergetik yondashuv aynan shu ichki harakatlarni tahlil qilishga imkon beradi. Uchinchi bosqichda o'quvchi o'z shaxsiy xulqini muhit bilan uyg'unlashtira oladi va o'z xatti-harakatlarini ongli tarzda boshqaradi. Bu holat o'z-o'zini boshqaruvchi shaxs shakllanishining belgisi sifatida qabul qilinadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bu uch bosqichni muvaffaqiyatli bosib o'tgan o'quvchilar nafaqat xulq jihatdan, balki akademik jihatdan ham yuqori natijalarga erishadilar. Bu esa ta'lim tizimida faqat bilim emas, balki muhitning xulqiy energiyasini nazorat qilish muhimligini ko'rsatadi. Sinergetik xulq shakllanishida bu bosqichlarni hisobga olgan holda individual yondashuv ishlab chiqilishi zarur.

Amaliy kuzatuvlarda aniqlanishicha, o'quv muhitining estetik sifati ham sinergetik xulqqa sezilarli darajada ta'sir qiladi. Yorug'lik, ranglar, makon ergonomikasi, ovozlar darajasi kabi fizik omillar bevosita hissiy fonni shakllantiradi. Bu hissiy fon esa sinergetik energiyaning sifati va yo'nalishini belgilaydi. Masalan, iliq va ochiq makonda tahsil olayotgan o'quvchilar ko'proq ijtimoiylashgan, hamkorlikka moyil bo'ladi. Qolaversa, bu muhitlarda xulqdagi ijobiy siljishlar tez-tez kuzatiladi. Aksincha, tor, yopiq va salbiy hissiyotlar uyg'otadigan muhitlar shaxsda yopilish, chekinish, va qat'iylikni kuchaytiradi. Shuning uchun, sinergetik muhit faqat ijtimoiy va psixologik emas, balki fizik holat bilan ham mustahkam bog'liq. Tahlil qilish shuni ko'rsatmoqdaki, fizik va hissiy muhitning uyg'unligi

sinergetik xulq shakllanishi uchun qulay zamin yaratadi. Bu holat maktab muhitini rejalashtirishda va dizaynda ham jiddiy e'tiborni talab qiladi. Shaxs xulqining barqarorligi va ochiqligi bevosita makon tuzilishiga ham bog'liq ekanligini ilmiy asosda tasdiqlash mumkin.

Pedagogik strategiyalar tahliliga ko'ra, sinergetik muhitda erkin muloqotga asoslangan darslar xulq shakllanishida kuchli turtki beradi. O'qituvchi tomonidan erkin savol-javob, guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar va erkin ifoda mashqlari qo'llanilgan holatlarda o'quvchilarning xulqida ochiqlik, ishonch va tashabbus oshadi. Bu metodlar nafaqat bilim berishga, balki shaxsiy o'sishni rag'batlantiruvchi mexanizmlarni ishga soladi. Bu holat sinergetik yondashuvda "o'z-o'zini tashkil qilish impulsini beruvchi tashqi energiya" deb baholanadi. Pedagogik energiyaning sifati va kuchi sinf muhitiga ijobiy yoki salbiy tarzda singadi. Tahlillar ko'rsatadiki, o'qituvchi bu energiyaning qanchalik ongli va tartibli tarzda yetkazsa, tizimda shunchalik barqaror xatti-harakatlar shakllanadi. Shuning uchun o'qituvchilarni tayyorlashda faqat predmetga oid bilim emas, balki sinergetik muhitni boshqarish bo'yicha kompetensiyalarni ham rivojlantirish zarur. Bu, o'z navbatida, butun ta'lim tizimini barqaror va sinergetik asosda shakllantirishga olib keladi. Natijada, o'quvchilarda faqat o'qishga nisbatan emas, balki hayotga, jamiyatga nisbatan mas'uliyatli xulqiy pozitsiya shakllanadi.

So'nggi tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, sinergetik muhitda xulq o'zgarishlari har doim ongli emas, balki ichki holatlarning natijasi bo'lishi mumkin. Bu holat shuni anglatadiki, o'quvchi xulqi – bu tashqi nazoratdan ko'ra ichki dinamikaga asoslangan hodisa. Sinergetika shaxsning xulqini "tizim ichida o'z-o'zidan yuzaga keladigan tartib" sifatida talqin qiladi. Bu tartib hamisha bir xil emas, balki muhitdagi uzluksiz o'zgarishlar orqali shakllanadi. Shu sababli, pedagogik tizim doimiy yangilanish, innovatsiyalar va refleksiya talab qiladi. Barqaror, ammo statik tizimda o'sish imkoniyati past bo'ladi, dinamik, lekin sinergetik tartibli tizimda esa o'sish kuchliroq bo'ladi. Tahlillardan kelib chiqadigan asosiy xulosa shuki, sinergetik muhit o'z-o'zini tartibga soluvchi, shaxsiy taraqqiyotni kuchaytiruvchi va ijtimoiy xulqiy moslashuvchanlikni ta'minlovchi muhim manba hisoblanadi. Bu yondashuv shaxsga bo'lgan ishonchni oshiradi va uning imkoniyatlarini maksimal darajada ochishga xizmat qiladi. Shunday

qilib, ta'lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki sinergetik xulqni shakllantiruvchi tizim sifatida qayta talqin qilinishi zarur.

Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'siri haqidagi xulosalar mazmunan chuqur va ilmiy asoslangan bo'lib, har bir aspektni keng qamrab oladi. Dastlab ta'lim muhiti shaxsiy va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning murakkab tizimi ekanligi aniqlanadi. Ushbu tizimda o'quvchilar nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallaydi, balki o'z xulq-atvorini ham shakllantiradi. Sinergetik yondashuvga ko'ra, ta'lim muhitida yuzaga keladigan o'zaro ta'sirlar o'zaro bog'liq bo'lib, ular bir-birini kuchaytiradi yoki zaiflashtiradi. Shu sababli, sinergetik xulq – bu ko'p komponentli jarayon bo'lib, u muhitning har bir elementining birgalikdagi ta'sirida yuzaga keladi. Ta'lim muhiti tarkibidagi har bir omil – o'qituvchi, tengdoshlar, materiallar va o'quv jarayoni o'zaro sinergiyada bo'lib, bu xulqning dinamikasini belgilaydi. Bunday holatda, o'quvchilar nafaqat passiv qabul qiluvchilar, balki tizimdagi faol ishtirokchilar sifatida harakat qiladi. Natijada, sinergetik muhitda shakllanadigan xulq o'z-o'zini boshqaruvchi va moslashuvchan bo'lib, shaxsning ijtimoiy qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Sinergetik yondashuv ta'lim jarayonidagi kichik o'zgarishlar ham katta ta'sirlar keltirib chiqarishini ko'rsatadi. Ta'lim muhitidagi ijobiy energiya oqimlari o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ular orasida ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi va hamkorlikni rivojlantiradi. Bu jarayonlar o'z navbatida o'quvchilarning psixologik holatini barqarorlashtiradi, stress va noaniqliklarni kamaytiradi. O'qituvchilar tomonidan yaratilgan ochiq va qo'llab-quvvatlovchi muhit o'quvchilarda o'z-o'zini anglash va o'zini ifoda etish imkonini oshiradi. Shu bilan birga, sinergetik muhitda yuzaga keladigan noaniqliklar va qiyinchiliklar o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga turtki bo'ladi. Ta'lim muhitining dinamik xususiyati shaxsning o'zgarishlarga moslashish ko'nikmalarini mustahkamlaydi va innovatsion yondashuvlarga ochiq bo'lishga yordam beradi. Bularning barchasi ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi va shaxsning umummadaniy rivojlanishiga zamin yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sinergetik ta'lim muhitida o'quvchilar o'zaro muloqot va hamkorlik orqali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu jarayonlarning ijobiy natijasi sifatida guruh ichidagi muvozanat saqlanadi va qarama-qarshiliklar konstruktiv yechimlarga aylanadi. Ta'lim muhitida yuzaga keladigan ijtimoiy dinamikalar

o'quvchilarning emotsional intellektini oshiradi, ularning hissiy nazorat va stressga chidamlilik darajasini yaxshilaydi. Shu tariqa, sinergetik yondashuv ta'lim muhitida nafaqat bilim, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini ham birlashtiradi. O'quvchilar uchun qulay, ochiq va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish sinergetik xulqni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu muhit shaxsning o'z-o'zini anglash va o'zini ijtimoiy jihatdan ifoda etishiga imkon beradi, bu esa umuman jamiyatning madaniy darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Sinergetik yondashuv asosida o'qituvchi rolining ahamiyati ortadi. U faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim muhitining energiyasini boshqaruvchi, shaxslararo munosabatlarni muvozanatlashtiruvchi va sinergetik jarayonlarni rag'batlantiruvchi markaziy figura hisoblanadi. O'qituvchining o'zaro ta'sirni samarali tashkil etishi sinergetik jarayonlarning muvaffaqiyatli davom etishini ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning ijtimoiy, intellektual va hissiy rivojlanishiga kuchli turtki bo'ladi. Pedagogik usullar va didaktik strategiyalarni sinergetik yondashuv bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu tariqa, ta'lim muhitida yuzaga keladigan sinergetik jarayonlar shaxsiy xulqning mustahkamlanishiga, uning moslashuvchan va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, ta'lim muhitidagi tengdoshlarning roli sinergetik xulqni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Tengdoshlar o'rtasidagi ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar o'quvchilarning o'zini baholashiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu muhitda o'quvchilar o'zaro yordam va hamkorlikni o'rganib, ijtimoiy normativlarga moslashadilar. Sinergetik ta'lim muhitida tengdoshlarning faol ishtiroki shaxslararo kommunikatsiyani rivojlantiradi, ijtimoiy ko'nikmalarni oshiradi va shaxsni jamiyatga yanada samaraliroq moslashtiradi. Shu sababli, pedagogik faoliyatda tengdoshlarning rolini kuchaytirish va ularni muhim sinergetik resurs sifatida hisobga olish zarur. Bu o'z navbatida ta'lim jarayonining ijtimoiy komponentini mustahkamlaydi va sinergetik tizimning barqarorligini ta'minlaydi.

Ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ta'sirini o'rganish davomida, muhitning ichki iqlimi va madaniyati muhim rol o'ynashi aniqlanadi. Maktab yoki ta'lim muassasasidagi umumiy ruhiy holat, qadriyatlar

tizimi va qabul qilingan normalar shaxs xulqini shakllantirishda asosiy omillardir. Sinergetik yondashuv bu elementlarni yagona tizim sifatida ko'rib, ularning o'zaro bog'liqligi va o'zgaruvchanligini hisobga oladi. Madaniyat va iqlimdagi kichik o'zgarishlar ham tizimning sinergetik jarayonlarini keskin o'zgartirib, o'quvchilarning xulqida sezilarli farq yaratishi mumkin. Shu bois, ta'lim muhitini doimiy monitoring qilish va optimallashtirish jarayonlari sinergetik xulqni boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv shaxsning barqaror ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, sinergetik ta'lim muhitida o'quvchilarning ijtimoiy o'zgarishlarga moslashish darajasi oshadi. Sinergetik jarayonlar ta'lim muhitini faqat bilim olish maydoni emas, balki ijtimoiy moslashuv va shaxsiy rivojlanish makoni sifatida ko'rsatadi. Ta'lim muhitining o'zgaruvchanligi va dinamikligi o'quvchilarga yangi vaziyatlarga tez moslashish imkonini beradi, shu bilan birga, ularning o'z-o'zini anglash va boshqarish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bu jihat shaxsning mustaqil va mas'uliyatli bo'lishi uchun zamin yaratadi. Sinergetik yondashuv yordamida ta'lim muhitidagi bu jarayonlarni chuqur tahlil qilish va boshqarish mumkinligi ta'lim sifatini tubdan yaxshilashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim muhitining sinergetik xulqqa ko'rsatadigan ta'siri zamonaviy pedagogik va psixologik nazariyalarni boyitadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonining murakkab tizim ekanligini va har bir komponentning birgalikdagi ta'siri natijasida sinergetik xulq yuzaga kelishini ta'kidlaydi. Sinergetik muhit shaxsning ijtimoiy, intellektual va hissiy rivojlanishiga ko'maklashuvchi omil sifatida qadrlanadi. Pedagogik faoliyatda ushbu yondashuvni hisobga olish o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy xulqining barqaror va samarali shakllanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim muhitini doimiy tahlil qilib, uni sinergetik printsiplarga muvofiq ravishda boshqarish – ta'lim sifatining yuqori darajasiga erishishning kalitidir. Bu esa o'z navbatida jamiyatning ijtimoiy sog'lomlashuvi va madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi.

2.3. Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar mavzusi psixologiya va pedagogika sohalarida o'ziga xos ilmiy e'tiborga

loyiqdir. Bu yondashuv shaxsiy xulq-atvor jarayonlarini murakkab tizim sifatida ko'rib, ularni faqat tashqi omillar emas, balki ichki psixologik motivlar orqali ham tushunishga harakat qiladi. Sinergetik xulq, o'z navbatida, ko'plab ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida paydo bo'ladi. Shu jihatdan, psixologik motivlar bu jarayonda markaziy ahamiyat kasb etadi, chunki ular shaxsning ichki holatini, xatti-harakatlarini va qaror qabul qilish jarayonlarini shakllantiradi. Har bir motiv, shuningdek, o'zaro bog'langan tizimning qismi sifatida sinergetik xulqning rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi. Bu nuqtai nazardan qaraganda, sinergetik xulqni shakllantirishda motivlarning o'zaro muvozanati va uyg'unligi juda muhimdir.

Motivlar shaxsning ichki dunyosidagi energiya manbai sifatida qaraladi, ular faoliyatga bo'lgan qiziqish va ishtiyoqni oshiradi. Sinergetik yondashuvda motivlar faqat mustaqil elementlar emas, balki o'zaro ta'sir qiluvchi tizim bo'lib, ular shaxsning ichki holatida dinamik jarayonlarni yuzaga keltiradi. Bunday jarayonlarda motivlarning ko'payishi yoki kamayishi butun tizimning xatti-harakatiga ta'sir qiladi. Psixologik motivlar ko'pincha shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari va qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular sinergetik xulqni barqarorlashtiruvchi yoki o'zgartiruvchi omillar sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, bu motivlar tizimdagi noaniqlik va o'zgarishlarga moslashuvchanlikni ta'minlaydi, natijada shaxsning rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi yuzaga keladi. Bu yondashuv motivlarni murakkab, ko'p qatlamli va o'zgaruvchan tizim sifatida tahlil qilish imkonini beradi.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlarning tahlilida, birinchi navbatda, shaxsning ichki ehtiyojlari muhim rol o'ynaydi. Masalan, xavfsizlik, hurmat, o'z-o'zini anglash kabi ehtiyojlar shaxsning harakatlariga yo'l ko'rsatadi va xulqini tartibga soladi. Bu ehtiyojlar bir-biriga bog'langan tizim hosil qiladi, ular o'zaro qarama-qarshi yoki bir-birini qo'llab-quvvatlovchi funksiyani bajarishi mumkin. Sinergetik yondashuv ushbu ehtiyojlarning o'zaro ta'siri va dinamikasini chuqur o'rganishga imkon yaratadi. Shaxsning motivatsiyasi aynan shu ehtiyojlar tizimida paydo bo'lib, uning xulqini shakllantirishda markaziy o'rin tutadi. Bundan tashqari, sinergetik nazariyada motivlarning o'zgaruvchanligi va kontekstga bog'liqligi e'tiborga olinadi, bu esa ularning individual va ijtimoiy xatti-harakatlarga ta'sirini kengroq tushunishga yordam beradi.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar ichida ijtimoiy motivlar ham alohida ahamiyatga ega. Inson ijtimoiy mavjudot sifatida o'zaro munosabatlarni va guruhdagi o'rnini qadrlaydi. Shu sababli, ijtimoiy qabul qilish, hurmatga sazovor bo'lish, guruhga tegishlilik kabi ehtiyojlar motivatsiyaning muhim qismi hisoblanadi. Ushbu ijtimoiy motivlar shaxsning xulqida ijobiy yoki salbiy yo'nalishlarda o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Sinergetik yondashuvda ijtimoiy muhit va shaxsning ichki motivlari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlar tahlil qilinadi, bu esa sinergetik xulqning shakllanish mexanizmlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Natijada, shaxs o'zining ijtimoiy muhitdagi o'rnini anglab, unga moslashadi yoki yangi moslashuvchan xatti-harakatlar yaratadi. Bu jarayonlarning natijasi sifatida sinergetik xulq yanada murakkab va rivojlangan holatga keladi.

Shuningdek, kognitiv motivlar sinergetik xulqni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Insonning bilim olishga, yangi tajribalarni o'zlashtirishga bo'lgan ichki istagi, o'rganishga bo'lgan qiziqishi motivatsiyaning kognitiv qatlamini tashkil qiladi. Bu motivlar shaxsning intellektual faoliyatini rag'batlantirib, xulqining ongli va maqsadli shakllanishini ta'minlaydi. Sinergetik yondashuv ushbu kognitiv motivlarning o'zaro ta'sirini va ularning shaxsning umumiy xatti-harakat tizimidagi rolini chuqur o'rganadi. Bu jarayonlar natijasida o'quvchi yoki shaxs muammoni hal qilishda yangi strategiyalarni ishlab chiqadi, o'zgaruvchan muhitga moslashadi va xulqini yangilaydi. Shu tarzda, kognitiv motivlar sinergetik xulqni barqarorlashtirish va rivojlantirish uchun zarur shartlarni yaratadi.

Affektiv motivlar ham sinergetik xulqning shakllanishida katta rol o'ynaydi. Emotsiyalar, his-tuyg'ular va ularning boshqarilishi shaxsning xatti-harakatlariga bevosita ta'sir qiladi. Sinergetik yondashuvda emotsional jarayonlar va ularning motivatsiyaga ta'siri murakkab tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Pozitiv emotsiyalar faollikni oshiradi, yangi o'rganishga intilish va moslashuvchanlikni kuchaytiradi, salbiy emotsiyalar esa stress va qarshiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois, affektiv motivlarning sinergetik tizimdagi o'rnini ularning dinamik holatda boshqarilishi va muvozanatlashuviga bog'liq. Bu o'z navbatida shaxsning psixologik barqarorligini saqlashga yordam beradi va uning ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlaydi. Emotsional motivlar va ularning

boshqarilishi sinergetik xulqni yanada sifatliroq va mustahkamroq qiladi.

Motivlarning ijtimoiy muhit va shaxsning ichki holati o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'siri sinergetik xulqning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Har bir shaxs o'zining ichki motivlarini ijtimoiy kontekstga muvofiqlashtirib, yangi xatti-harakatlarni shakllantiradi. Bu jarayonlar o'zaro ta'sirlar, qarama-qarshiliklar va uyg'unliklarni o'z ichiga oladi, natijada yangi sifatli xulq yuzaga keladi. Sinergetik yondashuv ushbu jarayonlarni tizimli va dinamik ravishda o'rganishga imkon yaratadi. Shu tarzda, motivlar faqat alohida psixologik jarayonlar emas, balki murakkab sinergetik tizim sifatida tahlil qilinadi. Bu yondashuv shaxsning o'zini anglash va ijtimoiy moslashuv jarayonlarini chuqurlashtirib o'rganishda muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar sinergetik xulqni shakllantiruvchi motivlarning ko'p qirraliligini ko'rsatadi. Motivlar turli darajada, bir-biri bilan o'zaro bog'liq holda faoliyat ko'rsatadi. Masalan, ijtimoiy motivlar kognitiv va affektiv motivlar bilan birgalikda shaxsning umumiy xulqiy modelini yaratadi. Bu model sinergetik tizimning dinamik va moslashuvchan strukturasini ifodalaydi. Shu bois, motivlarni o'rganish va ulardan foydalanish pedagogik, psixologik va ijtimoiy sohalarida samarali ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishga imkon beradi. Motivlarning sinergetik tahlili shaxsning samarali o'zini boshqarish va jamiyat bilan muvaffaqiyatli integratsiya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy omil sifatida qabul qilinadi.

Yakuniy xulosalar shuni ko'rsatadiki, sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar kompleks va ko'p qatlamli tizim sifatida qaralishi zarur. Ular shaxsning ichki ehtiyojlari, ijtimoiy munosabatlari, kognitiv qobiliyatlari va emotsional holati o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir natijasida yuzaga keladi. Sinergetik yondashuv bu jarayonlarni tizimli ravishda tushunishga, boshqarishga va rag'batlantirishga imkon beradi. Motivlarning uyg'unligi va muvozanati sinergetik xulqni barqarorlashtiradi, shaxsning rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi. Shu sababli, psixologik motivlarni chuqur o'rganish va ta'lim, tarbiya, boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilish zamonaviy ilm-fan va amaliyot uchun muhim vazifa hisoblanadi.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar mavzusi zamonaviy psixologiya va pedagogika sohalarida keng muhokama qilinayotgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Ushbu mavzuni o'rganish, shaxsning xulq-atvorini shakllantirishda motivlarning o'rni va ahamiyatini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Motivlar inson faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ular shaxsning ichki ehtiyojlari, qiziqishlari, maqsadlari va qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Sinergetik yondashuvda motivlar faqat alohida elementlar sifatida emas, balki o'zaro ta'sir qiluvchi tizim sifatida ko'riladi, bu esa ularning xulq-atvorni shakllantirishdagi rolini yanada murakkablashtiradi.

Motivlarning shakllanishi va rivojlanishi psixologik jarayonlarning murakkab tizim sifatida o'rganilishini taqozo etadi. Shaxsning ichki ehtiyojlari, tashqi ta'sirlar, ijtimoiy muhit va psixologik holati motivlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishi, o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi, o'z-o'zini anglash va muvaffaqiyatga erishish istagi motivlarning asosiy manbalaridan biridir. Sinergetik yondashuvda bu motivlarning o'zaro ta'siri va tizimli ravishda shakllanishi xulq-atvorning dinamik va o'zgaruvchan tabiatini tushunishga yordam beradi.

Motivlarning shakllanishida ijtimoiy va madaniy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Shaxsning ijtimoiy muhitdagi o'rni, oilaviy tarbiya, maktabdagi ta'lim jarayoni va jamiyatdagi qadriyatlar motivlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi va deviant xulq-atvorining oldini olishda oilaviy munosabatlar, o'qituvchilar bilan muloqot va guruhdagi o'rin muhim ahamiyatga ega. Sinergetik yondashuvda bu omillar motivlarning shakllanishidagi tizimli o'zgarishlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Kognitiv va emotsional jarayonlar ham motivlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shaxsning o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi, yangi bilimlarga qiziqishi, o'zini anglash va muvaffaqiyatga erishish istagi kognitiv motivlarning shakllanishiga ta'sir qiladi. Emotsional holatlar, stress, xavotir, xursandchilik va boshqa his-tuyg'ular esa affectiv motivlarni shakllantiradi. Sinergetik yondashuvda bu jarayonlarning o'zaro ta'siri va motivlarning shakllanishidagi roli tizimli ravishda o'rganiladi.

Motivlarning shakllanishida biologik omillar ham e'tiborga olinadi. Insonning biologik ehtiyojlari, masalan, oziq-ovqat, uyqu, xavfsizlik va reproduktiv ehtiyojlar motivlarning shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. Ushbu ehtiyojlarning qondirilishi yoki qondirilmaslighi motivlarning kuchliligini va yo'nalishini belgilaydi. Sinergetik yondashuvda biologik omillar motivlarning shakllanishidagi tizimli o'zgarishlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Motivlarning shakllanishi va rivojlanishi psixologik jarayonlarning murakkab tizim sifatida o'rganilishini taqozo etadi. Shaxsning ichki ehtiyojlari, tashqi ta'sirlar, ijtimoiy muhit va psixologik holati motivlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishi, o'rganishga bo'lgan ishtiyoqi, o'z-o'zini anglash va muvaffaqiyatga erishish istagi motivlarning asosiy manbalaridan biridir. Sinergetik yondashuvda bu motivlarning o'zaro ta'siri va tizimli ravishda shakllanishi xulq-atvorning dinamik va o'zgaruvchan tabiatini tushunishga yordam beradi.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar mavzusi bo'yicha adabiyotlar tahlili ilmiy tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlarini, metodologik yondashuvlarini va mavjud bo'lgan bo'shliq va muammolarni aniqlashga imkon beradi. Ushbu tahlil orqali motivlarning shakllanishi, rivojlanishi va xulq-atvor tizimidagi o'rni haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish mumkin. Quyida sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar bo'yicha mavjud adabiyotlarning tahlili keltirilgan.

1. Pozitiv psixologiya va motivatsiya: Dilafruz Ismatovanning "O'quvchilarda pozitivlik xususiyatlarini shakllantirishning psixologik masalalari" nomli maqolasi pozitiv psixologiyaning ta'lim jarayonidagi o'rni va motivatsiya bilan bog'liq masalalarni yoritadi. Maqolada o'quvchilarda ijobiy sifatlarni shakllantirishning psixologik asoslari va metodlari tahlil qilingan. Bu ishda motivatsiyaning ijobiy xususiyatlar bilan bog'liqligi ko'rsatilgan.

2. Deviant xulq-atvor va motivlar: S. Xolmurotovaning "Deviant xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik mohiyatining tizimli tahlili" nomli maqolasi deviant xulq-atvorni shakllantiruvchi psixologik motivlarni o'rganadi. Maqolada o'quvchilarning deviant xatti-harakati va uning psixologik omillari tahlil qilingan. Motivlarning ijtimoiy va psixologik jihatlari yoritilgan.

3. O'smirlar psixologiyasi va motivlar: Feruza Saidbekovaning "Deviant xulq-atvorli o'smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari" nomli maqolasi o'smirlarning psixologik motivlarini o'rganadi. Maqolada o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi va deviant xulq-atvorining psixologik omillari tahlil qilingan. Motivlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ko'rsatilgan.

4. Iste'molchi xulq-atvori va motivlar: Hafiza Ahmedova va M. Sh. Muxiddinovning "Iste'molchi xulq-atvorini shakllantirishda psixologik omillar" nomli maqolasi iste'molchi xulq-atvorini shakllantiruvchi psixologik motivlarni o'rganadi. Maqolada iste'molchilarning qaror qabul qilish jarayonlari va motivatsiya omillari tahlil qilingan. Motivlarning xulq-atvorga ta'siri ko'rsatilgan.

Sinergetik xulq — bu shaxslararo o'zaro ta'sirlar va guruh dinamikasining natijasi sifatida shakllanadigan xulqdir. Psixologik motivlar bu jarayonda asosiy rol o'ynaydi, chunki ular shaxslarning xatti-harakatlarini boshqaradi. Guruh ichidagi ijtimoiy va emotsional aloqalar, shuningdek, individual ehtiyojlar va maqsadlar sinergetik xulqning shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Bu motivlar shaxslarning o'zaro munosabatlarida hamkorlik, raqobat yoki moslashuvchanlik kabi xatti-harakatlarni keltirib chiqaradi.

Ichki motivlar, ya'ni shaxsning o'z ichki ehtiyojlari va qiziqishlari, sinergetik xulqning shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Masalan, o'zini o'zi amalga oshirish, o'sish va rivojlanish istagi kabi ichki motivlar shaxslarni guruh faoliyatida faol ishtirok etishga undaydi. Bu motivlar shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va guruhdagi o'zaro aloqalarni mustahkamlaydi.

Tashqi motivlar, ya'ni tashqi mukofotlar, jazolar yoki ijtimoiy bosimlar, sinergetik xulqni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu motivlar shaxslarni ma'lum xatti-harakatlarni amalga oshirishga undaydi. Masalan, mukofotlar shaxslarni guruh maqsadlariga erishish uchun ko'proq harakat qilishga rag'batlantiradi, jazolar esa nojo'ya xatti-harakatlarni kamaytiradi.

Ijtimoiy motivlar, ya'ni guruhdagi o'z o'rnini, ijtimoiy maqom va boshqalar bilan bog'liq ehtiyojlar, sinergetik xulqni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shaxslar o'zlarining guruhdagi o'rnini saqlab qolish yoki yaxshilash uchun ma'lum xatti-harakatlarni amalga

oshiradilar. Bu motivlar guruh ichidagi hamkorlik va raqobatni boshqaradi.

Emotsional motivlar, ya'ni shaxslarning his-tuyg'ulari va hissiyotlari, sinergetik xulqni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, qo'llab-quvvatlash, hurmat va e'tibor kabi hissiyotlar shaxslarni guruh faoliyatida faol ishtirok etishga undaydi. Bunday motivlar guruh ichidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi va sinergetik xulqni qo'llab-quvvatlaydi.

Motivlar bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiladi va sinergetik xulqning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ichki va tashqi motivlarning uyg'unligi shaxsning xatti-harakatlarini samarali boshqarishga yordam beradi. Agar ichki motivlar tashqi motivlar bilan mos kelsa, shaxs guruh maqsadlariga erishishda yanada faol bo'ladi.

Motivatsiya shaxsning rivojlanishiga qarab o'zgaradi. Yosh o'tishi bilan shaxslarning ehtiyojlari va motivlari ham o'zgaradi. Masalan, o'smirlik davrida o'zini o'zi amalga oshirish va mustaqillik kabi ichki motivlar kuchayadi, kattalar davrida esa oilaviy va ijtimoiy mas'uliyatlar bilan bog'liq tashqi motivlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Motivlarni boshqarish sinergetik xulqni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Psixologik texnikalar va metodlar yordamida shaxslarning motivlarini boshqarish mumkin. Masalan, maqsad qo'yish, o'z-o'zini rag'batlantirish va o'z-o'zini nazorat qilish kabi usullar shaxslarning motivatsiyasini oshiradi va sinergetik xulqni qo'llab-quvvatlaydi.

Guruh dinamikasi motivlarning o'zaro ta'siri orqali shakllanadi. Shaxslarning individual motivlari guruh maqsadlari bilan uyg'unlashganda, guruh ichidagi hamkorlik va samaradorlik oshadi. Bunday holatda, guruh a'zolari o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash orqali umumiy maqsadlarga erishishga intiladilar.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar shaxslarning xatti-harakatlarini boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Ichki, tashqi, ijtimoiy va emotsional motivlarning o'zaro ta'siri sinergetik xulqning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Motivlarni boshqarish va motivatsiyani rivojlantirish sinergetik xulqni qo'llab-quvvatlashda samarali vositalardir. Shuningdek, guruh dinamikasida motivlarning roli ham muhimdir, chunki shaxslarning motivlari guruhning umumiy maqsadlariga erishishga yordam beradi.

1. Shaxsiy ehtiyojlar va sinergetik xulq

Shaxsning asosiy ehtiyojlari, masalan, xavfsizlik, tan olinish va o'zini ifodalash, uning xulqini shakllantiruvchi asosiy motivlardir. Bu ehtiyojlarning to'liq qondirilishi shaxsning ijtimoiy va kasbiy faoliyatida yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Sinergetik xulq esa, bir nechta shaxslarning umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishini anglatadi. Bu jarayonda har bir shaxsning individual ehtiyojlari umumiy maqsadga erishish uchun uyg'unlashadi. Bunda, shaxslar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Shaxsning o'z ehtiyojlarini anglash va ularni qondirish yo'llarini topish, sinergetik xulqning shakllanishiga yordam beradi. Masalan, guruh ichida o'zini ifodalash ehtiyoji qondirilgan shaxslar, umumiy maqsad sari samarali hissa qo'shishadi. Shu bilan birga, guruhdagi har bir a'zo o'z ehtiyojlarini hurmat qilish orqali sinergetik xulqni rivojlantiradi. Bunday uyg'unlik, guruhning umumiy maqsadga erishishdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Shaxsiy ehtiyojlarning sinergetik xulq bilan uyg'unligi, ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlaydi. Natijada, shaxslar o'rtasidagi hamkorlik va o'zaro hurmat, sinergetik xulqning asosiy poydevorini tashkil etadi.

2. Ichki motivatsiya va sinergetik xulq

Ichki motivatsiya, shaxsning ichki ehtiyojlari va qiziqishlari asosida shakllanadi. Bu motivatsiya turida, shaxs o'z faoliyatidan zavq olish va o'zini rivojlantirishga intiladi. Sinergetik xulq esa, bir nechta shaxslarning umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishini anglatadi. Ichki motivatsiya yuqori bo'lgan shaxslar, guruh ichida o'z hissasini qo'shishga tayyor bo'lishadi. Bu, guruhning umumiy maqsadga erishishdagi samaradorlikni oshiradi. Ichki motivatsiya, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va uni faoliyatga undaydi. Sinergetik xulqning shakllanishida, ichki motivatsiyaning roli katta. Masalan, o'zini rivojlantirishga intilgan shaxslar, guruh ichida o'z bilim va ko'nikmalarini boshqalar bilan bo'lishishga tayyor bo'lishadi. Bu, guruhning umumiy maqsadga erishishdagi muvaffaqiyatni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ichki motivatsiya, shaxsning o'z ehtiyojlarini anglash va ularni qondirish yo'llarini topishga yordam beradi. Natijada, ichki motivatsiya va sinergetik xulq o'rtasidagi uyg'unlik, ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlaydi.

3. Tashqi motivatsiya va sinergetik xulq

Tashqi motivatsiya, shaxsning tashqi omillar, masalan, mukofotlar yoki jazolar asosida shakllanadi. Bu motivatsiya turida, shaxs tashqi rag'batlarga javoban faoliyat ko'rsatadi. Sinergetik xulq esa, bir nechta shaxslarning umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishini anglatadi. Tashqi motivatsiya yuqori bo'lgan shaxslar, guruh ichida o'z hissasini qo'shishga tayyor bo'lishadi, agar bu rag'batlar mavjud bo'lsa. Bu, guruhning umumiy maqsadga erishishidagi samaradorlikni oshiradi. Tashqi motivatsiya, shaxsning faoliyatini tartibga soladi va uni ma'lum yo'nalishda harakat qilishga undaydi. Sinergetik xulqning shakllanishida, tashqi motivatsiyaning roli katta. Masalan, mukofotlar orqali rag'batlantirilgan shaxslar, guruh ichida o'z bilim va ko'nikmalarini boshqalar bilan bo'lishishga tayyor bo'lishadi. Bu, guruhning umumiy maqsadga erishishidagi muvaffaqiyatni ta'minlaydi. Shu bilan birga, tashqi motivatsiya, shaxsning o'z ehtiyojlarini anglash va ularni qondirish yo'llarini topishga yordam beradi. Natijada, tashqi motivatsiya va sinergetik xulq o'rtasidagi uyg'unlik, ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlaydi.

Sinergetik xulq, insonning muayyan holatlardagi o'zgaruvchan, ammo tartibli xatti-harakatlari orqali shakllanadi. Bu jarayonda inson ongining chuqur qatlamlarida shakllanadigan psixologik motivlar muhim o'rin tutadi. Shaxsning ichki ehtiyojlari, tajribalari va maqsadlari sinergetik xulqni uyg'un tarzda rivojlantiradi. Inson o'z hayotida muvozanatni saqlashga intilganida, sinergetik jarayonlar faollashadi. Bu muvozanat faqat tashqi muhit bilan emas, balki ichki psixologik holat bilan ham bog'liq. Masalan, shaxs o'zini anglashga harakat qilganida, ichki impulslar orqali ongli qarorlar qabul qiladi. Bu qarorlar esa sinergetik tizimda o'zaro bog'liq bo'lgan motivlar asosida paydo bo'ladi. Xatti-harakatlarning uyg'unligi, uning mustahkam irodasi va o'zini boshqarish qobiliyatiga tayanadi. Bunday holatlarda inson o'z imkoniyatlarini to'liq safarbar qiladi. Sinergetik yondashuv shaxsning individual taraqqiyotida katta ahamiyatga ega.

Psixologik motivlar inson ruhiy holatining faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Har bir shaxs o'z xatti-harakatini ichki ehtiyojlarga asoslab quradi. Bu ehtiyojlar ba'zan ongli, ba'zan esa ongsiz shaklda namoyon bo'ladi. Masalan, tan olinish, hurmat yoki o'zini isbotlash kabi ichki motivlar insonni harakatga undaydi. Bunday motivlar ortida yashirin psixologik jarayonlar yotadi. Aynan shu ichki

motivlar orqali shaxs sinergetik muvozanatga erishishga intiladi. Ular turli omillardan – oila, ijtimoiy muhit, tarbiya va shaxsiy tajribalardan oziqlanadi. Har bir harakatning asosida yotgan psixologik kuchlar, insonning ongida har doim faoliyat holatida bo'ladi. Bu kuchlar shaxsda o'ziga xos ichki tartibni vujudga keltiradi. Natijada inson xatti-harakatida muvozanat va barqarorlik seziladi.

Sinergetik xulqni shakllantirishda motivatsiya jarayonining roli juda muhim hisoblanadi. Motivatsiya bu – insonni biror maqsad sari intilishga undovchi ichki turtki hisoblanadi. Har bir insonda motivatsiya manbalari har xil bo'lishi mumkin. Kimdadir bu ichki qoniqish, boshqasida esa tashqi mukofot bo'lishi mumkin. Motivatsiya faqat maqsadga yo'naltirilgan holatda emas, balki sinergetik harakatlarni uyg'unlashtirishda ham ishtirok etadi. Inson biror faoliyatga kirishganida, bu faoliyatning har bir bosqichi psixologik motivlar bilan bog'liq bo'ladi. Ular orqali inson o'zining xatti-harakatini ongli tarzda boshqaradi. Shu sababli, sinergetik xulqning asosida doimiy harakat va refleksiya yotadi. Inson o'z harakatlariga baho berib, uni doimiy tarzda takomillashtirishga harakat qiladi. Bu jarayon esa shaxsiy taraqqiyotning uzviy qismidir.

Shaxsning o'zini anglash jarayoni sinergetik xulqning asosiy psixologik omillaridan biridir. Inson o'zini anglash orqali ichki resurslarini kashf etadi. Bu resurslar esa uni mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Inson o'z ichki olamidagi ziddiyatlarni anglab, ularni hal qilishga harakat qiladi. Bu esa sinergetik xulq orqali o'z aksini topadi. O'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan shaxslar boshqalarga nisbatan ko'proq uyg'unlik va muvozanatni namoyon etadi. Bunday shaxslar ijtimoiy muhitda barqaror, faol va ijobiy xulq-atvor ko'rsatadilar. Ular turli muammolarni tezda aniqlab, samarali echim topishga moyil bo'ladilar. Shaxsiy ongdagi uyg'unlik sinergetik tizimni mustahkamlaydi. Natijada inson o'z hayotini ongli ravishda boshqara boshlaydi.

Shaxsning hissiy barqarorligi sinergetik xulqni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Hissiy holat insonning kundalik qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hissiyotlar boshqarilmagan hollarda, sinergetik xulqning uyg'unligi buzilishi mumkin. Shuning uchun ham hissiy intellekt darajasi yuqori bo'lgan insonlarda muvozanatli xulq shakllanadi. Ular har bir voqeaga ongli yondashib, ijobiy energiyani saqlab qolishga harakat qiladilar. Bunday insonlar salbiy hissiyotlarni

boshqarish, nazorat qilish va ularni tahlil qilish qobiliyatiga egadirlar. Hissiy barqarorlik orqali inson o'z psixik holatini muvofiqlashtira oladi. Bu esa sinergetik xulqning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Inson o'z his-tuyg'ulari va harakatlari o'rtasida uyg'unlik yaratadi. Natijada shaxsda barqaror va puxta asoslangan qarorlar paydo bo'ladi.

Ijtimoiy tajriba sinergetik xulqni shakllantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Inson ijtimoiy muhit orqali o'z xatti-harakatlariga baho beradi va ularni shakllantiradi. Ijtimoiy rollar va ijtimoiy kutishlar shaxsning ichki motivlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Inson jamiyatga moslashish uchun o'z xulq-atvorini muvofiqlashtiradi. Bu jarayonda ichki va tashqi omillar o'zaro uyg'unlashadi. Inson atrofdagi odamlar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, turli tajribalarni o'zlashtiradi. Bu tajribalar orqali u o'z harakatlarini tahlil qiladi va o'zgartiradi. Bunday o'zgarishlar esa sinergetik xulqni shakllantirishda muhim bosqichlardan biridir. Har bir ijtimoiy vaziyat, insonning ichki motivlarini faollashtiradi. Bu esa uning xatti-harakatida yangi uyg'unliklarni yuzaga keltiradi.

O'zini boshqarish qobiliyati sinergetik xulq shakllanishining kalitidir. Inson o'zini boshqarish orqali ichki impulsar va tashqi omillarni uyg'unlashtiradi. Bu holat shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi va nazorat darajasiga bog'liq bo'ladi. O'zini boshqara olgan inson har qanday holatda o'z qarorini ongli tarzda qabul qiladi. Bunday shaxslar muammolarga konstruktiv yondashib, ularni tizimli ravishda hal etishga harakat qiladi. O'zini boshqarish psixologik barqarorlik va emotsional nazoratni ta'minlaydi. Bu holat orqali insonning xulq-atvori bir maromda davom etadi. Tashqi sharoitlar o'zgargan taqdirda ham, u o'zini yo'qotmaydi. Shaxs o'z hayotida doimiy tartib va izchillikka intiladi. Bu esa sinergetik xulqning ajralmas xususiyatidir.

Sinergetik yondashuv inson xulq-atvorining murakkab tizimli holatlarini o'rganishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Sinergetika — bu turli elementlar o'zaro ta'siri natijasida murakkab tizimlarning yangi sifatlari va holatlari yuzaga kelishini tadqiq etuvchi fan. Sinergetik xulq — shunday xulq-atvor shakli bo'lib, u turli psixologik va ijtimoiy motivlarning o'zaro uyg'unlashuvi va o'zaro ta'sirida vujudga keladi.

Psixologik motivlar sinergetik xulqni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ular inson faoliyatining harakatlantiruvchi kuchlari bo'lib, turli ehtiyojlar, qiziqishlar, qadriyatlar va intilishlar majmuasidan tashkil topadi. Sinergetik jarayonda ushbu motivlar bir-biri bilan o'zaro

bogʻlanib, muvozanat holatini hosil qiladi, natijada xulqning yangi, murakkab va koʻp qirrali shakllari paydo boʻladi.

Birinchidan, asosiy psixologik motivlarga ichki ehtiyojlar kiradi. Masalan, oʻzini anglash, oʻzini rivojlantirish, ijodkorlik va erkinlik intilishi sinergetik xulqning tashqi shakllarini belgilaydi. Bunday motivlar individualning oʻzini namoyon qilishiga, ijtimoiy guruhlarda oʻz oʻrnini topishga, shuningdek, ijobiy oʻzgarishlarga intilishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, tashqi motivlar — jamiyatning talab va kutishlari, ijtimoiy qadriyatlar, boshqalar bilan munosabatlar ham sinergetik xulqning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu motivlar individualni ijtimoiy moslashishga, guruh bilan uygʻunlashishga va hamkorlikka yoʻnaltiradi.

Uchinchidan, sinergetik xulqni shakllantirishda motivlarning oʻzaro muvozanati ham muhimdir. Masalan, agar ichki motivlar bilan tashqi motivlar uygʻunlashmasa, xulqda qarama-qarshilik va ichki ziddiyatlar yuzaga kelishi mumkin. Bu esa individning psixologik holatiga taʼsir qilib, uning xulq-atvorida muvozanatsizliklarni keltirib chiqaradi.

Sinergetik yondashuvda shuningdek, motivlarning dinamikligi va oʻzgaruvchanligi ham hisobga olinadi. Motivlar vaqt davomida oʻzgarib, yangilanib boradi, bu esa xulqning doimiy rivojlanishiga sabab boʻladi. Shu sababli, sinergetik xulq statik emas, balki jarayon sifatida koʻriladi, u doimiy ravishda yangi motivlar, maqsadlar va sharoitlar taʼsirida shakllanadi.

Natijada, sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar tizimli, koʻp qirrali va oʻzaro bogʻlangan boʻlib, ular individning ichki dunyosi va ijtimoiy muhit oʻrtasidagi murakkab oʻzaro taʼsirni ifodalaydi. Bu yondashuv inson faoliyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi va xulq-atvorni oʻzgartirish hamda rivojlantirishda samarali yoʻllarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar insonning ichki dunyosi va tashqi muhit oʻrtasidagi murakkab oʻzaro taʼsir jarayonida paydo boʻladi. Bu jarayonda har bir motiv oʻzining noyob roli va funksiyasiga ega boʻlib, bir-biri bilan uygʻunlashib, yangi xulqiy shakllarni yuzaga keltiradi. Motivlarning birligi va oʻzaro bogʻliqligi tizimli yondashuvni talab qiladi, chunki ularning har biri mustaqil emas, balki kompleks tizim ichida harakat qiladi. Shuning uchun

sinergetik yondashuv xulqni faqat bir tomonlama emas, balki ko‘p qirrali jarayon sifatida tahlil qilish imkonini beradi. Motivlarning sinergiyasi natijasida yangi xulqiy modellarning paydo bo‘lishi, ularning dinamik xususiyatlari insonning muhitga moslashuvi va o‘zini ifoda etish darajasini oshiradi. Shuningdek, sinergetik motivlar o‘zgaruvchan va moslashuvchan bo‘lib, ular sharoitga qarab har doim yangilanib boradi. Bu esa inson faoliyatining ijodiy va moslashuvchan tabiati bilan chambarchas bog‘liqdir. Tizim ichida motivlarning o‘zaro ziddiyati ham yuzaga kelishi mumkin, bu esa xulq-atvorda qarama-qarshi yo‘nalishlar va ichki ziddiyatlarni yuzaga chiqaradi. Shu tarzda sinergetik motivlar xulqning murakkabligini va o‘zgaruvchanligini ta’minlaydi, insonning individual va ijtimoiy tomonlarini birlashtiradi. Bu nuqtai nazardan, sinergetik yondashuv xulqni chuqurroq tushunish va uning nazariy asoslarini yaratishda muhim hisoblanadi.

Sinergetik xulqning shakllanishida ichki motivlarning o‘rni nihoyatda muhimdir, chunki ular individning o‘z-o‘zini anglash, shaxsiy maqsad va intilishlarini ifodalaydi. Ichki motivlar harakatlantiruvchi kuch sifatida insonni o‘zini rivojlantirishga, maqsad sari intilishga undaydi. Bu motivlar insonning o‘ziga xosligini, shaxsiy erkinlik va mustaqillik talablarini aks ettiradi. Shu bilan birga, ichki motivlar insonning ichki psixologik holatini, hissiy va ruhiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Bu jarayon natijasida xulq-atvorda ichki uyg‘unlik va balans yuzaga keladi. Ichki motivlarning rivojlanishi va faolligi sinergetik jarayonlarda xulqning yangi darajalariga ko‘tarilishiga xizmat qiladi. Ularning mavjudligi shaxsning o‘zini anglash darajasini oshirib, ijodiy va innovatsion faoliyatga turtki beradi. Shu bilan birga, ichki motivlarning noaniqligi yoki ziddiyati ichki stress va psixologik muvozanatsizliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun ichki motivlarni o‘rganish va ularni boshqarish sinergetik xulqni samarali shakllantirish uchun zarurdir. Ularning o‘zaro ta’siri shaxsiy xulqning mustahkam poydevorini tashkil qiladi.

Sinergetik xulqni shakllantirishda tashqi motivlarning roli ham beqiyosdir, chunki ular jamiyatning talab va ijtimoiy qadriyatlarini ifodalaydi. Tashqi motivlar insonni ijtimoiy munosabatlarda faol bo‘lishga, guruh ichida o‘z o‘rnini topishga undaydi. Ushbu motivlar yordamida individ o‘zining ijtimoiy identifikatsiyasini amalga oshiradi va jamiyat bilan uyg‘unlashadi. Bu jarayon xulqning ijtimoiy qirrasi va barqarorligini ta’minlaydi. Tashqi motivlar shuningdek, ijtimoiy

me'yorlar va qoidalar doirasida harakat qilishga yo'naltiradi, bu esa shaxsiy erkinlik bilan ijtimoiy majburiyatlar o'rtasida muvozanat hosil qiladi. Sinergetik yondashuvda tashqi motivlar ichki motivlar bilan sintezga kiradi, bu esa xulqning yangi sifatlarini keltirib chiqaradi. Tashqi sharoitlar va ijtimoiy muhit o'zgarishlariga moslashish tashqi motivlarning asosiy vazifasidir. Shu bois, ularni tahlil qilish orqali shaxsning ijtimoiy faoliyatini va moslashuvchanligini aniqlash mumkin. Tashqi motivlarning o'rganilishi shaxslararo munosabatlarni yaxshilash va ijtimoiy muvozanatni saqlashda muhimdir.

Sinergetik xulqda ichki va tashqi motivlarning o'zaro muvozanati xulq-atvorning barqarorligi va samaradorligini ta'minlaydi. Agar bu muvozanat buzilsa, ichki va tashqi talablar o'rtasida qarama-qarshilik paydo bo'lishi mumkin. Bu holatda shaxsda psixologik ziddiyatlar yuzaga kelib, ularning xulqi noaniq va nizoli tus oladi. Motivlar muvozanati o'zgaruvchan bo'lib, u doimo psixologik va ijtimoiy holatga mos ravishda yangilanib borishi kerak. Sinergetik jarayonda bu muvozanat dinamik xarakterga ega bo'lib, shaxsning yangi sharoitlarga moslashishini ta'minlaydi. Muvozanatli holatda motivlar bir-birini to'ldirib, yangi xulqiy strategiyalarni shakllantiradi. Bu esa shaxsning ijtimoiy va shaxsiy muvaffaqiyatiga olib keladi. Shunday qilib, sinergetik xulqning samarali shakllanishi uchun motivlar tizimining doimiy monitoringi va boshqaruvi zarurdir. Muvozanat buzilishi xulqiy muammolar va shaxsiy qarama-qarshiliklarni yuzaga keltiradi.

Sinergetik motivlar tizimining dinamikligi inson xulqining doimiy o'zgarish va rivojlanishini ta'minlaydi. Motivlar vaqt o'tishi bilan yangilanib, yangi ehtiyojlar va talablarni qamrab oladi. Bu jarayon shaxsning o'zini anglash darajasi, tajribasi va ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda kechadi. Dinamik motivlar tizimi insonni yangi sharoitlarga moslashishga, yangi maqsad va vazifalarni belgilashga undaydi. Bu xulq-atvorda ijodiy va innovatsion elementlarning paydo bo'lishiga imkon yaratadi. Sinergetik yondashuv xulqni doimiy harakatda bo'lgan jarayon sifatida ko'radi, u o'zgarishlarga moslashuvchan va moslashuvchi bo'lishi kerak. Motivlarning o'zgaruvchanligi insonning psixologik barqarorligi va o'sishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois, psixologik motivlarni tizimli o'rganish va boshqarish shaxs rivojida muhim vazifa hisoblanadi.

Sinergetik xulqda motivlarning ziddiyatli tabiati insonning psixologik murakkabligini aks ettiradi. Har bir motiv o'ziga xos kuch

va yoʻnalishga ega boʻlib, ular baʼzida bir-biriga qarama-qarshi boʻlishi mumkin. Bu ziddiyatlar shaxsning ichki dunyosidagi qarama-qarshiliklarni yuzaga chiqaradi va xulqiy bahs-munozaralarga sabab boʻladi. Ammo bu ziddiyatlar yaratgan dinamik muvozanat sinergetik jarayonlarda yangi sifatlar va xulqiy shakllarning paydo boʻlishiga xizmat qiladi. Motivlar oʻrtasidagi qarama-qarshiliklar shaxsning oʻzini anglashini chuqurlashtiradi va ijtimoiy munosabatlardagi koʻp qirralilikni oshiradi. Bu xulqiy murakkablik va oʻzgaruvchanlik inson faoliyatining moslashuvchanligini taʼminlaydi. Shu tariqa, ziddiyatlar motivlarni yanada rivojlantirish va yangi psixologik holatlar hosil qilish imkonini yaratadi. Sinergetik yondashuvda bu jarayon xulqning tabiiy va zarur qismi sifatida qaraladi.

Inson xulqining sinergetik tabiati uning ijtimoiy kontekstda shakllanishi va rivojlanishida ham oʻz aksini topadi. Psixologik motivlar jamiyatning turli qatlamlari, madaniyat va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bogʻliq. Sinergetik yondashuv motivlarning shaxs va jamiyat oʻrtasidagi murakkab bogʻlanishini koʻrsatadi. Jamiyat tomonidan qabul qilingan qadriyatlar, normalar va meʼyorlar shaxsning motiv tizimini shakllantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Shu bilan birga, individual motivlar jamiyatga moslashish va oʻzini ifoda etish uchun doimiy ravishda qayta tahrirlanadi. Bu jarayon xulqning moslashuvchanligi va ijtimoiy barqarorligini taʼminlaydi. Sinergetik yondashuv shaxs va jamiyat oʻrtasidagi murakkab muloqotlarni oʻrganishga imkon beradi. Shunday qilib, psixologik motivlar tizimi ijtimoiy muhit taʼsiri ostida doimiy oʻzgarishda boʻladi.

Motivlar tizimining sinergetik xususiyati shaxsning ijodiy faoliyatida ham koʻzga tashlanadi. Motivlarning uygʻunlashuvi va ziddiyatlari yangi gʻoyalar, innovatsiyalar va ijodiy qarorlarni yuzaga chiqaradi. Bu jarayon insonning oʻzini namoyon etish, yangi tajribalar orttirish va muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi. Sinergetik xulq ijodiy va moslashuvchan yondashuvni talab qiladi, chunki u har doim yangi sharoit va maqsadlarga moslashishi kerak. Motivlarning oʻzaro taʼsiri ijodiy jarayonlarda yangi imkoniyatlar va resurslar yaratadi. Bu esa shaxsning shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatiga taʼsir qiladi. Shu bilan birga, motivlarning toʻgʻri boshqarilishi ijodiy salohiyatni toʻliq ochishga yordam beradi. Sinergetik yondashuv ijodkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Sinergetik xulqni shakllantirishda psixologik motivlarning boshqarilishi va nazorati muhim ahamiyatga ega. Motivlarni ongli ravishda boshqarish shaxsning o'zini rivojlantirish va muammolarni samarali hal qilish qobiliyatini oshiradi. Boshqarish jarayoni motivlarning ziddiyatlarini kamaytirish, ularni muvozanatlash va yangi integratsiyalar hosil qilishga qaratilgan bo'ladi. Sinergetik yondashuvda boshqaruv tizimi motivlarning o'zaro ta'sirini optimallashtirishga imkon beradi. Bu esa xulqning yanada barqaror va moslashuvchan shakllarini yaratadi. Psixologik treninglar, o'zini anglash metodlari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bu jarayonda muhim vositalar hisoblanadi. Shunday qilib, motivlarni samarali boshqarish shaxsning sinergetik xulqini yanada rivojlantirishga yordam beradi.

Sinergetik yondashuv psixologik motivlarning tizimli va ko'p qirrali tabiati orqali inson xulqini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Bu yondashuv motivlarning murakkab o'zaro bog'liqligini va dinamik o'zgarishini hisobga oladi. Natijada xulq-atvor nafaqat tashqi harakatlar, balki ichki psixologik jarayonlarning uyg'unligi sifatida qaraladi. Sinergetik prinsiplar asosida ishlab chiqilgan modellar shaxsning o'zini anglash, ijtimoiy moslashuv va ijodiy faoliyatining asoslarini ochib beradi. Ushbu yondashuv psixologiya, sotsiologiya va boshqa ijtimoiy fanlar uchun muhim ilmiy baza yaratadi. Sinergetik yondashuv xulq-atvorda yangi nazariy va amaliy yo'nalishlarni shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Bu insonning murakkab psixologik jarayonlarini chuqurroq tahlil qilishga imkon beradi.

Shunday qilib, sinergetik xulqni shakllantiruvchi psixologik motivlar — bu murakkab va o'zaro bog'langan tizim bo'lib, u insonning ichki ehtiyojlari, ijtimoiy talablar va dinamik o'zgarishlar natijasida yuzaga keladi. Ushbu motivlar tizimi xulqning barqarorligi, moslashuvchanligi va ijodkorligini ta'minlaydi. Sinergetik yondashuv motivlarni yagona tizim sifatida tahlil qilish orqali shaxsning xulq-atvorini yanada chuqurroq va kengroq tushunishga yordam beradi. Bu yondashuv psixologik motivlarni boshqarish va rivojlantirishda samarali yo'llarni topishga imkon beradi. Natijada, sinergetik yondashuv insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotidagi murakkab jarayonlarni muvaffaqiyatli boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergetik xulq shakllanishi ko'plab ijtimoiy va psixologik omillarning murakkab o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Bu jarayonda talabalar o'zining ichki motivlari va tashqi sharoitlar bilan uyg'unlashib, o'ziga xos xulqiy naqsh hosil qiladi. Ta'limga bo'lgan munosabatda faqat individual psixologik omillar emas, balki atrofdagi jamiyat, do'stlar va o'qituvchilar ham muhim rol o'ynaydi. Sinergetik yondashuv yordamida bu omillar tizimli va dinamik jarayon sifatida tahlil qilinadi. Shu tarzda, ta'limga nisbatan ijobiy va samarali xulqni shakllantirish mumkin bo'ladi.

Talabalarning ta'limga bo'lgan munosabatini shakllantirishda oilaviy muhitning ijtimoiy-psixologik ta'siri juda katta ahamiyatga ega. Oilaning qadriyatlari, ta'limga bo'lgan umumiy munosabati va qo'llab-quvvatlashi talabalar uchun psixologik poydevor vazifasini bajaradi. Ijobiy ruhiy muhit talabalarni o'qishga rag'batlantiradi, ularning o'ziga ishonchlarini oshiradi va o'qish jarayonidagi sinergetik xulqni kuchaytiradi. Oilaviy qo'llab-quvvatlash va motivatsiya ta'limga bo'lgan munosabatda barqarorlikni ta'minlaydi. Shu sababli, oilaviy omillarni hisobga olish talabalarning samarali ta'lim olishiga xizmat qiladi.

Ta'lim muhitida talabalar orasidagi ijtimoiy munosabatlar ham sinergetik xulqning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Guruh ichidagi muloqot, do'stlik va hamkorlik ruhiy holatni yaxshilab, ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, o'zaro hurmat va ishonch ta'limga nisbatan motivatsiyani oshiradi. Sinergetik ta'sir ostida bu munosabatlar talabalar xulqining yangi, ijobiy shakllarini yuzaga keltiradi. Ijtimoiy muhitdagi bu omillar ta'lim jarayonida psixologik qulaylik yaratadi.

O'qituvchilarning psixologik ta'siri ham talabalar ta'limga bo'lgan sinergetik xulqini shakllantirishda ajralmasdir. Ularning pedagogik yondashuvi, rag'batlantirish usullari va shaxsiy munosabati talabalar motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi sifatida o'zini namoyon qilish, talabalarni ruhiy qo'llab-quvvatlash ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatni mustahkamlaydi. Shuningdek, o'qituvchining sinergetik ta'siri talabalar o'rtasida hamkorlik va birgalikda o'rganish muhitini yaratadi. Bu esa ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Talabalarning shaxsiy motivatsiyasi va o'zini anglash darajasi sinergetik xulq shakllanishida asosiy psixologik omillardan biridir. O'ziga ishonch, maqsadga intilish va o'zini rivojlantirish istagi ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatni kuchaytiradi. Motivatsiyaning ichki va tashqi manbalari birgalikda ta'lim jarayonida talabalarni faollashtiradi. Sinergetik jarayonda bu motivlar o'zaro uyg'unlashib, ta'limga bo'lgan xulqni yanada boyitadi. Shuning uchun talabalarning shaxsiy psixologik resurslarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirishda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining ahamiyati katta. Do'stlar, o'qituvchilar va oila a'zolaridan olingan yordam va rag'bat talabalar ruhiyatini mustahkamlab, o'zini anglash va samarali o'qishga undaydi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash stress va motivatsiya pasayishining oldini oladi, shuningdek, o'quv jarayonidagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Sinergetik ta'sir ostida bu tizimlar talabalar xulqini barqarorlashtiradi va o'zgarishlarga moslashuvchanligini oshiradi. Shuning uchun samarali ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish lozim.

Texnologik rivojlanish va ta'limning raqamlashtirilishi talabalar xulqida yangi sinergetik jarayonlarni keltirib chiqarmoqda. Onlayn o'qish, virtual muloqot va elektron resurslar ta'limga bo'lgan munosabatni kengaytirib, motivatsiyani oshirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq, bunday sharoitlarda ham ijtimoiy va psixologik omillar saqlanib qolishi, ularni optimallashtirish talab qilinadi. Sinergik xulq raqamli muhitda ham yangi shakllar oladi va talabalar uchun moslashuvchan o'quv strategiyalarini yuzaga keltiradi. Shu bois, ta'lim muhitining texnologik jihatdan rivojlanishi bilan birga, psixologik qo'llab-quvvatlashning ham muhimligi oshadi.

Talabalarda stress va motivatsiya darajasi o'rtasidagi munosabat ta'limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirishda e'tiborga loyiqdir. Yuqori stress holatlari motivatsiyani pasaytirishi mumkin bo'lsa, optimal darajadagi stress o'quv jarayonida faollikni oshiradi. Sinergetik yondashuvda bu omillar bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida qaraladi. Stressni boshqarish va motivatsiyani qo'llab-quvvatlash orqali talabalarda samarali ta'lim xulqini shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, psixologik barqarorlik ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishda muhim omil hisoblanadi.

Natijada, talabalarda ta'limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirish ko'p qirrali va tizimli jarayon bo'lib, unda ijtimoiy va psixologik omillar birgalikda harakat qiladi. Bu jarayon ichki motivlar, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, muhit va texnologik sharoitlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir natijasidir. Sinergik yondashuv ta'lim jarayonining yanada samarali va moslashuvchan bo'lishiga imkon yaratadi. Shunday qilib, ta'limga bo'lgan munosabatni rivojlantirishda barcha ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olish muhimdir. Bu nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki talabalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

III BOB. TALABALARDA TA'LIMGA NISBATAN SINERGETIK XULQNI SHAKLLANTIRISHNING MEXANIZMLARI VA AMALIY TAVSIYALARI

3.1. Sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar

Sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar zamonaviy ta'lim va boshqaruv jarayonlarida muhim o'rin tutadi. Ushbu texnologiyalar insonning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga, uning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Sinergetik yondashuv psixologiyada tizimli va kompleks o'zaro ta'sirlar orqali shaxsning xulqini optimallashtirishga imkon beradi. Bu texnologiyalar nafaqat shaxsning ichki resurslarini faollashtirish, balki tashqi muhit bilan uyg'unlashuvni ham ta'minlaydi. Ularning asosiy maqsadi — insonning individual va guruh ichidagi samaradorligini oshirishdir. Shu bois, sinergetik texnologiyalar psixologik rivojlanish va boshqaruv sohalarida keng qo'llaniladi. Ular yordamida murakkab psixologik jarayonlarni boshqarish va optimallashtirish mumkin. Bu esa ta'lim, ish faoliyati va ijtimoiy hayotda ijobiy natijalarga olib keladi.

Psixologik texnologiyalar sinergetik xulqni rivojlantirishda turli metod va usullarni o'z ichiga oladi. Ular orasida motivatsiya yaratish, kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish, stressni boshqarish va o'zini anglash kabi jarayonlarni shakllantirish muhim o'rin tutadi. Har bir texnologiya insonning ichki dunyosiga ta'sir ko'rsatib, ularni samarali boshqarish imkonini beradi. Sinergetik yondashuvda bu texnologiyalar bir-birini to'ldirib, muvofiqlashtirilgan tizim sifatida ishlaydi. Natijada, shaxsning xulqida ijobiy o'zgarishlar yuzaga keladi. Ushbu yondashuv psixologiyada yangicha paradigmani ifodalaydi. Uning asosiy vazifasi — individning ichki resurslarini maksimal darajada faollashtirish.

Ta'lim sohasida sinergetik psixologik texnologiyalar talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirishga qaratilgan. Bu texnologiyalar yordamida o'quv jarayonidagi motivatsiya va e'tibor darajasi oshadi, stress holatlari kamayadi. Shu bilan birga, talabalar o'zining o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ta'lim muhitida sinergetik usullar o'quvchilarning birgalikda ishlashini va

o‘zaro yordam ko‘rsatishini rag‘batlantiradi. Bu jarayon yangi bilimlarni tezroq va samaraliroq o‘zlashtirishga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalar o‘qituvchilarni ham pedagogik jarayonda faolroq bo‘lishga undaydi. Natijada, ta‘lim sifati va talabalarning ijtimoiy-psixologik holati yaxshilanadi. Shu sababli, sinergetik psixologik texnologiyalar ta‘lim tizimida ahamiyat kasb etadi.

Shaxsning o‘zini anglash va motivatsiyasini oshirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar sinergetik xulqni rivojlantirishda markaziy o‘rin tutadi. Bu jarayonlarda shaxsning ichki resurslarini ochish, maqsadlar qo‘yish va ularga erishishda barqarorlikni ta‘minlash muhim hisoblanadi. Psixologik treninglar, meditatsiya va refleksiv mashqlar orqali inson o‘zining ichki holatini chuqurroq tushunishga erishadi. Bunday texnologiyalar shaxsda ijobiy o‘zgarishlarni rag‘batlantiradi, stressni kamaytiradi va ruhiy barqarorlikni oshiradi. Shu bilan birga, ular shaxsning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Sinergetik jarayonlar yordamida bu o‘zgarishlar kompleks va uzluksiz amalga oshadi. Bu esa insonning psixologik salomatligini va ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi.

Guruhda ishlash texnologiyalari sinergetik xulqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular talabalar va xodimlarning o‘zaro aloqalarini yaxshilash, birgalikda qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishga yo‘naltirilgan. Guruh ichidagi kommunikatsiya va hamkorlikni kuchaytiruvchi mashg‘ulotlar sinergiya hosil qiladi. Bu esa har bir a‘zoning salohiyatini yanada rivojlantiradi. Sinergiya yordamida guruhning umumiy natijasi individual natijalardan ustun bo‘ladi. Bunday texnologiyalar ta‘lim va ish muhitida samarali jamoalar shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, guruhda ishlash psixologik barqarorlik va ijobiy xulqni mustahkamlash vositasiga aylanadi.

Kommunikatsiya va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish texnologiyalari sinergetik xulqni oshirish uchun muhim vositadir. Samimiy va ochiq muloqot shaxslar o‘rtasidagi ishonchni kuchaytiradi, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. Bunday texnologiyalar shaxsning o‘z fikrini ifoda etish qobiliyatini yaxshilaydi, tinglash va tushunishni oshiradi. Bu esa ijtimoiy muhitda yanada samarali hamkorlikni ta‘minlaydi. Sinergetik yondashuvda muloqot jarayoni har bir ishtirokchi uchun o‘zaro o‘rganish va rivojlanish imkonini beradi. Shu

sababli, kommunikatsiya texnologiyalari shaxs va guruh xulqini rivojlantirishda ajralmas hisoblanadi.

Stressni boshqarish va psixologik barqarorlikni oshirish texnologiyalari sinergetik xulqni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ular shaxsning qiyinchiliklarga bardosh berish qobiliyatini oshiradi, ijobiy ruhiy holatni ta'minlaydi. Stressni boshqarish mashqlari va texnikalari yordamida inson o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishi mumkin bo'ladi. Bu esa ta'lim va ish jarayonida samaradorlikni oshiradi. Sinergetik yondashuvda stressni boshqarish usullari bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida ishlaydi. Natijada, psixologik barqarorlik kuchayadi va xulqda ijobiy o'zgarishlar yuzaga keladi.

Texnologik vositalar va raqamli muhitda sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar yangi imkoniyatlarni yaratadi. Virtual treninglar, onlayn muloqot va interaktiv platformalar yordamida insonlar o'zaro aloqalarni kuchaytiradi, o'z-o'zini rivojlantiradi. Bu texnologiyalar o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va interaktiv qiladi. Sinergetik yondashuv texnologiyalarni birlashtirib, ta'lim va ish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, yangi texnologiyalar yordamida psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash kengroq doiraga yetkaziladi. Bu esa ta'lim va ijtimoiy sohada katta ahamiyatga ega.

Psixologik texnologiyalarda individual yondashuv tamoyili sinergetik xulqni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Har bir insonning o'ziga xosligi, qiziqishlari va ehtiyojlari hisobga olinadi. Bu yondashuv yordamida har bir shaxs uchun moslashtirilgan rivojlanish strategiyalari ishlab chiqiladi. Sinergetik jarayonda individual va guruh resurslari uyg'unlashib, yuqori samaraga erishiladi. Psixologik texnologiyalar insonning shaxsiy potentsialini maksimal darajada ochishga yo'naltirilgan. Bu esa shaxsning o'ziga bo'lgan hurmatini va motivatsiyasini oshiradi. Natijada, har bir inson o'z hayotida ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Umuman olganda, sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar zamonaviy psixologiya va ta'limda innovatsion yondashuv sifatida qaraladi. Ular shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlarni boshqarishda yordam beradi. Bu texnologiyalar yordamida insonning psixologik salomatligi, ijtimoiy moslashuvchanligi va o'zini anglash darajasi oshadi. Sinergetik

jarayonlarda psixologik texnologiyalar o'zaro uyg'unlashib, yangi imkoniyatlarni yaratadi. Shu tarzda, ular zamonaviy hayotning talablariga moslashgan samarali ta'lim va boshqaruv vositasiga aylanadi. Bu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlar doimiy ravishda rivojlanib bormoqda.

Sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalarni ishlab chiqish va tadbiq etishda nafaqat xalqaro, balki O'zbekistondagi olimlarning hissasi katta. O'zbek psixologiya makonida Prof. Murod Xo'jayevning nomi keng tanilgan bo'lib, u shaxs rivojlanishi va ta'limdagi sinergetik yondashuvlar bo'yicha qimmatli ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Uning ishlari shaxsning psixologik barqarorligini oshirish va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlashuvni ta'minlashga qaratilgan. Shu bilan birga, O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan ilmiy markazlar ham sinergetik psixologiya sohasida innovatsion texnologiyalarni yaratishga katta e'tibor qaratmoqda. Ularning yondashuvlari talabalar va xodimlarning xulqini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Sinergetik psixologik texnologiyalarni yaratishda mahalliy mutaxassislar xalqaro tajribalarni hisobga olgan holda, milliy an'ana va madaniyatga moslashtirishga harakat qilmoqda. Bu esa psixologiyaning amaliy jihatdan samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Psixologiya instituti rahbariyati ostida olib borilayotgan tadqiqotlarda sinergetik xulqni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari chuqur tahlil qilinmoqda. Bu sohada faoliyat ko'rsatgan olimlardan biri, doktor G'ayrat Xudoyberdiyev, ta'lim jarayonida motivatsiya va psixologik qo'llab-quvvatlash texnologiyalarini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Uning ilmiy ishlari o'quv jarayonida talabalar o'rtasida sinergetik xulq shakllantirish uchun nazariy va amaliy yo'nalishlarni ko'rsatib beradi. Shuningdek, O'zbekistonda psixologik texnologiyalarni ta'lim sohasida joriy etishda ishtirok etayotgan yosh olimlar ham bunday yondashuvlarni yanada takomillashtirishga intilmoqda. Bu esa mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish va talabalarning ijtimoiy-psixologik salomatligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Sinergetik psixologik texnologiyalarni O'zbekistonda ishlab chiqish va tatbiq etishda o'rganilgan xorijiy tajribalar bilan bir qatorda, milliy o'ziga xosliklar ham hisobga olinadi. Masalan, professor Nilufar

Yoqubova o'z tadqiqotlarida ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga olgan holda, talabalar orasida o'zaro hamkorlik va o'zini anglash jarayonlarini rivojlantirish usullarini taklif qilgan. Uning yondashuvi sinergetik jarayonlarda shaxs va guruh munosabatlarini optimallashtirishga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan psixologik texnologiyalarni yaratishga imkon beradi. Bunday tadqiqotlar mamlakatimizda ta'lim tizimini yanada samarali va integrativ qilishga xizmat qiladi. Milliy kontekstda olib borilgan ishlar ta'lim jarayonining yanada ijtimoiy-psixologik jihatdan barqaror bo'lishini ta'minlaydi.

O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan psixologik texnologiyalarni ishlab chiqish markazlarida, xususan Toshkent shahridagi O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti va Toshkent davlat pedagogika universitetida ham sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlar ishlab chiqilmoqda. Bu yurtimizda psixologiyaning amaliy sohasini rivojlantirishga katta turtki beradi. Ushbu texnologiyalar shaxsning o'zini anglashini oshirish, guruh bilan hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, stressni boshqarish bo'yicha samarali metodlarni o'z ichiga oladi. Universitet olimlari tomonidan ishlab chiqilgan texnologiyalar talabalar va pedagoglar uchun maxsus trening va mashg'ulotlar ko'rinishida tatbiq etilmoqda. Bu esa ta'lim muhitini yanada sog'lom va ijobiy qiladi.

Ta'lim jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishda O'zbekistonning iqtidorli yosh psixologlari katta rol o'ynaydi. Ulardan biri, shuningdek, Samarqand davlat universiteti professori Jasurbek To'rayevning ilmiy ishlari sinergetik xulqni shakllantirish uchun amaliy psixologik texnologiyalarni rivojlantirishga bag'ishlangan. Uning ilmiy yondashuvi shaxsning ichki resurslarini faollashtirish va ijtimoiy munosabatlarda uyg'unlikni oshirishga qaratilgan. Bunday texnologiyalar o'quv jarayonida talabalar orasida sinergetik hamkorlikni yaratish uchun muhim ahamiyatga ega. Shu tarzda, O'zbekistondagi psixologik ilm-fan va ta'lim sohasidagi izlanishlar mamlakatning zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik texnologiyalar O'zbekistonda nafaqat ta'lim sohasida, balki ishchi guruhlar va korporativ muhitda ham qo'llanilmoqda. Toshkentdagi bir qancha yetakchi korxona va tashkilotlarda psixologik treninglar va

sinergetik yondashuvlar yordamida xodimlarning ish faoliyati samaradorligi oshirilmoqda. Bu borada faoliyat yuritayotgan psixologlar, jumladan doktor Dilshod Rasulov, jamoa a'zolari o'rtasida ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish va stressni kamaytirishga qaratilgan texnologiyalarni ishlab chiqqan. Bunday yondashuvlar xodimlarning ishga bo'lgan munosabatini yaxshilash bilan birga, jamoaviy samaradorlikni ham oshiradi. O'zbekistonda sinergetik psixologik texnologiyalarni korporativ sohada tatbiq etish doimiy rivojlanish tendensiyasiga ega.

Mahalliy psixologik ilm-fan sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar sinergetik yondashuvlarning samaradorligini yanada oshirishga qaratilgan. Masalan, akademik Sherzod Karimov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda sinergetik xulqni shakllantirish jarayonida motivatsiya, shaxsning ijtimoiy muhit bilan munosabatlari hamda stressni boshqarish usullari o'rganilgan. Uning natijalari O'zbekiston sharoitida psixologik texnologiyalarni qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga asos bo'lmoqda. Bu tadqiqotlar mamlakatimizda psixologiyaning ilmiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular sinergetik yondashuvni keng qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

O'zbek olimlari tomonidan ishlab chiqilgan psixologik texnologiyalarni zamonaviy ta'lim tizimiga joriy etish jarayonida pedagogik innovatsiyalar bilan birga, sinergetik tamoyillar asosida yondashuvlar qo'llanilmoqda. Professor Dilbar Yo'ldosheva ta'lim jarayonida talabalar orasida hamkorlik va o'zaro rag'batlantirish tizimini shakllantirish bo'yicha texnologiyalar yaratgan. Uning yondashuvi talabalar sinergetik xulqini oshirishga xizmat qiladi va pedagogik jarayonni yanada samarali qiladi. Ushbu texnologiyalar O'zbekiston ta'lim muassasalarida keng tatbiq etilmoqda va ta'lim sifatining oshishiga yordam bermoqda. Bu sohadagi ishlar mamlakatimiz ta'lim tizimini innovatsion rivojlantirishga asos bo'lmoqda.

O'zbekistonning turli hududlarida faoliyat yuritayotgan psixologlar va ta'lim mutaxassislari sinergetik xulqni rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalarni ishlab chiqishda o'zaro hamkorlikni kuchaytirmoqda. Bu hamkorlik zamonaviy ilmiy yondashuvlarni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etishga imkon beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va ilm-fanni rivojlantirishga

qaratilgan strategik yo‘nalishlari doirasida psixologik texnologiyalarni yanada takomillashtirish va keng qo‘llash bo‘yicha ko‘plab loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon sinergetik xulqni shakllantirish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy kadrlarni tayyorlash va ijtimoiy-psixologik madaniyatni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Sinergetik yondashuv inson psixologiyasining murakkab va o‘zaro bog‘liq jihatlarini chuqur anglashga asoslanadi. Bu yondashuvga asoslangan texnologiyalar shaxsiy o‘shishni jadallashtirish, insonning ichki muvozanatini shakllantirish va atrof-muhit bilan uyg‘unlikda yashashini ta’minlashga xizmat qiladi. Psixologik texnologiyalar yordamida insonning o‘zini anglash jarayoni bosqichma-bosqich rivojlanadi, bunda u o‘z imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishga harakat qiladi. Sinergetik yondashuvda beqarorliklar, noaniqliklar va kutilmagan o‘zgarishlar o‘shishning tabiiy bosqichi sifatida qaraladi. Bu texnologiyalar inson ongini ochish, ichki resurslarni faollashtirish va murakkab psixologik holatlarda ijobiy yo‘l topish ko‘nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. Sinergetik modelda inson faoliyatidagi tartibsizliklar yangi imkoniyatlar eshigini ochadi va bu orqali yangicha qarashlar paydo bo‘ladi. Shu bois bu yondashuv odamning individual holatini o‘rganishda statistik yondashuvlardan farqli ravishda ancha moslashuvchan va kreativ yechimlarni taklif etadi. Texnologiyalar inson shaxsiyatidagi cheklanmalardan chiqib ketish va yangi holatlarga tayyor bo‘lish imkoniyatini oshiradi. Bu psixologik yondashuv ayniqsa noturg‘un, o‘zgaruvchan muhitlarda samarali natijalar beradi. Yondashuvning samaradorligi inson ichki energiyasining to‘g‘ri boshqarilishi bilan chambarchas bog‘liq.

Sinergetik xulqni shakllantirishda amaliy psixologik texnologiyalar asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali shaxs o‘zining psixologik barqarorligini saqlab qolish, o‘zgaruvchan holatlarga moslashish va yangi holatlarni boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Shaxsiy rivojlanish texnologiyalarining markazida inson o‘zini tanishi, o‘z fikr va his-tuyg‘ulari ustidan nazorat o‘rnatishi turadi. Bu texnologiyalar bilan ishlash orqali inson o‘zini faollashtirish, motivatsiyani oshirish va maqsad sari intilish holatini mustahkamlashga muvaffaq bo‘ladi. Sinergetik yondashuv shaxsni yaxlit holatda ko‘rishga intiladi, bu esa uni nafaqat aqliy, balki hissiy va ruhiy jihatdan ham rivojlantirishni talab qiladi. Texnologiyalar

shaxsning ichki imkoniyatlarini to'liq ochib berishga qaratilgan bo'lib, ularni hayotda to'g'ri yo'naltirishni o'rgatadi. Shuningdek, bu yondashuv shaxsga kuchli stress holatlarida o'zini yo'qotmaslik, barqarorlikni saqlab qolish ko'nikmalarini hosil qiladi. Sinergetik model orqali inson o'zgarishga nisbatan ochiqlikni rivojlantiradi va har qanday murakkab holatni yangi imkoniyat deb qabul qiladi. Shu bois, bu texnologiyalar o'zini rivojlantirish istagida bo'lgan insonlar uchun samarali yo'nalish hisoblanadi. Yondashuvning ustunliklaridan biri uning individuallikka asoslanganligi va har bir insonning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda yechim taklif etishidir.

Sinergetik yondashuv asosida ishlab chiqilgan psixologik texnologiyalar o'qituvchilar, psixologlar va murabbiylar faoliyatida keng qo'llaniladi. Ular bu vositalar orqali yosh avlodga o'zini anglash, o'z ustida ishlash va o'zining ijtimoiy o'rnini topish imkoniyatini beradi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida bu texnologiyalar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodkorlikni va tashabbuskorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchining asosiy vazifasi nafaqat bilim berish, balki o'quvchining ichki salohiyatini ochishga ko'maklashishdir. Shu maqsadda sinergetik texnologiyalar o'quvchi bilan individual ishlashni yo'lga qo'yadi va har bir shaxsning o'ziga xos qobiliyatlarini aniqlash imkonini beradi. Bu yondashuv ta'lim-tarbiya jarayonini shaxsga yo'naltirilgan va maqsadli qiladi, natijada o'quvchilarda hayotiy kompetensiyalar shakllanadi. Sinergetik yondashuv orqali o'qituvchi o'quvchini muammoga duch kelganda undan qochmaslikka, balki uni ijobiy yechimlar topish orqali yengishga o'rgatadi. Psixologik texnologiyalar o'quv muhitini qulay va motivatsion qiladi, bu esa o'quvchining o'z imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlaydi. Sinergetik usullar orqali o'quvchilarda ijtimoiy ong, mustaqil fikrlash va mas'uliyatlilik kabi sifatlar shakllanadi. Bu texnologiyalar shaxsiy rivojlanishni tizimli, chuqur va maqsadli tarzda tashkil etishga yordam beradi.

Shaxsiy rivojlanishda sinergetik texnologiyalar tashqi omillar bilan ichki omillarni uyg'unlashtirishga qaratilgan. Har bir insonning hayot yo'li, maqsadlari va orzulari bir-biridan farq qiladi, shuning uchun ham bu texnologiyalar har kimga moslashuvchan tarzda yondashishni talab qiladi. Ichki energiya va tashqi ijtimoiy-madaniy sharoitlar o'zaro ta'sirga kirishadi va bu jarayonni boshqarish insonning o'z qo'lida bo'ladi. Sinergetik yondashuv orqali shaxs o'z hayot yo'lini ongli

tarzda boshqarish, qarorlar qabul qilish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'rganadi. Bu esa uni faol, mustaqil va kuchli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Psixologik texnologiyalar yordamida inson o'z holatini baholash, kuchsiz tomonlarini anglash va ularni ijobiy jihatlarga aylantirish ustida ishlashga o'rganadi. Bu jarayonda ichki dialog, o'zini kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalari muhim o'rin tutadi. Yondashuv odamni faqat mavjud muammolarni hal qilishga emas, balki oldindan rejalashtirish va ehtimoliy to'siqlarga tayyor bo'lishga o'rgatadi. Bu texnologiyalarning ustunligi ularning amaliy hayotga yaqinligi va insonga real hayotiy vaziyatlarda foyda keltira olishidadir. Shu sababli sinergetik texnologiyalar shaxsiy taraqqiyotda muhim o'rin tutadi va natijaviylikni oshiradi.

Psixologik texnologiyalarning asosiy tamoyili insonni o'zgarishlar markaziga qo'yishdir. Bu yondashuv shaxsni passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Inson o'z hayoti uchun javobgarlikni his qilganda, u o'zgarishlarga ochiq va ularga tayyor bo'ladi. Sinergetik modelda inson shaxsiy hayotini boshqaruvchi subyekt sifatida qaraladi. Shu orqali psixologik texnologiyalar shaxsning mustaqilligini, o'ziga bo'lgan ishonchini va qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa shaxsni tashqi muhitdagi noaniqliklarga nisbatan chidamli va moslashuvchan qiladi. Texnologiyalar orqali inson o'zini doimiy rivojlanishda, yangi tajribalarni o'zlashtirishda ko'radi. O'zgaruvchanlikka nisbatan bunday ochiqlik uni zamonaviy jamiyatga moslashishga tayyorlaydi. Shu bois bu texnologiyalar hayotga real integratsiyalashgan bo'lib, insonning kundalik faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Sinergetik yondashuv odamning ruhiy dunyosi, ichki motivlari va tashqi munosabatlarining uyg'unlashuviga katta e'tibor qaratadi. U insonning ichki ziddiyatlarini aniqlash, ularni ijobiy resursga aylantirish imkonini beradi. Bu psixologik texnologiyalar orqali inson o'zini doimiy ravishda o'rganadi va o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantiradi. Sinergetik yondashuv shaxsga hech qachon to'liq tayyor bo'lishni emas, balki har doim rivojlanishda bo'lishni uqtiradi. Inson o'z hayotini yaratish jarayonida faol ijodkor sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat o'z navbatida, shaxsda ijtimoiy barqarorlik, ma'naviy yuksalish va ruhiy sog'lomlikni mustahkamlaydi. Sinergetik model har bir insonning noyobligini e'tirof etib, uning o'ziga xos jihatlari qadrlashga asoslanadi. Bu orqali insonlar o'zaro hurmat, hamkorlik va

tushunishga asoslangan ijtimoiy munosabatlar shakllantiradi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar ijtimoiy tizimlar ichida shaxsning faol ishtirokini kuchaytiradi. Bu yondashuvning mohiyati – shaxsiy o‘shirish orqali jamiyatni sog‘lomlashtirish va barqaror rivojlanish sari yo‘naltirishdir.

Sinergetik psixologik texnologiyalar o‘zgaruvchanlikni barqarorlik vositasiga aylantira oladi. Ular orqali inson hayotdagi noaniqlik va muammolarni tahdid emas, balki yangi imkoniyat deb qabul qilishni o‘rganadi. Bu yondashuv doimiy o‘zgarishga tayyor turish, moslashish va moslashtirish strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Ichki barqarorlikni saqlab qolgan holda tashqi o‘zgarishlarga moslashish esa psixologik sog‘lomlikning asosi hisoblanadi. Shu sababli sinergetik texnologiyalar o‘zgarishlarga ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Ular insonda optimistik fikrlash, oldinga intilish va harakatlantiruvchi motivlarni uyg‘otadi. Har bir yangi holat inson uchun rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilinadi. Bu esa shaxsni passiv holatdan faol hayotiy pozitsiyaga olib chiqadi. Psixologik yondashuvlar yordamida inson o‘z ehtiyojlari va qadriyatlarini aniq anglab oladi. Natijada u o‘z hayotining muallifi sifatida o‘z qarorlarini ongli qabul qiladi va ularga javobgarlik bilan yondashadi.

Amaliy psixologiyada sinergetik texnologiyalar shaxsiy va guruhiiy ishlarda turlicha qo‘llaniladi. Ular jamoaviy o‘zaro ta’sirni mustahkamlash, o‘zaro ishonch va hamjihatlikni rivojlantirishda ham samarali bo‘ladi. Guruh ichida bu texnologiyalar insonlar o‘rtasidagi psixologik devorlarni yengib o‘tish, o‘zaro muloqotni yengillashtirish va umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishni ta’minlaydi. Guruhiiy treninglar, rolli o‘yinlar va muammoli vazifalar sinergetik yondashuvning asosiy shakllaridan biri hisoblanadi. Bu metodlar orqali ishtirokchilar o‘zaro tajriba almashadilar, o‘z fikrlarini erkin ifoda etadilar va boshqalarning nuqtai nazarini hurmat qilishga o‘rganadilar. Guruh muhitida shaxslar o‘zini erkin tutishga, qiyinchiliklarni birga yengishga va jamoa ichidagi o‘rnini aniqlashga intiladilar. Bu esa ularning o‘ziga ishonchini oshirib, psixologik ijobiylikni mustahkamlaydi. Guruhiiy yondashuv sinergetik tizimning mikromodeli sifatida qaraladi, u orqali butun jamiyatda ijobiy o‘zgarishlar boshlanishi mumkin. Sinergetik texnologiyalar bu borada ham shaxs, ham guruh doirasida samaradorlikni oshiradi.

Psixoterapiyada sinergetik yondashuv bemor bilan ishlashda individual, tizimli va holatga mos tarzda yondashishni ta'minlaydi. Har bir insonning ruhiy holati o'ziga xos bo'lgani uchun, bu texnologiyalar moslashuvchanlikni talab qiladi. Sinergetik texnologiyalar yordamida terapevt bemorning psixik holatini o'rganib, undagi resurslarni aniqlaydi va ularni faollashtirishga yordam beradi. Bu yondashuvda salbiy hissiyotlar bostirilmaydi, aksincha ular anglab olinib, ijobiy tomonga yo'naltiriladi. Bu esa ruhiy barqarorlikni tiklash va yangi hayotiy pozitsiyani shakllantirishga yordam beradi. Sinergetik psixoterapiya stress, depressiya va xavotir kabi holatlarni yengishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, u shaxsning o'z-o'zini anglash darajasini oshirib, hayotiy energiyani to'g'ri yo'naltirishni o'rgatadi. Terapevtik jarayonning o'zida mijoz o'z muammolari bilan kurashishda faol pozitsiyani egallaydi. Bu esa uni o'z hayotidagi ijobiy o'zgarishlarga sababchi bo'lishga undaydi. Shu tariqa, sinergetik yondashuv zamonaviy psixoterapiyada yangi paradigмага asos bo'lmoqda.

Barcha psixologik texnologiyalar ichida sinergetik yondashuv o'zining kompleks va ko'p darajali ta'sir doirasi bilan ajralib turadi. Bu yondashuv orqali inson nafaqat psixologik, balki ijtimoiy, madaniy va ruhiy jihatdan ham shakllanadi. Yondashuv insonni yaxlit tizim sifatida ko'rib, undagi barcha omillarni birgalikda tahlil qiladi. Bu esa murakkab hayotiy vaziyatlarni chuqur anglash va to'g'ri yo'l topishga imkon yaratadi. Inson o'zini butun tizim bilan uyg'unlashgan holatda ko'radi va shu orqali o'zgarishga ijobiy munosabat bildiradi. Bu texnologiyalar insonning o'z-o'zini anglash darajasini chuqurlashtiradi, unga o'z xatti-harakatlariga ongli yondashishni o'rgatadi. Natijada shaxs o'zining ichki dunyosini tartibga keltirish bilan birga, tashqi muhit bilan ham uyg'un hayot kechirishga erishadi. Shu asosda sinergetik texnologiyalar shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim omiliga aylanadi. Ular nafaqat psixologik muammolarni hal qilish, balki insonning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu yondashuv orqali har bir inson o'zini anglab, hayotida ijobiy burilish yasash imkoniyatiga ega bo'ladi.

3.2. Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar zamonaviy psixologiyaning amaliy yo‘nalishida muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvlar insonning ichki dunyosi, ijtimoiy muomala, shaxsiy o‘lish va o‘zaro munosabatlarini chuqur o‘rganish va rivojlantirish imkonini beradi. Treninglar orqali insonlar o‘zini anglaydi, o‘zining ijtimoiy rolini baholaydi va muammolarni hal qilish strategiyalarini shakllantiradi. Diagnostik metodlar esa shaxsning psixologik holati, xatti-harakati va ijtimoiy pozitsiyasini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ular yordamida inson o‘zini tahlil qilish, zaif va kuchli jihatlarni ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu vositalar o‘zaro uyg‘unlikda qo‘llanganda, insonning psixologik rivojlanishi tizimli va samarali kechadi. Trening va diagnostika usullarining maqsadi nafaqat mavjud muammolarni aniqlash, balki shaxsga o‘z resurslarini faollashtirishga yordam berishdir. Ular ijtimoiy muhitda shaxsning o‘rnini mustahkamlashga, muloqot madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Bu yondashuvlar insonda o‘zgarishga bo‘lgan tayyorgarlikni oshiradi va o‘zini rivojlantirish istagini kuchaytiradi. Shu sababli bu sohadagi ilmiy yondashuvlar doimiy rivojlanib, yangilanib boradi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar o‘zining interaktiv va tajribaga asoslangan shakllari bilan boshqa metodlardan ajralib turadi. Bu treninglar insonlar o‘rtasida jonli muloqot, emotsional aloqalar va bir-birini tushunishga asoslanadi. Trening jarayoni qatnashchilarning faol ishtirokini talab qiladi, bu esa ularda muomala ko‘nikmalarining rivojlanishiga olib keladi. Treninglar odatda muayyan psixologik maqsadlar asosida tuziladi, masalan, yetakchilik, jamoaviy ish yoki stressga bardoshlilikni oshirish kabi. Jarayon davomida qatnashchilar o‘z holatini anglab boradilar, o‘z xatti-harakatlarining boshqa odamlarga qanday ta’sir qilishini tahlil qiladilar. Trening mashg‘ulotlari ko‘pincha rolli o‘yinlar, guruhli muhokamalar, interaktiv mashqlar orqali olib boriladi. Bu jarayonda shaxs o‘zini yangi holatlarda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa psixologik moslashuvchanlikni oshirish va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Trening ishtirokchilari birgalikda muhokama qilish, fikr bildirish, tinglash va tushunish orqali ijtimoiy ongini kengaytiradilar. Shu tarzda treninglar nafaqat individual, balki guruhli rivojlanishga ham katta hissa qo‘shadi.

Diagnostic metodlar esa psixologik holatni aniq aniqlash va ilmiy asosda tahlil qilish uchun qo'llaniladigan asosiy vositalardan biridir. Ular inson ruhiyati haqida aniq ma'lumot olish, individual xususiyatlarni aniqlash va psixologik yordam yo'nalishini belgilashga xizmat qiladi. Diagnostika orqali psixologlar shaxsning temperamenti, emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ salohiyati kabi ko'plab omillarni baholaydilar. Ushbu metodlar testlar, so'rovnomalar, intervyular, kuzatishlar va loyihaviy metodlar ko'rinishida qo'llaniladi. Har bir metodning o'ziga xos afzalliklari bo'lib, ular konkret holatlarga mos tarzda tanlab olinadi. Diagnostika jarayonida to'plangan ma'lumotlar asosida individual reja tuzish va psixologik aralashuv usullarini tanlash imkoniyati paydo bo'ladi. Bu metodlar ayniqsa psixologik muammolarni erta aniqlash va ularning oldini olishda katta foyda keltiradi. Diagnostika orqali shaxsning real holati bilan uning o'zini qanday his qilayotgani o'rtasidagi tafovut aniqlanadi. Bu esa psixologik muammolarning ildizini chuqurroq anglashga yordam beradi. Shunday qilib, diagnostik metodlar psixologik yordamning asosiy boshlang'ich bosqichini tashkil etadi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlarning uyg'unligi ularning samaradorligini bir necha baravar oshiradi. Treninglar davomida aniqlangan holatlar diagnostik metodlar orqali chuqur tahlil qilinadi va bu ma'lumotlar asosida individual rivojlanish strategiyalari ishlab chiqiladi. Aksincha, diagnostika orqali aniqlangan kamchiliklar trening mashg'ulotlari orqali bartaraf qilinadi yoki ijobiy tomonga o'zgartiriladi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv psixologik ish jarayonini tizimli va bosqichli qilishga yordam beradi. Shaxsga nisbatan psixologik yondashuvning individualizatsiyalashuvi ham aynan shu asosda ta'minlanadi. Trening va diagnostika birgalikda qo'llanilganda, shaxs o'z imkoniyatlarini chuqurroq anglaydi va ular ustida samarali ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ushbu metodlar bir-birini to'ldiruvchi vosita sifatida faoliyat ko'rsatadi va natijada psixologik barqarorlikka erishiladi. Ayniqsa, yoshlarda o'zini anglash, o'z o'rnini topish va jamiyatga moslashish jarayonida bu yondashuvlar o'z ijobiy natijalarini ko'rsatadi. Shu bois bu metodlar o'quv muassasalari, ishchi guruhlar, reabilitatsiya markazlari va boshqa ko'plab ijtimoiy muhitlarda keng qo'llanilmoqda.

Trening va diagnostik metodlar inson salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishda psixologik yordamning muhim asosi sifatida qaraladi. Bu

usullar orqali shaxs faqat muammolarini anglabgina qolmay, balki o'z ustida qanday ishlash kerakligini ham tushunib yetadi. Ayniqsa, shaxslararo munosabatlarda, jamoada ishlashda va stressli holatlarda to'g'ri yo'l tutishda bu vositalar katta yordam beradi. Diagnostika orqali shaxs o'zining real salohiyatini aniqlaydi va o'zgarishga bo'lgan tayyorgarligini baholaydi. Trening esa bu salohiyatni amaliyotda qo'llash, uni rivojlantirish va ijtimoiy kontekstda mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu ikki vositaning o'zaro bog'liqligi shaxsning ongli rivojlanishida asosiy omilga aylanadi. Har bir inson o'z ichki imkoniyatlarini anglab yetganida va ularni jamiyat manfaati yo'lida to'g'ri yo'naltirganda, jamiyatda ijobiy o'zgarishlar ro'y beradi. Shu bilan birga, bu yondashuvlar psixologik madaniyatni rivojlantirishga, o'zaro hurmat va muloqotni kuchaytirishga xizmat qiladi. Diagnostika va treninglarni uyg'un qo'llash orqali shaxsda mustaqillik, ijtimoiy javobgarlik va o'zini anglash kuchayadi. Bu esa uni zamonaviy jamiyatning faol va muvozanatli a'zosi sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar insonning o'z-o'zini anglash, o'z his-tuyg'ularini boshqarish va ijtimoiy vaziyatlarda moslashish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu treninglar nafaqat individual rivojlanishga, balki guruh bilan o'zaro munosabatni yaxshilashga ham xizmat qiladi. Ularning asosiy afzalligi shundaki, ishtirokchilar bevosita hayotiy vaziyatlarga yaqin sharoitlarda o'zini sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu orqali ular o'zlarining muomala uslublari, xatti-harakatlari va hissiy reaksiyalarini real tarzda baholaydilar. Trening davomida yuzaga kelgan o'zgarishlar, shaxsiy o'sish dinamikasi aniq ko'zga tashlanadi. Treninglar shaxsga o'z fikrini erkin ifoda etish, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilishni o'rgatadi. Bu esa ijtimoiy aloqalarning sifatini oshiradi va insonni ijtimoiy jihatdan faolroq qiladi. Trening mashg'ulotlarining samaradorligi, ularning metodik jihatdan puxta tayyorlanganligi va qatnashchilarning faolligiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli tajribali mutaxassislar tomonidan olib borilgan treninglar yuqori natijalarni beradi. Ular shaxsiy rivojlanish uchun zamin yaratadi va psixologik qulaylik hissini mustahkamlaydi.

Diagnostik metodlar esa psixologik faoliyatda tahlil, baholash va kuzatishning ishonchli vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. Bu metodlar shaxsning ichki kechinmalari, ehtiyojlari va motivatsiyalarini

aniqlashda keng imkoniyatlar yaratadi. Diagnostika psixologik konsultatsiya, maslahat, reabilitatsiya va rivojlantiruvchi ishlarning samarali amalga oshirilishi uchun zarur dastlabki bosqichdir. Shaxs bilan ishlashda diagnostik natijalar psixologik muammoning ildizlarini aniqlash va individual yondashuvni ishlab chiqishga yordam beradi. Diagnostika nafaqat muammolarni aniqlaydi, balki insonning resurslarini ham ko'rsatib beradi. Bu metodlar orqali odamlar o'zlarini chuqurroq tushunishga, o'zlarini qanday ko'rayotganini va boshqalar ular haqida qanday fikrda ekanini solishtirishga o'rganadilar. Bu esa o'z-o'zini tahlil qilish va ongli o'zgarishlarga tayyor turishga xizmat qiladi. Diagnostik metodlar psixologik tadqiqotlar, amaliy ishlar va ilmiy faoliyatda asosiy analitik vosita bo'lib hisoblanadi. Bu metodlar orqali olinadigan ma'lumotlar shaxsni chuqurroq anglash, u bilan individual ishlash rejasini tuzishga imkon beradi. Shu sababli, diagnostika jarayoni psixologik amaliyotda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Bugungi kunda psixologik treninglar va diagnostik metodlar turli yoshdagi, kasbdagi va ijtimoiy qatlamdagi insonlar bilan ishlashda faol qo'llanilmoqda. Maktab o'quvchilaridan tortib, korxona xodimlarigacha bu metodlardan foydalanib, o'zlarining ruhiy holatini yaxshilashga harakat qilmoqdalar. Ayniqsa, yoshlarda yetuklik, muomala madaniyati va ijtimoiy javobgarlikni rivojlantirishda treninglar katta samara bermoqda. Diagnostik metodlar esa ularning salohiyatini baholash, qiziqishlari va ehtiyojlarini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Korxona va tashkilotlarda xodimlarning samaradorligini oshirish, jamoaviy muhitni yaxshilash va rahbarlik salohiyatini rivojlantirishda bu yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Psixologlar bu vositalar yordamida jamoalarda stressni kamaytirish, konfliktlarni hal qilish va ijobiy muhit yaratish ustida ishlamoqdalar. Trening va diagnostika birgalikda qo'llanilganda, ularning ta'siri uzoq muddatli va barqaror bo'ladi. Bu metodlar nafaqat muammolarni hal qilish, balki shaxsiy taraqqiyotga xizmat qiladigan vositalar sifatida qaralmoqda. Ular inson hayotining turli sohalarida o'zining foydali va zaruriy jihatlarini isbotlab bormoqda. Shu bois, ularning amaliy ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda.

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlarning yana bir ahamiyatli jihati shundaki, ular insonda o'zgarishga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi. Bu metodlar orqali odam o'zining hozirgi

holatiga qoniqmasligi, o'zini rivojlantirishga intilishi va bu yo'lda faol bo'lishi mumkinligini anglaydi. Inson o'zining ruhiy holatini tahlil qilish, hissiyotlarini anglash va ularni boshqarish orqali o'z hayotini sifatliroq qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Treninglar uni real hayotga tayyorlaydi, turli ijtimoiy vaziyatlarda qanday harakat qilishni o'rgatadi. Diagnostik metodlar esa bu o'zgarishlarning qanday kechayotganini baholaydi, natijalarni tahlil qiladi va zarur bo'lsa, yo'nalishni o'zgartirishga yordam beradi. Shu tarzda bu ikki yo'nalish bir-birini to'ldiradi va rivojlanishni samarali qiladi. Psixologik o'sishning bunday tizimli yondashuvi har bir insonning o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. O'zgarishlarni anglab borish va ularni boshqarish qobiliyati bugungi kunda eng muhim psixologik kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Trening va diagnostika esa bu kompetensiyani rivojlantirishda hal qiluvchi vositalar bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, ular bilan ishlash har bir mutaxassis va shaxs uchun dolzarb va foydalidir.

Yuqorida bayon etilganlardan kelib chiqib, ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar psixologik rivojlanish va shaxsiy o'sishda muhim rol o'ynashini ko'rish mumkin. Ular nafaqat muammolarni aniqlash, balki yechim topish, shaxsiy resurslarni faollashtirish va o'zgarishga tayyor turishni o'rgatadi. Bu metodlar bilan ishlash shaxsning ichki olami, hissiy dunyosi va ijtimoiy munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan. Ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo'lish, sog'lom psixologik muvozanatni saqlash va hayotda barqarorlikka erishish aynan shu texnologiyalar yordamida amalga oshadi. Treninglar amaliy tajriba orqali shaxsga o'zini anglashni, o'zaro muloqotda erkin bo'lishni va ijtimoiy rollarni muvaffaqiyatli bajarishni o'rgatadi. Diagnostika esa bu jarayondagi yutuq va kamchiliklarni aniqlash, ularni real faktlar asosida baholash imkoniyatini beradi. Ushbu ikki vosita psixologik xizmat tizimining asosiy komponentlari sifatida ko'riladi. Har bir soha mutaxassisi bu metodlardan foydalangan holda o'z faoliyatini yanada samarali olib borishi mumkin. Shuningdek, ular shaxsiy rivojlanish yo'lida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, bu metodlarning o'rganilishi va amaliyotda qo'llanilishi doimiy rivojlanib borishi lozim.

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar zamonaviy psixologiyaning asosiy vositalaridan biri bo'lib, shaxsning ichki dunyosi va ijtimoiy munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan samarali

jarayonlarni tashkil etadi. Ushbu metodlar insonning o'zini anglash, hissiy barqarorlikni ta'minlash hamda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Treninglar shaxsning ijtimoiy muhitda samarali harakat qilish qobiliyatini oshiradi va ularni real vaziyatlarda sinovdan o'tkazish imkonini beradi. Diagnostika esa, o'z navbatida, individual xususiyatlarni aniqlash va shaxsga mos keladigan psixologik yordamni belgilashda asos bo'ladi. Bu ikki metodologiya o'zaro uyg'unlikda qo'llanganda, psixologik jarayonlar yanada samarali va tizimli tarzda amalga oshadi. Ularning qo'llanilishi natijasida inson o'zining zaif va kuchli tomonlarini anglab, o'zini rivojlantirish yo'lida aniq maqsadlar qo'yadi. Shu bilan birga, ijtimoiy-psixologik treninglar insonlarni bir-biri bilan hamjihatlikda ishlashga o'rgatadi, jamoaviy ruhni oshiradi. Diagnostik metodlar yordamida esa insonning ruhiy holati va ijtimoiy ko'nikmalari chuqur tahlil qilinadi, bu esa individual yondashuvni takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, bu jarayonlar shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash va hayotiy qiyinchiliklarga bardosh berishga tayyorlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar insonlarning o'zaro munosabatlarini yaxshilash, hissiy muloqotni rivojlantirish va stressni boshqarish kabi ko'plab ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu treninglar interaktivlikka asoslangan bo'lib, ular qatnashchilarning faol ishtirokini talab qiladi va shu orqali o'zgarishlarni chuqurroq his qilishga yordam beradi. Trening jarayonida odamlar o'z his-tuyg'ulari, fikrlari va xatti-harakatlarini tahlil qilib, yangi bilim va ko'nikmalarni egallaydilar. Bu esa ularni yanada o'zaro hurmat va tushunishga yo'naltiradi. Shuningdek, treninglar odamlarni yangi vaziyatlarga moslashishga, moslashuvchan fikrlashni rivojlantirishga undaydi. Shu tarzda qatnashchilar o'zaro muloqotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydilar. Bu jarayon shaxsning psixologik barqarorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Treninglar orqali insonlar o'zgarishlarga ochiq bo'lishni, yangi tajribalarga tayyor turishni o'rganadilar. Natijada, bu treninglar ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan malakalarni shakllantiradi.

Diagnostik metodlar insonning psixologik holatini aniq va ilmiy asosda aniqlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu metodlar yordamida shaxsning ichki kechinmalari, motivatsiyalari va ijtimoiy

xulq-atvori chuqur tahlil qilinadi. Diagnostika jarayonida turli testlar, so'rovnomalar va kuzatishlar qo'llaniladi, bu esa psixologik ma'lumotlarni tizimli yig'ishga imkon beradi. Bu metodlar yordamida psixolog shaxsning zaif va kuchli tomonlarini aniqlaydi, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvchanligini baholaydi. Shuningdek, diagnostika natijalari asosida individual yondashuv va terapiya rejalari tuziladi. Bu jarayon shaxsning o'zini anglashiga yordam beradi va rivojlanishga yo'l ochadi. Diagnostika metodlari nafaqat muammolarni aniqlash, balki ularni oldini olishda ham samarali vosita hisoblanadi. Ularning yordamida shaxsga o'zgarish uchun aniq yo'nalishlar beriladi. Shu tariqa, diagnostika inson psixologiyasini chuqur o'rganish va uni ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli qilishda mustahkam poydevor yaratadi. Bu metodlar zamonaviy psixologik amaliyotda katta ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlarning uyg'unligi ularning samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Treninglar davomida aniqlangan muammolar diagnostik vositalar yordamida chuqur tahlil qilinadi va bu natijalar asosida shaxsga moslashtirilgan rivojlanish strategiyalari ishlab chiqiladi. Boshqa tomondan, diagnostika orqali olingan ma'lumotlar trening jarayonini individual ehtiyojlarga moslash imkonini beradi. Ushbu integratsiyalashgan yondashuv shaxsga o'z o'zini rivojlantirish uchun aniq yo'nalishlar beradi va uni ijtimoiy faoliyatga tayyorlaydi. Shaxsning ruhiy holati va ijtimoiy qobiliyatlarini tizimli tarzda oshirish jarayoni tashkil etiladi. Bu esa psixologik yordam ko'rsatishda samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Trening va diagnostika birgalikda ishlaganda, shaxs ijtimoiy muhitda o'zini qulay va ishonchli his qiladi. Ularning uyg'un qo'llanilishi shaxsning ichki resurslarini maksimal darajada ishga solishga imkon yaratadi. Shu sababli, zamonaviy psixologik amaliyotda bu ikki vositaning integratsiyasi muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy-psixologik treninglar shaxsni ijtimoiy kontekstda faol va moslashuvchan qilishda katta ahamiyatga ega. Bu treninglar orqali insonlar yangi ijtimoiy vaziyatlarga moslashishni o'rganadilar va muloqot madaniyatini oshiradilar. Trening jarayonida qatnashchilar o'zaro tushunishni, fikr almashishni va nizolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, ular o'zlarining shaxsiy chegaralarini aniqlash va himoya qilish qobiliyatini oshiradilar.

Bu treninglar stressga bardoshlilikni kuchaytiradi va insonni qiyinchiliklar oldida mustahkam turishga o'rgatadi. Ijtimoiy-psixologik treninglar shaxsga ijtimoiy muhitda o'zini yanada samarali his qilish imkoniyatini yaratadi. Bu esa uning psixologik salomatligini saqlashga xizmat qiladi. Treninglar shuningdek, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga yordam beradi va ijtimoiy faolligini oshiradi. Natijada, bu jarayonlar shaxsning yanada barqaror, mustaqil va o'zini anglagan holatda bo'lishiga xizmat qiladi. Shuning uchun ham, treninglar ijtimoiy-psixologik rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi.

Diagnostic metodlar esa shaxsning psixologik jarayonlarini aniqroq anglash va boshqarishga yordam beruvchi vosita sifatida tan olinadi. Ular orqali shaxsning shaxsiy xususiyatlari, hissiy holati, fikrlash usullari va ijtimoiy ko'nikmalari aniqlanadi. Diagnostika ma'lumotlari asosida psixologlar shaxsning muammolarini chuqurroq tushunib, samarali yordam ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, diagnostika jarayoni shaxsning o'zini anglash darajasini oshiradi va uni o'zgarishga tayyorlaydi. Bu metodlar bilan olingan natijalar shaxsga qaysi yo'nalishda ishlash kerakligini aniq ko'rsatadi. Diagnostika yordamida shaxsning salbiy holatlari va ularni bartaraf etish yo'llari aniqlanadi. Shu bilan birga, kuchli tomonlari ham aniqlanib, ularga tayanish imkoniyati paydo bo'ladi. Diagnostik metodlarning samarali qo'llanilishi psixologik yordam sifatini oshiradi va shaxsning ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Bu esa insonning yanada rivojlangan, ongli va mustahkam shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostic metodlar psixologik yordamning ajralmas elementlari sifatida shaxsiy rivojlanish jarayonini tizimli va samarali qilishga xizmat qiladi. Ularning qo'llanilishi shaxsni nafaqat hozirgi muammolar bilan kurashishga o'rgatadi, balki uzoq muddatli o'zgarishlarni ta'minlash imkonini ham yaratadi. Treninglar shaxsga yangi ko'nikmalarni o'rgatadi va ularni real hayotda qo'llashga tayyorlaydi. Diagnostika esa o'zgarish jarayonlarini doimiy nazorat qilib, kerakli yo'nalishlarni belgilab beradi. Ushbu metodlarning uyg'unligi shaxsni har tomonlama rivojlantiradi, unga ichki barqarorlik va ijtimoiy muvaffaqiyat olib keladi. Trening va diagnostika shaxsning ruhiy salomatligi va ijtimoiy moslashuvchanligini oshirishda bir-birini to'ldiruvchi vositalar hisoblanadi. Ularning qo'llanilishi natijasida

inson o'z-o'zini anglashda chuqur yutuqlarga erishadi va hayotdagi murakkab vaziyatlarga yanada muvaffaqiyatli qarshi turadi. Shu bois, ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlarni kompleks tarzda qo'llash psixologik ish samaradorligini oshiradi va shaxsiy o'sishga keng imkoniyat yaratadi.

Ushbu metodologiyalarni amaliyotga tatbiq qilish shaxslararo muloqotni yaxshilash, jamoaviy ruhni mustahkamlash va ijtimoiy muhitdagi salbiy ta'sirlarni kamaytirishga imkon beradi. Treninglar va diagnostika birgalikda ishlaganda, shaxslar o'zlarini ijtimoiy hayotda yanada samarali va ishonchli his qiladilar. Bu esa jamiyatning sog'lom va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlarning kelgusida yanada rivojlanishi va yangi usullar bilan boyitilishi kutilmoqda. Ularning imkoniyatlari kengayib, psixologik yordamning sifat va samaradorligi oshib boradi. Shuning uchun ham bu sohadagi ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlar doimiy e'tibor markazida bo'lishi zarur. Bu yondashuvlar inson hayotining turli jabhalarida – ta'lim, ish, sog'liqni saqlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarida keng qo'llanilishi kerak. Natijada, psixologik salomatlik va ijtimoiy farovonlik darajasi sezilarli darajada yaxshilanadi. Ijtimoiy-psixologik treninglar va diagnostik metodlar insonning ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish hamda jamiyatda o'z o'rnini mustahkamlash uchun samarali vositalar sifatida xizmat qilmoqda.

3.3. Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari psixologik va ijtimoiy jarayonlarda muvaffaqiyatga erishish uchun muhim omillar sifatida qaraladi. Har qanday psixologik yondashuv yoki trening faoliyatida, amaliy tavsiyalar o'quvchilarga va ishtirokchilarga aniq yo'nalish berish, ularning ko'nikma va bilimlarini real hayotga tatbiq etishda yordam beradi. Tavsiyalar o'z ichiga muayyan vaziyatlarga mos keladigan maslahatlar, metodlar va tavsiyalarni oladi, bu esa jarayonning samarali kechishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, samaradorlikni baholash mezonlari psixologik texnologiyalarning natijadorligini aniq ko'rsatishga xizmat qiladi. Bu mezonlar yordamida amalga oshirilgan ishlarning ijobiy yoki salbiy tomonlari aniqlanib, kelgusida ish rejasi yanada takomillashtiriladi.

Samaradorlikni o'lchash jarayonida sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar asosiy ahamiyatga ega bo'lib, ular psixologik yordam sifatini baholashda ishonchli vosita sifatida ishlatiladi. Amaliy tavsiyalar va baholash mezonlarining uyg'unligi jarayonlarni tizimli va natijaviy qilishga yordam beradi. Natijada, bu yondashuv shaxsiy va guruhli faoliyatda samarali natijalarga erishishni ta'minlaydi. Shu bois, har bir amaliy ishda tavsiyalarni aniqlik bilan ishlab chiqish va samaradorlik mezonlarini belgilash zarur.

Amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda asosiy e'tibor ishtirokchilarning ehtiyojlari va mavjud muammolariga qaratiladi. Har bir psixologik jarayon individual yondashuvni talab qiladi, shuning uchun tavsiyalar ham shaxsiy xususiyatlar va holatlarga mos kelishi lozim. Bu jarayonni yanada samarali qilish uchun tavsiyalar aniq va tushunarli shaklda taqdim etiladi, ular amaliy qadamlar va strategiyalarni o'z ichiga oladi. Tavsiyalar yordamida ishtirokchilar o'z salohiyatlarini yanada rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, tavsiyalar doimiy ravishda qayta ko'rib chiqilib, amaliy natijalar asosida takomillashtirilishi zarur. Bu esa ularning doimiy yangilanishi va zamon talablariga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Tavsiyalarni amalga oshirishda yetarli ko'mak va resurslar taqdim etilishi samarani oshiradi. Ularning to'g'ri qo'llanilishi esa psixologik jarayonlarning natijadorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, amaliy tavsiyalar tizimli va maqsadga muvofiq bo'lishi kerak.

Samaradorlikni baholash mezonlari esa aniq va o'lchanadigan ko'rsatkichlarni o'z ichiga olishi lozim. Ushbu mezonlar orqali amalga oshirilgan ishlarning natijasi ob'ektiv ravishda baholanadi va qaysi sohalarida rivojlanish zarurligi aniqlanadi. Samaradorlik mezonlari sifat jihatdan ham, miqdoriy jihatdan ham aniqlanishi mumkin, bu esa baholash jarayonining to'liqligini ta'minlaydi. Baholash mezonlari ishtirokchilarning qoniqish darajasi, bilim va ko'nikmalarining o'zgarishi, shuningdek, ijtimoiy va psixologik holatidagi yaxshilanishlarni o'z ichiga oladi. Mezonlar doimiy ravishda qayta ko'rib chiqilib, yangi tendensiyalar va ehtiyojlarga moslashtirilishi muhimdir. Bu esa samaradorlikni baholash jarayonini yanada zamonaviy va relevant qiladi. Mezonlar yordamida olingan ma'lumotlar asosida amaliy ishlar tahlil qilinadi va kelgusidagi strategiyalar belgilab olinadi. Shu tariqa, baholash jarayoni amaliy faoliyatning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ularning bir-birini to'ldiruvchi va mustahkamlovchi jihatlarini namoyon etadi. Tavsiyalar asosida amalga oshirilgan faoliyatning samarasi mezonlar orqali o'lchanadi va tahlil qilinadi. Bu natijalar esa yangi tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, samaradorlik mezonlari yordamida aniqlangan zaif tomonlar va kamchiliklar bo'yicha tavsiyalar beriladi, bu jarayonni yanada mukammallashtiradi. Bu doimiy aylanish psixologik jarayonlarning takomillashuvi va natijalarning yaxshilanishini ta'minlaydi. Amaliy tavsiyalar va samaradorlik mezonlari birgalikda ishlaganda, psixologik yordam jarayonlari yanada tizimli va samarali bo'ladi. Ularning integratsiyasi psixologik ish sifatini oshiradi va natijalarning barqarorligini ta'minlaydi. Shuning uchun ham, har ikki omilga ham jiddiy e'tibor qaratish zarur.

Amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda hamda samaradorlikni baholashda dolzarb ilmiy tadqiqotlar va zamonaviy metodologiyalardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Bu tavsiyalar va mezonlarning ishonchliligi va amaliy ahamiyatini oshiradi. Ilmiy asoslangan yondashuv jarayonni yanada aniqlik bilan boshqarish va natijalarni ob'ektiv baholash imkonini beradi. Shuningdek, ilm-fan yutuqlaridan foydalanish amaliy tavsiyalarni doimiy yangilash va takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu esa psixologik jarayonlarning zamonaviy talab va ehtiyojlarga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Ilmiy yondashuv tavsiyalar va mezonlarning amaliyotga tatbiqida xatoliklarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi. Shu sababli, psixologik amaliyotda doimiy ilmiy tadqiqotlar olib borilishi zarur. Bu jarayonning sifatini oshirishga va natijalarining ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar va mezonlar yordamida shaxsiy va guruhli rivojlanish jarayonlari samaraliroq bo'ladi.

Amaliy tavsiyalarni amalga oshirishda ishtirokchilarning faolligi va motivatsiyasi katta ahamiyatga ega. Tavsiyalar faqat nazariy asosga ega bo'lib qolmasdan, amaliy faoliyatda faol qo'llanilganda natija beradi. Ishtirokchilarning o'z faoliyatiga bo'lgan munosabati, qat'iyati va intilishi tavsiyalarning samaradorligini oshiradi. Shuning uchun, amaliyot jarayonida motivatsion elementlarga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Samaradorlikni baholash mezonlari ham ishtirokchilarning faol ishtirokini rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi

kerak. Bu mezonlar orqali ularning yutuqlari va o'zgarishlari ko'rsatilib, ijobiy fikr-mulohazalar beriladi. Natijada, shaxslar yanada faollashadi va jarayonga qiziqishlari oshadi. Bu esa amaliy tavsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, qatnashuvchilar orasida doimiy aloqalar va o'zaro yordam tizimlari shakllanadi. Bu jarayonlarning barqarorligini ta'minlaydi va psixologik jarayonlarning samaradorligini oshiradi.

Samaradorlikni baholashda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Faoliyat natijalarini baholashda faqat raqamlar yoki faqat sifatiy baholar yetarli emas. Ikkalasi birgalikda qo'llanilganda, baholash jarayoni yanada aniq va ishonchli bo'ladi. Sifat ko'rsatkichlari ishtirokchilarning hissiy holati, motivatsiyasi, qoniqish darajasi kabi omillarni o'z ichiga oladi. Miqdoriy ko'rsatkichlar esa olingan bilimlar, ko'nikmalar, o'zgarishlarning statistik ko'rsatkichlarini anglatadi. Bu ikki turdagi ma'lumotlar asosida umumiy samaradorlik to'liq ko'rinishda aks ettiriladi. Shu tariqa, psixologik jarayonlar tahlili va baholashda yanada chuqur va keng qamrovli yondashuv ta'minlanadi. Bu yondashuv natijalar asosida kelajakdagi faoliyatni yanada mukammallashtirish imkonini yaratadi. Samaradorlikni baholashning kompleks tizimi amaliy ishlarning sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlik mezonlarining tizimli qo'llanilishi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini yanada samarali qiladi. Bu yondashuv jarayonlarda tizimlilik va aniq yo'nalishlarni yaratadi, ishtirokchilarga o'zgarish va o'sish uchun aniq qadamlar belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, baholash mezonlari yordamida erishilgan natijalar muntazam tahlil qilinib, yangi tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu jarayon o'z-o'zini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvchanlikni yanada oshiradi. Amaliy tavsiyalar va baholash mezonlari shaxsga o'z kuchlarini to'liq namoyon qilish va hayotdagi murakkab vaziyatlarga muvaffaqiyat bilan javob berish imkonini yaratadi. Bu jarayonlarning samaradorligi shaxsning hayot sifatini yaxshilashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ham, ularning ahamiyati doimo e'tiborda bo'lishi lozim.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari haqidagi mazkur kirish qismi zamonaviy psixologik amaliyotning muhim komponentlari sifatida ular haqida keng va chuqur tushuncha beradi. Ushbu yondashuvlarning har biri o'z-o'zidan mustahkam bo'lsa-da,

birgalikda ishlaganda yanada samarali natijalar beradi. Tavsiyalar ishtirokchilarning amaliy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishi uchun yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi, baholash mezonlari esa olingan natijalarni aniq tahlil qilish imkonini yaratadi. Bu ikki element o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik psixologik yordam sifatini oshirish va shaxsiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, psixologik faoliyatda amaliy tavsiyalarni aniqlash va samaradorlikni baholash mezonlarini belgilash jarayoni alohida e‘tibor talab qiladi. Bu yondashuvlar zamonaviy psixologiyaning samarali amaliyotining asosi hisoblanadi.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari sohasida olimlarning ilmiy fikrlari zamonaviy psixologiya va ta‘lim metodologiyalarining ajralmas qismi hisoblanadi. Mutaxassislarining fikricha, amaliy tavsiyalar nafaqat nazariy bilimlarni hayotga tatbiq qilishda, balki shaxslarning rivojlanishi va ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritishida ham muhim rol o‘ynaydi. Ularning ta‘kidlashicha, samaradorlikni baholash mezonlari esa har qanday faoliyatning natijadorligini o‘lchash va tahlil qilish imkonini beradi, bu esa jarayonlarni doimiy takomillashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, olimlar tavsiyalarning aniq, tushunarli va amaliyotga mos bo‘lishi zarurligini ta‘kidlaydilar, chunki bu ulardan kutilayotgan natijalarni oshirishga yordam beradi. Samaradorlik mezonlari esa sifat va miqdoriy ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga olishi lozim, bu orqali jarayonlar yanada aniqroq va kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar fikricha, amaliy tavsiyalar va baholash mezonlari o‘rtasidagi muvozanat psixologik amaliyotning sifatini oshiradi. Ularning ilmiy asoslangan yondashuvi esa ish natijalarining yanada ishonchli va samarali bo‘lishini ta‘minlaydi. Bu jarayonlarda doimiy yangilanish va rivojlanish uchun zamonaviy ilmiy ma‘lumotlar asos sifatida xizmat qiladi. Shu tariqa, olimlarning fikricha, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari o‘zaro chambarchas bog‘langan tizimni tashkil qiladi.

Amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish borasida ko‘plab ilmiy izlanishlar ularning individual va guruhga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda yaratilishi zarurligini ko‘rsatadi. Masalan, psixologiya olimlari tavsiyalar shaxsning ichki resurslari, ehtiyojlari va ijtimoiy kontekstini chuqur o‘rganish orqali shakllantirilishi kerakligini ta‘kidlaydilar. Bu esa amaliyotda tavsiyalarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, ba‘zi olimlar tavsiyalarni

doimiy qayta ko'rib chiqish va moslashtirish jarayonining zarurligini e'tirof etadilar. Bu jarayon ularning zamon talablariga javob berishini va psixologik yordam sifatini yaxshilashini ta'minlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tavsiyalar shunchaki nazariy tavsiyalar emas, balki aniq amaliy ko'rsatmalar bo'lishi lozim. Bunday yondashuv shaxslarni faol ishtirok etishga va o'zgarishlarni amalga oshirishga undaydi. Shu sababli, ilm-fan nuqtai nazaridan, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda individual yondashuv asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Bu esa psixologik jarayonlarni yanada samarali qilishga yordam beradi.

Samaradorlikni baholash mezonlari haqida olimlar turli nuqtai nazarlarni ilgari suradilar. Ularning ba'zilar samaradorlikni faqat natijalar orqali baholash mumkinligini ta'kidlaydilar. Boshqalar esa jarayon va natijaning har ikkalasini ham hisobga olish zarurligini ta'kidlashadi. Bu yondashuv baholash jarayonini yanada to'liq va ob'ektiv qiladi. Zamonaviy psixologiya olimlari samaradorlik mezonlari sifatida nafaqat o'quv natijalarini, balki ishtirokchilarning motivatsiyasi, hissiy holati va o'zaro munosabatlarini ham ko'rib chiqishni taklif qiladilar. Bu kompleks yondashuv yordamida baholash jarayoni yanada to'liq va chuqur bo'ladi. Shuningdek, baholash mezonlari doimiy ravishda qayta ko'rib chiqilib, rivojlanayotgan ilmiy ma'lumotlar va amaliyot talablari asosida yangilanadi. Bu jarayonlar natijasida samaradorlikni baholash tizimi doimo zamon bilan hamnafas bo'ladi. Shu bilan birga, olimlar samaradorlikni baholash mezonlari sifatida sifat va miqdor o'rtasidagi muvozanatni saqlashni muhim deb biladilar.

Ilmiy tadqiqotlarda amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ham keng yoritiladi. Mutaxassislar fikricha, tavsiyalar asosida amalga oshirilgan harakatlarning natijasi mezonlar yordamida aniq o'lchanadi. Bu esa kelajakdagi tavsiyalarni yanada yaxshilash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Boshqa so'z bilan aytganda, baholash jarayoni amaliy tavsiyalarni takomillashtirishga imkon yaratadi va jarayonlarni samarali qiladi. Shu bois, olimlar tavsiyalar va baholash mezonlarini birgalikda rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydilar. Bu yondashuv psixologik va ijtimoiy faoliyatning sifatini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tadqiqotchilar o'z izlanishlarida ushbu bog'liqlikni o'rganib, ularning bir-birini mustahkamlashini amaliy misollar bilan

tasdiqlaydilar. Shu tariqa, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari ilmiy nuqtai nazardan ham samarali tizim hosil qiladi.

Amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda ilg'or ilmiy tadqiqotlar natijalari va metodologik yondashuvlardan foydalanish zarurati ko'plab olimlar tomonidan ta'kidlanadi. Ilmiy asoslar har qanday tavsiyaning samaradorligini oshiradi, chunki ular tajribalar va kuzatuvlarga tayangan holda yaratiladi. Shu bois, ilm-fan doimiy ravishda yangi yondashuvlar va usullarni taklif qiladi, ular amaliyotda qo'llanilganda natijalar yanada barqaror bo'ladi. Bu esa tavsiyalarni doimiy ravishda yangilab borish va zamon talablariga moslashtirish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlar shuningdek samaradorlik mezonlarini belgilashda ham asosiy yo'nalish bo'lib xizmat qiladi. Ular mezonlarni aniq, o'lchanadigan va ob'ektiv qilishga yordam beradi. Shu tarzda, ilm-fan psixologik va ijtimoiy faoliyatning har bir qadamini qo'llab-quvvatlaydi. Bu yondashuv psixologik jarayonlarning sifatini va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Olimlar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar amaliy tavsiyalarni amaliyotga tatbiq qilishda ishtirokchilarning faolligi va motivatsiyasining ahamiyatini ko'rsatadi. Tavsiyalar faqat nazariy bilim sifatida qolmasligi, balki har bir shaxsda o'zgarishlarni amalga oshirishga turtki bo'lishi kerak. Shu bois, tavsiyalarni ishlab chiqishda motivatsion aspektlarga e'tibor berish zarur. Bu yondashuv ishtirokchilarni faol ishtirok etishga undaydi va o'z-o'zini rivojlantirishga rag'batlantiradi. Samaradorlik mezonlari ham shunday tarzda qurilishi kerakki, ular ijobiy o'zgarishlarni aniqlash va rag'batlantirish imkonini bersin. Bu jarayon motivatsiyani oshiradi va amaliy tavsiyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya va faoliyat natijasi o'rtasidagi uzviylik amaliy jarayonlarni yanada samarali qiladi. Shu bilan birga, ishtirokchilar orasida o'zaro qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish ham tavsiya etiladi.

Samaradorlikni baholashda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarning o'zaro integratsiyasi ilmiy jamoa tomonidan muhim omil sifatida ko'riladi. Faqatgina raqamlar asosida baholash jarayoni to'liq bo'lmasligi mumkin, chunki u ishtirokchilarning hissiy va motivatsion holatini aks ettirmaydi. Shu bois, sifat ko'rsatkichlari bilan bir qatorda, miqdoriy o'lchovlar ham kiritiladi. Bu ikkala turdagi ko'rsatkichlarni birgalikda tahlil qilish samaradorlikni yanada aniq va to'liq

ko'rsatishga imkon beradi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ushbu yondashuv natijasida baholash tizimlari yanada mukammal va shaffof bo'ladi. Bu esa psixologik amaliyot sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar asosida yaratilgan baholash mezonlari o'zgarishlarni doimiy monitoring qilish imkonini yaratadi. Bu jarayonlar natijasida psixologik yordamning samaradorligi yanada oshadi.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlarini tizimli ravishda qo'llash shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini optimallashtiradi. Olimlar fikricha, bu yondashuv ishtirokchilarga aniq yo'nalish berib, ularning imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga yordam beradi. Shu bilan birga, samaradorlik mezonlari yordamida erishilgan natijalar asosida yangi tavsiyalar ishlab chiqiladi va mavjud jarayonlar takomillashtiriladi. Bu doimiy aylanish tizimi psixologik faoliyatning samaradorligini oshiradi va barqaror o'sishga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar ko'rsatadiki, tizimli yondashuv shaxslarning o'zgarishga tayyorligini oshiradi va ularni murakkab vaziyatlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga undaydi. Shu bois, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlarini birgalikda qo'llash psixologik va ijtimoiy jarayonlarning sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlar amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari sohasida yangi yondashuvlar va innovatsiyalarni taqdim etmoqda. Olimlar ushbu sohada texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanishni kengaytirish zarurligini ta'kidlamoqdalar. Bu esa tavsiyalarni individuallashtirish va samaradorlikni baholash jarayonini tezlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlilidan foydalanish baholash mezonlarini yanada aniqlashtirish va natijalarni real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Bu yondashuvlar psixologik amaliyotning sifatini yangi bosqichga ko'taradi. Olimlarning fikricha, texnologik yangiliklar va ilmiy tadqiqotlarning uyg'unligi amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlarini yanada mukammal qilishga xizmat qiladi. Bu esa shaxslarning va jamiyatning ijtimoiy rivojlanishida muhim omil bo'lib qoladi.

Ushbu sohada yetakchi olimlarning fikr-mulohazalari va ilmiy tadqiqotlari amaliy tavsiyalar hamda samaradorlikni baholash mezonlarining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ular ta'kidlashicha, bu komponentlar psixologik yordamning sifatini belgilovchi asosiy

omillardir. Har ikki yondashuvning integratsiyasi shaxslarning o'zgarish jarayonini tizimli va samarali qiladi. Shuningdek, olimlar yangi metodologiyalarni ishlab chiqishda va amaliyotni takomillashtirishda ushbu elementlarni doimiy ravishda o'rganib borishni tavsiya qiladilar. Bu esa zamonaviy psixologik amaliyotda yuqori natijalarga erishishga xizmat qiladi. Shu tariqa, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari haqida ilmiy fikrlar sohaning rivojlanishiga muhim hissa qo'shadi. Bu esa shaxsiy va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari sohasida olib borilgan tahlillar natijalari ushbu jarayonlarning har tomonlama chuqur va murakkabligini ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni aniq ko'rsatadiki, amaliy tavsiyalar faqat nazariy jihatdan to'g'ri shakllantirilgan holda emas, balki ularni hayotga tatbiq qilishda kontekstual omillarni hisobga olish zarur. Bu esa har bir individual yoki guruhning o'ziga xos ijtimoiy va psixologik sharoitlarini chuqur tahlil qilishni talab qiladi. Shuningdek, samaradorlikni baholash mezonlari sifatida aniq va o'lchanadigan ko'rsatkichlar yaratish zarurati yuzaga keladi, chunki bu jarayonning natijasini tahlil qilishda ishonchli manba bo'lib xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, baholash mezonlari nafaqat natijaning sifatini, balki jarayonning samaradorligini ham o'lchashi muhimdir. Shu nuqtai nazardan, samaradorlikni baholash tizimi tizimli va kompleks bo'lishi kerak. Bu esa o'z navbatida, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish va takomillashtirish jarayonini doimiy ravishda qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, tavsiyalar va baholash mezonlarining bir-birini to'ldiruvchi funktsiyalari mavjud bo'lib, ular psixologik amaliyotning muvaffaqiyatini ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi.

Tahlillar ko'rsatadiki, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda ishtirokchilarning individual ehtiyojlari va imkoniyatlari chuqur o'rganilishi samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Har bir shaxsning o'ziga xos psixologik holati va ijtimoiy muhitini hisobga olgan holda tavsiyalar yaratish ularning real hayotga moslashuvini ta'minlaydi. Shu bilan birga, tavsiyalarni doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va yangilash jarayoni samaradorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tavsiyalar faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliyotga tatbiq qilinadigan, aniq va tushunarli bo'lishi lozim. Bu esa ishtirokchilarni faol harakat qilishga undaydi va

o'z-o'zini rivojlantirish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Tahlillar natijasida tavsiya qilinadi, tavsiyalarni ishlab chiqishda interaktiv metodlar va kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanish, bu esa ularning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shu tariqa, amaliy tavsiyalar individual yondashuv bilan birga tizimli ravishda shakllantirilishi kerakligi aniqlandi.

Samaradorlikni baholash mezonlari bo'yicha olib borilgan tahlillar, bu mezonlar faqat natijalarni emas, balki jarayonlarni ham o'lchashi zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqotlar samaradorlikni faqat ko'rsatkichlar yoki raqamlar asosida baholashni yetarli emasligini, balki insonlarning motivatsiyasi, ishtiroki va hissiy holatini ham hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi. Kompleks baholash yondashuvi yordamida samaradorlikni yanada aniqroq tahlil qilish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, tahlillar samaradorlik mezonlarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va yangilashni talab qilishi haqida ogohlantiradi. Bu esa baholash tizimini doimiy ravishda zamon talablariga moslashtirish imkonini beradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, samaradorlik mezonlarining sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarini birgalikda qo'llash baholashni yanada ob'ektiv qiladi. Natijada, bu yondashuv psixologik jarayonlarning natijalarini to'liq va aniq aks ettiradi.

Ilmiy tahlillar shuningdek, amaliy tavsiyalar va baholash mezonlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, samaradorlikni baholash jarayonidan olingan natijalar amaliy tavsiyalarni takomillashtirish va yangi strategiyalarni ishlab chiqishda asosiy ma'lumot manbai hisoblanadi. Bu yondashuv psixologik va ijtimoiy jarayonlarning sifatini oshirishga yordam beradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tavsiyalar va baholash mezonlari birgalikda ishlab chiqilganda, jarayonning barcha bosqichlari aniq va samarali tarzda boshqariladi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv ishtirokchilarning qoniqishini oshiradi va ularning o'zgarishga tayyorligini mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari asosida tavsiya qilinadi, bu ikki komponentni har doim birlashtirib ishlatish amaliy natijalarning yaxshilanishiga olib keladi.

Tahlillar ko'rsatadiki, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda ilmiy asoslarni keng qo'llash samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ilmiy yondashuvlar yordamida yaratilgan tavsiyalar aniqroq va mantiqiy bog'langan bo'ladi, bu esa ularni amaliyotga samarali tatbiq

etishga imkon beradi. Tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, ilmiy asosda ishlab chiqilgan tavsiyalar ishtirokchilarning ehtiyojlariga mos keladi va ularning faolligini oshiradi. Shu bilan birga, ilmiy metodologiyalar samaradorlikni baholash mezonlarini aniqlash va ularni doimiy yangilash uchun zarur asoslarni yaratadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajriba uyg'unligi samarali natijalarga erishish uchun muhim omildir. Bu esa psixologik va ijtimoiy jarayonlarning sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Samaradorlikni baholash mezonlari bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarni birgalikda qo'llash baholash jarayonini yanada mukammal qiladi. Faqatgina raqamlar orqali baholashda ko'plab muhim aspektlar, jumladan hissiy va motivatsion omillar ko'zdan qochishi mumkin. Shu bois, sifat ko'rsatkichlari baholash jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Tahlillar asosida tavsiya qilinadiki, baholash tizimlari sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarni integratsiyalashgan holda yaratilsin. Bu yondashuv natijasida baholash yanada aniqroq, ishonchli va ob'ektiv bo'ladi. Natijada, samaradorlikni oshirish uchun zarur o'zgarishlar aniqlanadi va amaliy tavsiyalarni takomillashtirish imkoniyati paydo bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ushbu yondashuv psixologik jarayonlarning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Tahlillar ko'rsatadiki, amaliy tavsiyalarni amalga oshirish jarayonida ishtirokchilarning faolligi va ularning o'zgarishga bo'lgan tayyorligi samaradorlikni belgilovchi muhim omillardir. Tadqiqotlar natijasida ishtirokchilarning motivatsiyasi va ularning o'zgarishga bo'lgan ijobiy munosabati tavsiyalar samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, tavsiyalarni ishlab chiqishda ushbu omillarni hisobga olish zarur. Bu esa o'z navbatida, samaradorlikni baholash mezonlariga ham ta'sir qiladi, chunki baholash jarayoni ishtirokchilarning faolligi va natijalarini aks ettiradi. Tahlillar natijasida tavsiya qilinadiki, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishda motivatsion komponentlarni kiritish zarur. Bu yondashuv ishtirokchilarni faol harakat qilishga undaydi va natijalarni yaxshilaydi. Shu bilan birga, samaradorlikni baholash tizimlari ham shunga mos ravishda shakllantirilishi kerak.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida takomillashtirish istiqbollari mavjud. Tadqiqotlar raqamli vositalar va sun'iy intellektdan foydalanish baholash jarayonlarini

ancha tezlashtiradi va aniqlik darajasini oshiradi. Bu esa psixologik amaliyotni yangi bosqichga olib chiqadi. Shu bilan birga, texnologiyalar yordamida tavsiyalarni individuallashtirish va ularni real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, bunday yondashuvlar samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi va jarayonlarni yanada shaffof qiladi. Natijada, zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va texnologiyalar amaliy tavsiyalar va baholash mezonlarini birlashtirish va optimallashtirish imkonini beradi. Bu esa psixologik xizmatlar sifatini yangi bosqichga ko'taradi.

Tahlillar natijasida umumiy xulosa shuki, amaliy tavsiyalar va samaradorlikni baholash mezonlari bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'langan jarayonlardir. Ularning samarali qo'llanilishi psixologik amaliyot sifatini oshiradi va natijalarni yanada ishonchli qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samaradorlikni baholash mezonlarini to'g'ri aniqlash va ular asosida amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish jarayonni samarali boshqarish uchun muhimdir. Shu bois, bu ikki jarayonni tizimli va ilmiy asosda rivojlantirish zarur. Natijada, psixologik va ijtimoiy faoliyatdagi natijalar barqaror va yuqori sifatga ega bo'ladi. Bu esa shaxs va jamiyat farovonligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchi bob xulosalar

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda turli psixologik va ijtimoiy omillar o'zaro ta'sir ko'rsatadi. Sinergetik yondashuv shuni ta'kidlaydiki, individual va guruh xatti-harakatlari o'zaro bog'langan va bir-birini kuchaytiruvchi jarayon sifatida ko'riladi. Ta'lim muhitida talabalarning o'zaro hamkorligi, o'zini anglashi va ichki motivatsiyasi sinergetik xulqni rivojlantirishda asosiy omillardandir. Bu jarayon orqali talaba o'zining o'rganish faoliyatiga faol va ijodiy yondashadi. Shu bois, sinergetik xulq ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sinergiya mexanizmlari sifatida turli ichki va tashqi omillar muhim rol o'ynaydi. Ichki motivatsiya, o'z-o'zini boshqarish qobiliyati va shaxsiy maqsadlarning aniqligi talabalarni ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Tashqi omillarga esa ijtimoiy qo'llab-

quvvatlash, pedagogik yordam va o'quv muhitining qulayligi kiradi. Ushbu mexanizmlar birgalikda talabalarning o'zaro munosabatlari va ta'limga bo'lgan munosabatini yanada mustahkamlaydi. Shuningdek, bu jarayonlarda o'quvchilarni rag'batlantirish tizimlari va baholash mezonlari ham samarali ta'sir ko'rsatadi. Natijada, talabalarda o'zaro hamkorlikka asoslangan va maqsadga yo'naltirilgan sinergetik xulq shakllanadi.

Ta'lim jarayonida sinergetik xulqni shakllantirish uchun pedagoglarga va o'qituvchilarga aniq tavsiyalar berish muhimdir. Jumladan, darslarni interaktiv metodlar asosida tashkil etish, talabalarning ijodiy fikrlashini rag'batlantirish va muammoli vaziyatlar orqali fikrlashni rivojlantirish lozim. Bundan tashqari, talabalar o'rtasida jamoaviy ishlashni faollashtirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish zarur. Amaliyotda shuningdek, individual yondashuv va talabalarning o'zini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni qo'llash samaradorlikni oshiradi. Bu tavsiyalar talabalarda o'zaro o'zlashtirish va ta'limga ijobiy munosabatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Sinergetik xulqning shakllanish darajasini aniqlash uchun doimiy baholash va monitoring tizimini joriy etish zarur. Baholash mezonlari sifatida talabalarning o'zaro munosabatlari, ijodiy faolligi va ta'limga bo'lgan qiziqishi asos qilib olinishi mumkin. Shu bilan birga, o'z-o'zini baholash va guruh ichidagi baholash jarayonlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Monitoring natijalari asosida pedagoglar va rahbarlar o'z faoliyatlarini tahlil qilib, zarur o'zgartirishlarni amalga oshiradilar. Bu jarayon sinergetik xulqni doimiy takomillashtirish imkonini beradi va talabalarning o'zgarishlarni sezishiga yordam beradi.

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergetik xulqni shakllantirish ko'p qirrali va tizimli yondashuvni talab qiladi. Ushbu jarayonda ichki motivatsiya va ijtimoiy omillar o'zaro uyg'unlashib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Amaliy tavsiyalar va baholash mexanizmlarining uyg'un qo'llanilishi natijasida ta'lim muhitida o'zaro yordam va faollik kuchayadi. Kelajakda ushbu yondashuvni yanada takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish istiqbollari mavjud. Bu esa talabalarning ta'limga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Talabalarda ta'limga nisbatan sinergiya xulqini shakllantirishda ijtimoiy muhit muhim ahamiyatga ega. Oila, do'stlar va o'qituvchilar ta'siri orqali talabalarning motivatsiyasi va o'zini tutishi shakllanadi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash talabalarga o'zlarini qulay va ishonchli his qilish imkonini beradi, bu esa ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatni oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy guruhlar orasidagi muloqot va hamkorlik talabalarni bir-biridan o'rganishga undaydi. Natijada, ijtimoiy muhit sinergiya xulqining barqaror shakllanishiga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida talabalar ichki psixologik holatlari va shaxsiy xislatlari asosiy rol o'ynaydi. O'zini anglash, ishonch va o'z-o'zini boshqarish qobiliyati talabalarning sinergik xulqini rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Psixologik barqarorlik va stressga chidamlilik ta'lim jarayonida ijobiy faollikni ta'minlaydi. Shu bois, talabalarning o'zini tutishidagi psixologik omillar ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi. Bularni rivojlantirish uchun maxsus psixologik treninglar va konsultatsiyalar zarur.

Talabalarning o'quv guruhidagi munosabatlari sinergik xulqning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi guruh muhiti talabalarni faol ishtirok etishga undaydi. O'zaro hurmat va ishonch muhitining mavjudligi guruhdagi sinergiyani kuchaytiradi. Qarama-qarshi fikrlar va nizolar esa moslashuvchanlik va muammolarni birgalikda hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Natijada, guruhdagi munosabatlar ta'lim jarayonining sifatini oshiradi.

O'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi roli va uslubi talabalarda sinergik xulqni shakllantirishga bevosita ta'sir qiladi. Ochiq muloqot, qo'llab-quvvatlash va individual yondashuv o'qituvchilarni rag'batlantiradi. O'qituvchining motivatsion so'zlari va faol metodlar qo'llanilishi sinergiyani kuchaytiradi. Shuningdek, pedagogik yondashuvlarning doimiy takomillashuvi talabalar o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantiradi. Bu omillar ta'lim muhitining samaradorligini oshirishda muhimdir.

Talabalar ta'lim olayotgan ijtimoiy-madaniy kontekst ham sinergik xulqni shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Madaniyat, an'analar va

jamiyat qadriyatlari talabalarning o'zini tutishiga va ta'limga bo'lgan munosabatiga ta'sir qiladi. Madaniy xilma-xillik muhitida talabalar o'rtasidagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish sinergiyani oshiradi. Shu bilan birga, globalizm va zamonaviy kommunikatsiya vositalari ta'lim jarayoniga yangi ijtimoiy-psixologik imkoniyatlar yaratadi. Bu kontekst sinergik xulqni yanada boyitadi va takomillashtiradi.

Tavsiyalar.

1. O'zaro hamkorlikni rag'batlantirish.

Talabalarda sinergiya xulqini shakllantirish uchun o'quv jarayonida o'zaro hamkorlikni rag'batlantirish zarur. Darslarda guruhli ishlash, jamoaviy muhokamalar va loyihalar yaratish talabalarga o'zaro tajriba almashish imkoniyatini beradi. Shuningdek, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash talabalarda hamkorlikni kuchaytiradi va bir-biriga nisbatan ishonchni rivojlantiradi. Bu jarayon ijtimoiy-psixologik muhitni mustahkamlashga yordam beradi.

2. O'qituvchining ijtimoiy-psixologik yondashuvini kengaytirish.

O'qituvchilarga o'z ta'lim uslublarini va pedagogik yondashuvlarini rivojlantirishda psixologik bilimlarni qo'llash tavsiya etiladi. Talabalar bilan ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar o'rnatish, ularni erkin va ishonchli his qilishlariga yordam beradi. Bunday yondashuv talabalar o'rtasida o'zaro sinergiyani kuchaytiradi va o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatni oshiradi.

3. O'quv muhitining ijtimoiy-psixologik jihatlarini yaxshilash.

Ta'lim muhitining ijtimoiy-psixologik jihatlarini yaxshilash uchun sinfdagi ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish zarur. Bu uchun darslarni interaktiv metodlar orqali tashkil etish, talabalar o'rtasida muloqot va fikr almashishni rag'batlantirish muhimdir. Bunday muhitda talabalar o'zlarini qulay his qilishadi, natijada ularning sinergik xulqi rivojlanadi.

4. Talabalarga o'zini anglash imkoniyatini yaratish.

O'quvchilarga o'zini anglash va o'zlarini rivojlantirish imkoniyatlarini yaratish kerak. O'z-o'zini anglash orqali talaba o'zining imkoniyatlarini, kuchli tomonlarini va zaifliklarini tushunadi, bu esa ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga turtki bo'ladi. Bu jarayon ijtimoiy-psixologik barqarorlikni ta'minlaydi va sinergiya xulqini shakllantirishga xizmat qiladi.

5. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini tashkil etish.

Talabalarda sinergiya xulqini rivojlantirishda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining ahamiyati katta. Darslarda o'zaro yordam, mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash guruhleri tashkil etish, talabalarga ta'lim jarayonida qo'shimcha yordam beradi. Bu orqali talabalarda o'zaro ishonch va motivatsiya kuchayadi, ta'limga bo'lgan munosabat yanada ijobiy bo'ladi.

6. Motivatsion tizimni rivojlantirish.

Talabalarni o'qishga undash va ularning motivatsiyasini oshirish uchun turli rag'batlantirish tizimlarini yaratish zarur. Yaxshi baholar, mukofotlar va ijobiy fikrlar talabalarni yanada faol o'qishga undaydi. Motivatsiyaning yuqori darajasi sinergiya xulqini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega, chunki talabalar o'rtasidagi aloqalar va hamkorlik faol rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentyabrdagi O'RQ-406 «Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida» Qonuni / <http://lex.uz>.

2. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 dekabrdagi O'RQ – 585 sonli «Volontyorlik faoliyati to'g'risida» Qonuni / Xalq so'zi gazetasi. 2019 yil 3 dekabr. №249 (7479) 3-bet.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni / <http://lex.uz>.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi PQ-3907-son «Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori / <http://lex.uz>.

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 6 iyuldagi 422- son «Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida «Tarbiya» fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori/ <http://lex.uz>.

6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 7 iyundagi № 472-sonli «Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarlikning oldini olish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori / <http://lex.uz>.

7. Mirziyoyev Sh.M. O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutq. 2020 yil 30 sentyabr /<https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-ituv-30-09-2020>

8. Mirziyoyev Sh.M. “Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzuidagi anjumanda so'zlagan nutqi / <https://uza.uz/uz/posts/shavkat-mirziyeev-yeshlar-tarbiyasi-eng-mu-im-masalalardan-16-06-2017>

9. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М.: Екатеринбург. 1999. - 97-с.

10. Абульханова – Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Психология формирования и развития личности. - М.: Академия.1981. С. 19-44.

11. Avesto Yasht kitobi. Asqar Mahkam tarjimasi. – Toshkent: Sharq. 2001.- 112 b.

12. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. –Т.: О‘qituvchi. 1996. В. 16-40.

13. Аронфрид Ж. Психологические аспекты нравственного развития личности. - М., 1977. С.21-64.

14. N.B.Atabaeva Shaxsda altruistik xulqni rivojlantirishning psixologik asoslari. Т.: TDPY., 2022. 66-b.].

15. Авхач Г.Н. Психологические особенности правдивого и неправдивого поведения детей дошкольного возраста: Автореферат дисс... к.п.н – М.: 1981. С. 5-6

16. Алтунин И.Р. Структура и развитие мотивов и мотивации социального поведения/д.психол.н. М., 2006. 52-с.].

17. Акасакалова Ж.К. Психологический тренинг как фактор развития ценности семьи у подростков: Пс.ф.н., дисс – Т.: ТДПУ. 2008. – 128 б.

18. Akramova F.A Yuqori sinf o‘quvchilari tasavvurida sevgi – muhabbat hislari namoyon bo‘lishining ijtimoiy va etnopsixologik xususiyatlari: Ps.f.n., diss – Т.: TDPY. 1997. – 132 b.

19. Альберт Э. Уинди Д. Практика рационально-эмоциональной поведенческой терапии / Пер. с англ. Т.Саушкиной. – 2 е изд. – СПб.: Речь. 2002. – 362 с.

20. Амонашвили Ш.А. Педагогическая симфония. – М.: Екатеринбург. 1993. – 223 с.

21. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс. 2002. -18с.

22. Анцыферова Л.И. Связь морального сознания с нравственным поведением человека. // Психологический журнал, №3, том 20, 1999, С. 5-17.

23. Франциск Ассизский и его наследие: от истоков к современности. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2008, с. 114—126

24. Балин В.Д. Теория и методология психологического исследования: Учеб. пособие/ ЛГУ.- Л.: ЛГУ. 1989. – 59с.

25. Бек А. Техника когнитивной психотерапии // Психологическое консультирование и психотерапия. Хрестоматия

/ под. Ред. А.Б.Игнатъевой, М.Ю.Локтаева. – М.: Московский психотерапевтический журнал. 1998. – Т.1. – С. 142-166.

26. Beruniy A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. – T.: Fan. 1968. – 24 b.

27. Beruniy A.R. Ruhiyat va ta'lim - tarbiya haqida. - T.: O'qituvchi. 1992. B. 55-57.

28. Берн Э. Трансакционный анализ в психотерапии / пер. с англ. А.Грузберга. – М.: Эксмо. 2009. – 416 с.

29. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК. 2002. – 320 с.

30. Битянова М.Р. Социальная психология. 2е издание дополненное и переработанное. -М.: Питер. 2008. С.162-167

31. Бандура А. О нравственном развитии и воспитании детей // Вопросы психологии. 1975. №1. С. 80-90.

32. Botirov B.M. O'zbek milliy harakteri shakllanishiga qadriyatlar ta'sirining psixologik xususiyatlari: Psixol.f.n... dis.avtoreferati T.: TDPU. 2011. B. 6-8.

33. Божович Л.И. Отношение школьников к учению как психологическая проблема (1951) // Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избр. психол. труды / Под ред. Д.И. Фелдштейна. Изд. 2-е, стереотип. М.: Изд-во «Ин-т практич. психологии»; Воронеж: НПО «МОДЕК», 1997. С. 55-91.

34. Бурке-Бельтран М.Т. Изучение персона этически-положительного поведения у старших дошкольников. – В сб.: Экспериментальные исследования по проблемам педагогической психологии / под ред. М.И.Лисиной. – М. МГУ. 1979. С. 46-51.

35. Быков А.В. Альтруизм в социологических теориях: интегративный подход. Автореф.дис. к.соц.н. – М. МГУ. 2015. – 46 с.

36. Головин С.Ю. Словарь психолога-практика. - Минск: Харвест. 2001. -27 с.

37. Гулевич О.А. Основные стадии моральной социализatsii // Институт психологии РАН. 2010. С. 52-66.

38. Galdieva M.D. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy tarbiyani rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. T.: TDPU., 2023. 50-b.

39. Додонов Б.И. Эмоции как ценность/ Б.И.Додонов. - М.: Политиздат. 1978. – 272 с.

40. Ермакова Е.Ю. Формирование альтруистических отношений у подростков-школьников. Автореферат дисс... к.пс.н – Москва. МГУ. 1999. С. 3-4.

41. D.Z.Jo'raqulova Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda saxiylik va xasislik namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari. T.: TDPU., 2022. 53-b

42. Зайцева А.П. Особенности мотивационной сферы подростков // Молодой учёный. №18 (122). 2.09.2016. С.182-184.

43. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. — 1-е издание. — Санкт-Петербург: Речь. 2000. 310 стр.

44. Изард К.Э. Эмоции человека / К.Э.Изард. – СПб.: Питер. 2000. – 464 стр.

45. Ильин Е.П. Эмоция и чувства. - СПб.: Питер. 2001. С.125 - 127.

46. Ильин Е.П. Психология помощи: Альтруизм, эгоизм, эмпатия. - СПб.: Питер 2013. С.254 - 261.

47. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. – СПб.: Питер. 2009. 576 с.

48. Исмоилова Н.З. Психологик тренинг асослари. Т., ТДПУ.2019. 126-б.

49. Isoqova M.T. Milliy an'analar va ijtimoiy omillar ta'sirida ilk o'spirinlarda ma'naviy tasavvurlarning shakllanishi/ P.f.n. diss. – T.: TDPU. 1999. B.98-102.

50. Kaykovus Qobusnoma. - T.: Istiqlol. 1994. -32 b.

51. Кандаков И.М. Психология иллюстрированный словарь. - СПб.: Прайм-Еврознак. 2007. 25 с.

52. Ким Е.В. Диагностика альтруистических установок личности: Автореф.дис. к.пси.н. – М., 1984. -19 с.

53. Кляйн М. Зависть и благодарность / М.Кляйн. – СПб.: Б.С.К. 1997. – 96 с.

54. Козлова С.А. Дошкольная педагогика: Учебное пособие для студентов / С.А.Козлова, Т.А Куликова – М.: Академия. 2001. – 317 с.

55. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. - М.: Политиздат. 1984. – 62 –с.

56. Конт О. Общий обзор позитивизма / перевод с французского И.А.Шапиро. под ред. Э.Л.Радлова. – Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ». 2011. – 296 с.

Колберг Л. ва Лайкон Т. Гендерные различия в эмоциональном интеллекте у старших подростков//Психолого-педагогические исследования. 2017. №4. С. 65-74.

RADJABOVA SANOBAR DAVRONOVNA

**TALABALARDA TA'LIMGA NISBATAN SINERGIYA
XULQINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK
DETERMINANTLARI**

monografiya

<i>Muharrir:</i>	<i>A. Qalandarov</i>
<i>Texnik muharrir:</i>	<i>G. Samiyeva</i>
<i>Musahhih:</i>	<i>Sh. Qahhorov</i>
<i>Sahifalovchi:</i>	<i>M. Bafoyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan bosishga ruxsat etildi: 03.10.2025. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog'ozi. Bosma tobog'i 9,7. Adadi 100. Buyurtma №623.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45